

Marija Bērziņa

M U S U D Z I V E

Vienas dzimtas kronika

Satura rādītājs.

I. daļa

Uvertīra I

"Vecie laiki" 1 lp.

Mūsu vecāki 2.lp

Tēva cilts 19 "

Mātes cilts 34 "

Mātes stāsts 53 "

Brāģis 86.lp

Krustmātes stāsts 92.lp.

Karš! 155.lp

Bēgļu gaitās 156 "

Jauna dzīve 231 "

Izklīdušā ģimene 300.lp

II daļa

II Pasaules karš 403 lp.

III daļa

Gala sākums 479 lp

Mātes nāve 602 "

Vai vēl var būt cerība? 625.lp.

Tētiņa ciešanas un nāve 663.lp

IV Pēdējā šķēru saimnieka traģēdija 695.lp.

Izaskaņa 771.lp.

I
Krustdēlam dāvināts

I

UVERTIRA . . .

Dienini savu priekšteču
grūto mūžu un isturi,
ja Tava diena apmācas.

Krustmāte.

S a l v e R e g i n a . . .

Dziesma izskan svešā kapsētā.

Sveša zeme, sveši meži apkārt... Sveši ļaudis.

Krēsla veļas pār kapiem, liesmas uz tiem dreb dzīvāk,
šaujas augstāk.

Visi gaisi pilni uguns atspīduma.

Sveši cilvēki kustas kā ēnas starp liesmojošiem
kapiem un krustiem. Sāk klusām runāt, strauņēm izplūst pa
vārtiem.

Kādēļ nepaliekat?

Kādēļ šo vienīgo vakaru negribat būt kopā ar mums-
kas reiz bijām ar jums, kas jums devām dzīvību -?

Kādēļ nesāt ziedus un sveces?

Vai tikai laužu acīm?...

Šai naktī - Dvēseļu dienas vigilijā

viņi iznāks virs zemes,

mūsu tēvi, mūsu mātes.

Visu gadu ilgojušies būt mūsu domās, mūsu sarunās.

Kādēļ aizejat - jau paklusām smeļot un čalojot -
jūs - no saknēm nocirstā paaudze...

Gadu no gada šai vigilijā esmu viena pie divām kapu
kopipām,

un palīku pie tām, līdz nodziest pēdējā liesmiņa.

Viena svecīte pēc otras nodeg līdz pamatam,

nokrīt deglītis uz akmens plāksnes...

vēl raustās izplūdušā parafina lāsē... dziest...

Kamēr deg vēl kaut viena lāpiņa, lasu uz baltiem aug-
stiem krustiem:

š.p.

Michael Šķēris

* 24.IX.1863--2.IX.1950

Jesu Christe, miserere mei! Mater misericordiae, ora pro me!

š.p.

Maria Šķēris, zd. Krastiņa

x10.IX 1871 - +20.III 1946

Trijās valodās lauzīti uzraksti.

Svešā zemē dus Šķēru dzimtas tēvs un māte.

Sveša zeme uzspiež savu likumu, bet latviskie uzvārdi nav pakļāvušies svešam likumam.

Kad nodziest pēdējā svečīte, nekas mūs vairs netraucē būt kopā mūsu latvietībā.

Salts rudens vakars.

Vai tur pret sārtām vakara debesīm nenāk mana māte, lakatu uz pleciem uzmetusi? Tā viņa vienmēr gāja un tecēja, un rūpējās par mums, tikai par mums, nekad par sevi.

Un te netāl zem baltā bērza - vai nesēd mans tēvs, rokas sapēmis, galvu noliecis?

Cik tas ilgi ir, kad šķiros no viņiem - desmit, piecpadsmīt gadi? Tie pagājuši kā viena diena.

Un tur tālu ceļas vēl citi - gara senču rinda, cits aiz cita, paaudze pēc paaudzes izkāpj no bezgalīgās pagājbās.

Cik viņu ir?

Kādi viņu vārdi?

Kur viņi atdusas, kas šovakar stāv pie viņu kapu kopīgām?

Šai naktī katrs gaida, lai viņu piemin.

Tie tuvākie, kuŗu sejas vēl redzēju, ar kuŗiem vēl runāju, atdusas Krusas, Vaiču, Jaunos kapos.

Tur vectēvi un vecmāmuļas, mātes brāļi un māsas, manas māsicas un brālēni,

mana māsiņa un brālītis...

Bet nezināmos kapos dus tēva radi un senākās mātes paaudzes.

Kādi viņi bija? Kam to pajautāt?

Kā viņus sauca? Kādu mūžu viņi vadīja?

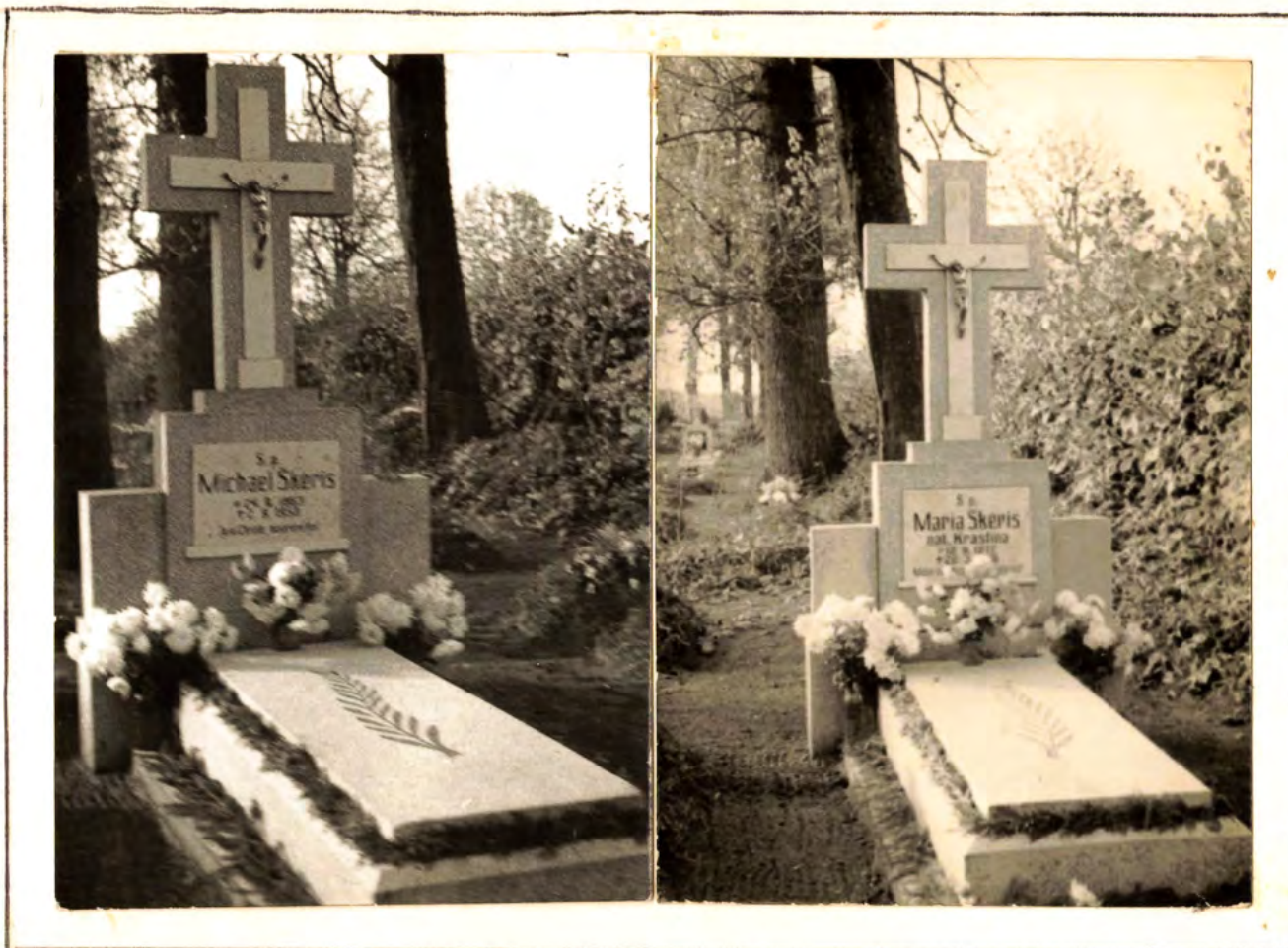
Kas bija mana vec-vecmāmuļa un mans vec-vectēvs?

Arī viņu asinis rit manī, un viņu daba manī.

Tik daudz kas nenoskaidrots, tik daudz kas piemirsies.

Celšos un iešu pajautāt tēvam vai mātei, jo viņi vienīgi par to vēl zina.

Ak - kā siena nokrīt priekšā - - .Tēva un mātes jau vairs nav...

Lakševās kapsētā, Polijā.

Par vēlū.Vairs nav kam jautāt.

Nogrimst mani senči mūža aizmirstībā - tie,kas šovakar gaidīja,lai viņus piemin,lai nosauc viņu vārdus!

Ar priecīgi pārsteigtu sirdi vēlētos saskatīt mūsu dzimtas vaibstus viņu sejās,izlasīt mūsu domas viņu acīs...

Un būtu prieks,ka mūsu cilts visām saknēm ieaugusi latvju tautas dzīvībā,tīrā un nesamaisītā,-

ka mūsu senči vienmēr runājuši latvju valodu,
turējuši latviešu tikumus,
vienmēr smagi strādājuši,
un palikuši brīvi paši uz savas zemes,
paši savā sētā,
Zemgales zemnieku sētā!

Mana rinda vairs nav tālu.

Kad pievienošos viņiem,neviens vairs nezinās par
Skēru dzimtu pagājušās paaudzēs.

Mēģināšu aizkavēt to paaudžu nogrimšanu aizmirstībā,
kurās dzīvo vēl manās atmiņās.

Tad man būs jāraksta par mūsu ģimenes likteņiem karu
laikos,

par mūsu dzīvi Pirmā un Otrā Pasaules karu laikmetā.-

Šo kroniku veltīju mūsu dzimtas vienīgai
atvasei- krustdēlam
Auseklim Pēterim - Pavilam.

"VECIĒ LAIKI"

M ū s u v e c ā k i

Divi pilnīgi dažādi raksturi, pie tam auguši tik atšķirīgos apstākļos. Kas saveda viņus kopā?

Ar prātu nav iespējams to izdomāt. Vienīgi sirds nojauta dod atbaldi: kaut dažādi raksturos un dzīves veidā, savos dvēseles dziļākos pamatos bija līdzīgi. Nav iedomājama tēva dzīve ar citu sievieti, nav ko mēģināt saskatīt mātei blakus citu vīrieti. Viņi vienīgie saderējās kopā. Likteņlēmējs abus bija veidojis vienu otram un savedis kopā ar neizbēgamu nenovēršamību.

Kas bija viņu dzīvē tas visvērtīgākais, kas pastāvēja visos apstākļos, un kas saturēja viņu ģimeni kopā ciešāk nekā dažu labu citu ģimeni, tā bija vienotība. Vienas dzīves un vienas sirds apziņa. Tik cieša savstarpēja saderība, kurā nespēja ieviesties nekāda ļaunprātības vai nodevības ēna. Ikvienā cilvēku kopdzīvē ir savi rīvēšanās un neapmierinātības brīži: svarīgs ir tikai tas, ka tie netiek iznesti uz āru un tur ārpusē netiek meklēts mierinājums. Kad māte žēlojās par tēvu, ka nerunīgs, ka saimniecība neiet kā vajag, meita aizrādīja viņai: "Vari tomēr saukt sevi par laimīgu, jo tēvs nav kļuvis tev neuzticīgs, nav tevi nodevis, un tas - kā sāku saprast - ir reta lieta pasaulē". Māte klusām atbildēja: "Nujā... Tas jau nu gan nav bijis." un beidza pukoties.

Šai neiedragājamā vienotībā augām mēs bērni, un - neraugoties uz karu, postu un nabadzību, - bijām laimīgi un droši, ka mājās viss ir kārtībā, ka tur mūs gaida pārnākam no skolas viena nedalīta tēva-mātes sirds, kas vienādi mūs mīl un vienādi par mums uzupurējas. Un, kaut dažreiz tika "palaista mute", un skarbums ietverts vārdos, taču mēs klusībā zinājām, ka no šiem vārdiem līdz darbiem ir jūdzēms tālu, ka tā ir tikai sprieguma izlādēšana, lai gaiss būtu atkal tīrs. Apslāpētu ļaunu domu nēsāšana vienam pret otru mūsu ģimenē nebija iespējama, tad jau patiesi nebūtu vietā runāt par vienību. Tā bija vārdos neizsakāma piederības sajūta, kas vienoja mūsu ģimenes locekļus, par kuriem zinājām, ka tie esam "mēs", tas ir, "es" reizē esmu tas pats, kas "viņš", jo "viņš" ir nesaraujami un nedalīti "mans".

Mūsu vecāki bija zemnieki, bet viņš nebija zemniecis-
kā smaguma. Dzīvas atsaucīgas dabas, kas katru parādību acu-
mirkli novērtēja un iepāma pret to savu nostāju. Tēvs parasti
šo novērtējumu neizrādīja, savu pārdzīvojumu ieslēdza klusu-
mā, viņš it kā turējās ārpus visa notiekošā. Vajadzēja sevišķu
apstākļu, lai tēvs atvērtos un ļautu ieskatīties savu dzīvo-
domu pasaulē. Savu neapmierinātību, savas pretestības viņš ne-
kad neizrādīja, bet nesa sevi, un par viņa domām neviens nekā
nezināja. Nēkad netikām dzirdējuši, ka tēvs būtu ar māti strī-
dējies, vai viņai ko pārmetis. Viņa neapmierinātības veids bi-
ja un palika klusa noslēgšanās. Kad māte skarbu roku tausti-
jās ap viņa pašapziņu, tēvs papēma cepuri un izgāja no ista-
bas. Jūsdamies sevišķi aizvainots, ēdiena reizēs nenāca pie
galda, pacieta badu. Tā viņa noslēgšanās, mātei to neapzinoties,
tika padziļināta. Māte turpretīm izaicināja uz izrunāšanos,
uz jautājuma noskaidrošanu un izbeigšanu, bet tēvs uz to ne-
ielaidās. Darba dzīvē, ja mātes aizrādījumus tēvs atrada par
neizpildāmiem, atspēkoja tos īsos pusvārdos, kurus noskaņai va-
jadzēja aizvietot neizteikto ieskatu.

Tēva reliģiozitātē nebija nekā ārišķīga. Ticība viņā
mājoja tikpat nepieciešami, kā visa daba, tas viens ar otru
saskanēja. Ar katolisko ticības praktiku tai bija maz kā ko-
pēja, tēvs bija audzis un dzīvojis protestantiskās vienkārši-
bas garā. Taču viņš labprāt turējās ar māti kopā, kad pienāca
nopietnās brīdis; skaitīja lūgšanas, brauca ar māti uz baznīcu,
nekādā ziņā netraucēja māti un neizrādīja nekādu kritisku
nostāju pret viņas parašām. Mums bērniem reti mācīja morāli,
savu tikumību puda ar nostāju, ar visu savu dzīvi. Ja radās
nepieciešamība izteikt savu spriedumu, šis spriedums vienmēr
bija skaidrs un kategorisks. Tas liecināja par labām kristīgās
mācības zināšanām un tīru skatu laba un ļauna atzišanā.

Tēva lielā mīlestība, viņa talants un aicinājums, - un
dzīves tragika! - bija mūzika un dziesmas. Laikam tēvam sirds
dziļumos sāpēja visu mūžu, ka viņš nebija varējis sekot savam
sirds aicinājumam. Ja nevarēja dziedāt un spēlēt, viņš izvēlē-
jās klusumu. Viņa dzīvi varētu uzskatīt par neizdevušās, tomēr
sev nepiemēroto zemnieka likteni viņš nesa pazemīgi un klusi,
draudzībā ar dabu, kurai labi pazina. Zināja visas laika maiņas
pēc senču iemācītām un paša novērotām zīmēm. Runāja dziļā klu-
sā balsī, tikpat labskanīgā kā viņa samtainā baritona dziedā-
šana. Runāja īsi, bet saturīgi. Laikam nēkad savā dzīvē netika

pateicis tukšu vārdu!

Reizēm tomēr arī viņam uznāca vēlētānās parunāties; ak cik saskanīgi tad abi ar māti runājās, kā viens otru saprata un papildināja, - kā viena sirds un dvēsele. Tie bija mūsu bērnības laimīgie brīži!

Tēvs nemīlēja spriedelēt par citiem cilvēkiem. Sabiedrību nemeklēja, bet tais retajās reizēs, kad mūsu mājas kāds apmeklēja, vai kad atbrauca viesi, prata būt ar katru laipns un runīgs. Viņa sevišķā aizsardzībā atradās visi mājas suņi un kaķi, un, kad to sarādās par daudz, mātei nebija viegla lieta, daļu slepeni izvest kaut kur uz kaimiņiem. Kad suniņiem radās kucentiņi un gadījās arī pusducis mazu kaķēnu, pie tam vēl kāds svešnieks uzlaida pāri savu peļu mednieku, radās problēma, kā tikt no tiem vaļā. Mātes mēģinājums rīta agrumā daļu izvest uz Anes muižu, kur dzīvoja daudz ļaužu, neizdevās, tēvs bija sadzirdis iesprostoto kaķēnu žēlabas un palaidis visus vaļā. Tad nu dienvidu redzēja šādu ainu: tēvs nāca ar zirgiem no lauka, bet gatvē, astīšs sacēlusi un daudzbalstīgi vaimanādama, viņam pretī izgāja vesela armija. Zirgus piesējis, tēvs, ne vārda nesacīdams, iznesa no pagraba bļodu piena un visus paēdināja. Māte bija nolēmusi sacīt dusmīgu pamācību, bet tagad nāca smieklis, un no sprediķa nekas neiznāca. Tēvs neaiztika neviena dzīvnieka dzīvību. Ja māte nebūtu noorganizējusi vepriša bēres, mēs būtum gavējuši vienā gabalā. To pašu tēva īpatnību mantoja abi viņa bērni.

Tēva sevišķs lepnums bija melni strauji zirgi. Tos turēja tikai izbraukšanai, un tiem pātagu nekad nelietoja. Ja tēvs brauca ar gausāku zirgu, pātagu gan ņēma, taču, kā māte sacīja, tikai mušu padzenāšanai. "Labāk eju kājām, nekā ar tēvu braukšus", māte arrojās. Kad viņa sēdās ratos, vajadzēja iet "šerpi"! Kad vajadzēja dēla sievu - rajona agronomi vadāt uz visādām sapulcēm, dēls to uzticēja gan mātei, taču, rūpēs par sievas dzīvību, deva viņam visvecāko, pensijā atstumto zirgu. Jo māte brauca brauca pa ceļu, bet kad tas viņai šķita par lēnu, uzsauca: "Pūtisim upē!" un tad no Mēmeles stāvā krasta un pa ledu gāja kā pēc uguns!

Un ne tikai braucot, tāpat arī pie ktra darba. Māte bija,

kaislīga ogotāja un sēnotāja, bet kā tika mežā, - joprojā septiņjūdžu zābakiem. Arī man patika meklēt meža bagātības, bet māte man pastāvīgi zuda, un nemilēja, ka mežā ūvinu, un neat-saucās, jo mācīja: "Mežā vajag izturēties ar bijību!", un to arī pati izpildīja. Tāpat pie ravēšanas vai kartupeļu rak-šanas: sākām vagu visas reizē, bet māte pēc brīža jau atska-tās: "U-ū! Kur jūs palikāt?" Nespēja nobrīnēties, kur viņas bērni radušies tādi aizmigēļi... Ja kur sūtīja, un vēja ātru-mā nebija atpakaļ, sauca jau pa gabalu pretī: "Kur t' nu aiz-gāji kā uz Rīgu?"

Ja tas būtu tik bargi noticis, kā uz papīra izskatās, kas tad būtu gribējis ar māti kopā strādāt? Mātes bargais tonis to pieļāva visai bargi neņemt. Bet ja māte nopietni sa-skaitās, tad bija grūti viņai pielabināties.

Nebija vērts ar māti strīdēties /to laikam zināja tēvs un tādēļ klusēja/. Asprātīga un taisna kā pirksts, acumirkli atrada ko teikt pretī. Kad jau paaugāmies un sākām iet aug-stās skolās, mātes kritika pret mums apklusa. Nu meita bija tā, kas māti kritizēja. Reizēm māte gauži raudāja... Jo mei-tas balsi nebija tā toņa, kas pieļauj teikto neņemt nopiet-ni. Kad meita pati uzņēma plecos dzīves nastu, abas atrada vienotru.

Lūkojoties uz māti tikai no šo uzrakstīto rindīņu pu-ses, varētu izlikties, ka viņa bijusi diezgan atskabargaina, un dzīve ar viņu nekāda vieglā. Taču mēs viņu pazinām dziļāk. Viņas rosīgā lietišķā daba visās lietās redzēja, kādām tām jābūt, un ar trūkumiem nespēja samierināties, nespēja sevi pa-turēt savu nepacietību, kaut viss būtu ideāli labi. Un ja par ko uztraucās, sāka lietot literāriskas metaforas, kas ne katr-reiz bija samērīgas ar īstenīgumu. Šī īpašība piemita arī da-žiem citiem Andriņu cilts locekļiem, no tās, diemžēl, neesam brīvi ne es, ne brālis. Un taisni šis nesamērīgums tēvam ne-patika, tēvs šai ziņā bija pilnīgs pretstats mātei: runājot arvien pasacīja par maz. Brāļa dzīves biedre, atnākusi uz mū-su mājām, nevienu no mūsu ģimenes netika slavējusi, bet par mā-ti izteicās ar atzinību: "Ja mātei būtu bijusi izglītība, viņa būtu liela sieviete. Viņai ir gaišs prāts un viņa ir as-prātīga tādā mērā, kāds zemnieci nepieņem."

Neraugoties uz stiprajiem epitētiem, kādus reizēm savā runā lietoja, māte bija smalkjūtīga. Tās nebija vienīgi audzināšanas sekas, bet dabas īpašība. Kaut tuvinieku vidū reizēm stāstīja anekdotes un vienu otru sulīgu teicienu pameta uz cītticībnieku pusi, taču pēdējo klātienē ne ar vienu vaibstu neaizrādīja uz atšķirību ar savu pārliecību, vienalga, vai tas cītticībnieks bija protestants, krievs vai žīds. Un ne ar vienu vārdu neaizkāra tēvu viņa ticības dēļ, kamēr tēvs vēl bija luterticīgs. Ne brīdi to neaizmirsta, cieta, bija klusa un noskumusi, ja tēvs ne katrreiz ņēma dalību dievkalpojumos vai citā reliģiskās dzīves izpausmē. Runāja par neizbēgamu jaukto laulību nelaimīgu likteni, taču neattiecināja to uz savu vai kādu citu jauktu ģimeni. Bija iecietīga pret žīdiem un čigāniem, ļoti bēdājās un nespēja aizmirst hitleriešu viņiem nodarītās nežēlības. Ja dzirdēja par vienu vai otru izteiktus ļaunus vārdus, pārsteigta brīnījās: "Kā tā var teikt par cilvēku!?"

Raugoties uz cilvēku likteņiem un domājot par bēdu un neveiksmju cēloņiem, bieži pati no sevis izvirzās nenovēršama atbilde: viņi nav ievērojuši savu vecāku mācību. Viena no vislielākajām cilvēces tragēdijām ir tā, ka jaunākā paaudze nepieņem un neizmanto vecākās pieredzi. Peld kā pa upi, kurp viņus dzīves straume nes, kaut tēva un mātes, un skolas mūžveca gudrība brīdina: uzmanies, apstājies, savākdies, tas labi nebeigsies! Nē! "Mēs paši vēlamies piedzīvot, mēs paši meklēsim savu atziņu!" Kaut piekusīsim meklējot un apdauzīsimies, izbrauksim sēklī vai noiesim dibenā! Un tā nekur tālāk netiekam par tiem, kas jau iepriekš izskrējuši sēklī vai apdauzījušies un mēģinājuši savus pēcnācējus pasargāt un brīdināt.

Mīnājamies uz vietas, netiekam uz priekšu dzīves pilnībā, un gadsimti iet, un civilizācija un tehnika iet uz priekšu, tikai mūsu morāle un līdz ar to dzīves laime slīd atpakaļ uz pirmatnējās nemākulības pusi. Saucamies par jaunlaicīgiem un reālistiem, un intelektuālistiem, taču esam nesaprātīgāki par dzīvniekiem, kuri ne par matu neatkāpjas no iepriekšējo paaudžu izveidotiem instinktiem. No saknēm norāvušies koki, kas peldam kurp straume mūs nes, kaut vecāki pūlējās mūs iestādīt auglīgā zemē pie tīriem avotiem...

Kādi pilnīgi cilvēki mēs būtum izauguši, ja būtum sekojuši mātes mācībai! Reti kad esmu dzirdējusi, ka modernās mātes tagad pamācītu savus bērņus. Mūsu māte redzēja ikkatru mūsu kustību, ikkatru soli, un mācīja, mācīja nemitīgi un nepiekususi. Viņas plaša un bagāto pedagogiju varēja ietvert vienā teikumā: "Ko dari, to dari pareizi un labi!" Uzmani ik brīdī savu stāju, kādā stāvoklī tavas rokas, tavas kājas, jo kādā kārtībā tava āriene, tāds esi tu pats!" +/ "Kā tu ej, sameties kuprī? Dievs tevi radījis taisnu! Esmu veca un re: taisna kā dēlis!" Māte gērbās "kārtīgi un ar cieņu", tas bieži bija mūsu nesaprašanās iemesls: pelēki un tumši gērbos, būdama vēl jauna meitene, nepratu iznesties, pat studente būdama! - atļāvos braukt uz baznīcu lakatiņu galvā, un mātei bija kauns par tādu meitu... Ko tu runā, kā tu skaties - tā blenzt nav pieklājīgi, kas tev par daļu par citiem cilvēkiem? Lai dzīvo, kā māc, tu dari tā, kā labi.

Ja biju mājās, labprāt palīdzēju māmuļai pie grūtā maizes cepšanas darba. Ja vien viņa nebūtu stāvējusi klāt! Kas spēja mīcīt maizi tik ilgi un ātri, kā viņa vēlējās? "Pamatīgi, pamatīgi, gar ķimenēm vēl sausi milti! Atkal tu neesi apsējusi lakatiņu ap galvu. Vajag nolikt pa rokai divi, kur pieri noslaucīt, nesāli maizi saviem svēdriem! Ēdienu māte gatavoja tīri un rūpīgi un ļoti labi! Pat vienkāršu miltu putru izvārīja tā, ka varēja pārstrēbties. Kopš mātes vairs nav, ilgojos vēl kaut reiz paēst to, ko viņa gatavojusi. Tāpat cepa skaistu maizīti un pīrāgus, slavētus tuvos un tālos kaimiņos. Kas bija viņas receptes noslēpums? Palikusi "savā maizē", pamazām iemācījos to atklāt: rūpīgi sagatavot, neskopoties ar aizdaru, sevišķi ar sviestu un krējumu. Bez tam viņai bija milzīgi jūtīgs garšas orgāns, kurš uz simtdaļ milimetra izjuta, vai sāls un cukurs pareizās attiecībās. Pati turpretīm mīlēja ēst sālītus, karstus ēdienus; reizēm savu šķīvi tā sasālīja un sapiparoja, ka mums, kas mēģinājām no viņas ēdiena ko nočiept, mute palika vaļā un balss aizčākstēja...

+/ Mūsdienu aina: baznīcā pirmā rindā sēdas un meitas "Mini" kleitēs, kāja pārlikta pār kāju tieši priesteriem acīs. Un arī priesteri aizmirsuši mātes mācību, jo citādā to novērstu...

Nekad mūsu mājās netika piekopta māslu saslaucīšana kaktā pie plīts, kā dažā labā lauku virtuvē. Logu rūtis nedrīkstēja būt nosvīdušas, sieviešu veļu nedrīkstēja izkārt kur staigā cilvēki. Tā bija pilnīga sievietes tikumiskā tīrība un kautrība, kādu viņa ar savu piemēru audzināja. Un jau no visagrākajiem bērnības gadiem, kad topošais cilvēks vēl nemaz neprata savām kājām staigāt. "Tas ieaug asinīs un tikumos", sacīja, -ak cik psihologiski pareizi! Ik katru brīdi sievietei vajadzēja mācīties savaldīties, -"ko smeļies pilnā kaklā! Kādēļ tu ejot liec pēdas uz āru? Sievietei nākas turēt kopā savus locekļus, taisnus un neuzkrītošus." Ja gājām kopā un pār celiņu gadījās zariņš, lika man pacelt un nolikt pie malas: "Nekāp pāri, tā pārkāpsi savai laimei!" To nu es ne pavisam nespēju saprast: žagariņš un laime! Tā jau bija tīrā mārticība... Vajadzēja pašai nosārmot, lai saprastu, ka nav mārticība, tikai tā sakarība atrodama ļoti dziļi, pašā būtībā.-

Mūsu laikos smīnētu un sacītu: neciešami sīkumaina moralizētāja. Varbūt pat pierakstītu mātei Oļānietes liekulību. Kamēr tai pat laikā mātei piemita dziļi žēlsirdīga un pati par sevi saprotama cilvēcība, kas mūsu laikam sveša. Tagad cilvēks redz otru cilvēku tikai tad, kad jātiesā viņa kļūdas. Ne ar vienu vaibstu māte neatgādināja nelaulātai mātei, ka ir sabiedriski zemāka nekā citas sievietes, kaut tā laika sabiedrībā valdīja tāds uzskats. "Nelaimīga meitene", māte noteica pie sevis un centās kritušo uzmundrināt. Ar laulības dzimušu meiteni pierēma man par bērnu meitu, citai pavestai sievietei deva šūt savas drēbes, līdz pat viņas nāvei rūpējās par vecenīti nespējnieku mājā, kurā tās ar laulības dēls - pazīstams Rīgas tirgotājs - bija pametis savam liktenim. Ja šīs sievietes pašas ierunājās par savu nelaimi, māte strupī izbeidza runu: "Kas bijis-bijis. Dzīvo labi tālāk, Dievs piedos.!"

Pārdomāta nauda māte nepazina. Kad uznākušās dusmas pārgāja, uz vaiņīgo ļaunu prātu neturēja. "Nav labi, ka ilgi tur ienaidu", mācīja mani, "cilvēks nocietinās". Tā paša iemesla dēļ nesodīja bērnus, izņemot kādu ātru metienu ar kailu roku, vai pabiedēšanu ar žagaru. Sevišķi rūpīgi mācīja mūs, kā izturēties sabiedrībā. "Nemaisies lielu cilvēku sarunās, liela izaugusi, nepiedalies vīriešu valodās, lūko, ar ko tu saejies, jo pēc tā spriež par tevi! Ja jautā par tavām mājām, nestāsti pasakas; "jā-jā", "nē-nē", vai "nezinu". Ja kādreiz sāku stāstīt par citu cilvēku nedarbiem, pārtrauca mani: "Lai viņi, kas tev tur par daļu? Lai Dievs nogriež ļaunu, par to nevajag runāt". Bieži atkārtoja: "Ar vārdiem nevajag spēlēties! Vārds meklē vietu!" Taisnība, reizēm tas pierādās tībi divainā secībā.

Kaut māte bija dzīva un runīga, viņai ne vismazākā mērā nepiemita sievietēm raksturīgā tenkošana. Nekad netiku redzējusi, ka māte būtu apstājusies savās gaitās, lai ar otru sievu parunātos. Ja arī gadījās runa par savējiem vai svešiem, prata runāt objektīvā kronikas garā, savu spriedumu par citu cilvēku tikumisko dzīvi nekad neizsacīja. It sevišķi neļāva mums runāt par kādu nodomātu darbu vai paredzamu notikumu. Kad sāku skaļi priecāties par kādām cerībām, māte sarāvās, sastinga vienu mirkli, tad aplēja mani kā ar aukstu ūdeņi: "To vēl nevar zināt. Kā Dievs dod, tā būs." - "Kādēļ nevar priecāties uz priekšu", es uzstāju. "Dievs tā negrib. Bieži neiznāk, kā domā."

Zīmīgi, ka mātei nebija nevienas draudzenes zemnieces. Pati bija zemniece, ne bagāta, ne skolota, tomēr tika labi ieredzēta tā sauktā lauku intelligencē. Vistuvāk sagājās ar Šenbergas akcīzes ierēdņa laulāto draudzeni Sabuļa kundzi. Uzvārds skan lietuviski, taču bija tīra poļu gimene, kaut visi runāja latviski kā savu mājas valodu. Šai kundzei uzticēja pat būt par sava mīlotā dēliņa Valdemāra krustmāti. Ik

svētdienās un ceturtdienās vecāki apstājās viņu sētā, kur tika sirsnīgi uzņemti. Kundze uzrunāja mūsu māmuļu ar "mīlā sirds", māte augstu vērtēja šīs sievietes dzīves gudribu, taktu un cēlo izturēšanos. Sabuļa kundze mācīja māti pārciest bēdas klusībā, pievērsties savam bērnam un, kamēr biju vecākiem vienīgais pēcnācējs, ieteica vest mani vairāk bērnu sabiedrībā, lai neizaugu savādniece bez prieka un bez rotaļām biedru vidū.

Kādu laiku Breilēnos dzīvoja arī kāda cita smalka un skaista kundze, pilsētniece, gados jaunāka par māti, bet arī viņa bija mūsmājās laba paziņa, palikusi pat uz mūsu ģimenes fotogrāfijām. Vēlākā un pēdējā mātes draudzība bija kaimiņu Zvejnieku Lūcija, generāļa Spandega dzīves biedre, viena no skaistākām sievietēm, kādas esmu dzīvē redzējusi. Vizinātāji čukstēja, ka Latvijas pirmajos gados bijusi Kārļa Ulmaņa klusa mīlestība, jo Lūcija strādājusi pirmajā valdībā par sekretāri... Ja māte brauca garām Zvejnieku mājām un Lūcija pavadīja tur atvaļinājumu, pēdējā arvien izskrēja uz balkona un aicināja māti iegriezties pie viņas. Vasarā uz Zvejniekiem brauca arī Lūcijas brāļa sieva, kapteiņa Liepas kundze ar dēliņu, arī ar viņu māte labprāt satikās, kaut pēc dabas un ieskatiem abas bija no galīgi pretējām pasaulēm.

Mātes stingrās taisnās dabas raksturojums varētu izlikties vienpusīgs, ja neuzrādītu arī viņas ēnas puses. Protams, pret tēvu viņa nepielietoja tādu pedagogiju kā pret mums bērniem, taču šād un tad aizrādīja nepareizības, kādas pēc viņas ieskata tēvs pielaidis: gadījās, ka pa ziemu sasaļa kartupeļi - tēva vaina, nav labi nosedzis; nepadevās sējumi - tādēļ, ka nav laikā iesēti; mājās šā un tā trūka - atkal vainīgs tēvs... Varbūt arī tēvam dažreiz kas misējās - kuram tad nu nav savu kļūdu, bet māte nemitējās graužt!... Varbūt arī tādēļ tēvs klusēja, jo tādi norīvējumi ilgi sūrst. Taču tēva tēvs, un brālis Mārtiņš arī bijuši klusētāji.

Māte bija ļoti nervoza. Kad "sakreņķējās", zaga tēvam papirosus un pīpēja, lai nomierinātos. Tas gan gadījās ļoti reti, jo tēvs pats bija tikai tāds svētdienas smēķētājs, tomēr man un tēvam tas visai nepatika. Sieviete - smēķētāja toreiz bija kas nedzirdēts, sevišķi uz laukiem. Manā jaunlaiku - jau intelektualizējošās - jaunības acīs tumšu punktu mātes dabā iezīmēja arī viņas daždažādie ticējumi, kuriem neatradu "nekādu zinātnisku pamatu". "Nu vai tas ir redzēts!" māte pukojās, "Sēj zirņus tukšā mēnesī. Kas tev tur izaugs?" Daudz bija tādu pasākumu, pie kuriem ķeroties, vajadzēja lūkoties mēnesī, vai tas izdevīgs vai ne. Viņa mīlēja dabu, dzīvniekus, putnus, taču bija reizes, kad kāds putns viņu izbiedēja. "Nebūs labi", sacīja, "vārņa padeva man ziņu..." Nevienu reizi nemaldījās - un par to mēs errojāmies vēl vairāk. Sapiem vērību nepiegrieza, sacīja, ka tie tikai tādi murgi, izņemot reizes, kas viņu satrauca, vai kad sapņi ar viņu runāja mīļotais tēvs, māte vai nelaikis brālis Andrējs. Tad ieģrima sevi un karsti lūdza Dievu.

Bija kāda parādība pie mātes, par kuru nezināju jau toreiz, ko domāt. Apzīmēt to par māņticību vai sagādīšanos nevarēja, bija fakti. Tā bija kāda neskaidra, bet iespaidīga parādēšana, kas nepiemita nevienam citam mūsu cilts loceklim. Piemēram: ravējam abas dārzā, esmu jau studente. Pēkšņi māte apmetas atpakaļ un jautā man: "Neesi dzirdējusi par to F.? Kur viņš tagad ir?" Neaptveru, kas tas par F. "Nu tas, kurš mācīja tevi klavieres spēlēt?" - "Tas taču tik sen, kopš aizgājis no mūsu apvidus, vairāk kā desmit gadi... Kādēļ viņš tevi interesē?" - "Tāpat iekrita prātā, diez'kur viņš tagad ir." Ravē un domā tālāk. Rīt atved avīzi, pirmajā lappusē raksts: Apgabala pilsētā tragiskā nāvē beidzis dzīvi mūzikas skolotājs un literāts F., - nošāviens. Uzdotais laiks saskan ar mātes jautājuma laiku. - Cita reize: tēvs izbrauc ar dābola sēklām uz Rīgu, atgriezies pēc 3-4 dienām. Otrā dienā māte iedrāžas virtuvē: "Vajag kurt uguni un vārīt tēju, tēvs brauc... no Anesmuižas!" Kur nu Anesmuiža! Pilnīgi uz otru pusi. Māte

neklausās, pūš malkā, lai ātrāk deg. Knapi t/ēja sāk burbulot, tēvs nāk smaidīdams iekšā! Preci pārdevis izdevīgi jau ceļā, vajadzējis tikai aizvest uz norādīto vietu, tādēļ viņš atbraucis ne no Rīgas, bet no Bauskas puses. Apkārtnes ģeogrāfija pilnīgi izslēdz, ka māte būtu viņu redzējusi braucam. Un tie nebija tikai divi atsevišķi gadījumi. Šķita, ka zem mātes apzinīgās dzīves plūda kāda zemapziņas upe, par kuru viņai pašai nebija nekādas varas.

"Nevienam no mums nepiemita paredzēšanas spēja", rakstīju, un tas ir tikai daļēja patiesības izsacīšana. Tādas "zināšanas pašiem sevi" nebija, taču katram cilvēkam ir sava saskarsme ar neredzamo pasauli ap mums. Ikvienam tiek dotas savas zīmes - kam ir acis, lai redz, kam ir ausis, lai dzird un prot nodibināt cēloņsakarību ar to, kas dzīvē notiek.

Vēl solīti tālāk, un nonākam pie mātes dziedināšanas spējām. Svētdienās pa ezmalītēm staigādama, vāca visādas zālītes, brauca tām pat tālu pakal, k/ā, piemēram, arnikai, devīnvīru spēkam, vērmelēm, piparmētrām. Kaltēja tās aiz spāres šnā, un ziemā katrai slimībai bija pie rokas dziedināšanas līdzeklis. Ne tikai cilvēkiem, arī lopiem! Kļūstot arvien vecākam, viņu sāka apmeklēt kaimiņi un lūdza padomu un palīdzību. No šiem lūdzējiem māte vairījās, atbildēja, ka nav ne kāds ārsts, ka viņa zina tik pat maz kā visi citi cilvēki. Ja atnācējs taisnojās, ka esot nācis tikai pie vecāka cilvēka pēc padoma, māte pielaidās, sāka kopīgi apspriest, kas tā varētu būt par kaiti, un reizēm iedeva lauku zālītes, vai arī pamācīja, pēc kādām zālēm lai iet uz aptieku. Ja lūdzēja bija vistuvākā kaimiņiene, reizēm ļāvās pierunāties un aizgāja apskatīt slimo gotiņu, kas jau pāris dienas necēlusies; paglāstīja gotiņai krustu, iedeva ar svētitu sāli apkaisītu maizes gabaliņu un griezās uz iešanu: "Ko es tur zinu, vajag braukt pie lopu daktera..." Bet gotiņa cēlās un sāka šst... Nejauši, gadījuma dēļ atklāju, ka man, tā pat kā mātei piemīt spēja dziedināt slimību, ko sauc par "rozi",

un kuŗu neviens ārsts neatzīst. Nevaru te plašāk aprakstīt tos četrus-piecus gadījumus, ar kuŗiem nejauši sastapos un, pati nopietni par ārstēšanu nedomādama, tomēr izārstēju. Ar ko? Ar savām rokām. Sevišķi ar pirkstu galiem slimās vietas viegli masējot, kas prasa ir no "ārsta", ir no ārstējamā mīlīgu piepūli. Zēl, ka medicīna neizmanto dažu cilvēku elektriski-magnetiskās spējas. Krievijā šo parādību jau pēta nopietnā zinātne. Māte gan par šīm savām spējām neielaidās nekādās valodās, un ir grūti saprast, kā ļaudis bija nākuši uz tādām domām, meklēt pie viņas palīdzību. Varbūt tādēļ, ka vienam otram bija palīdzējušas viņas zālītes. Varbūt māte baidījās no vārdotājas slavas, varbūt nevēlējās pārkāpt stingro Baznīcas aizliegumu, vērstu pret vārdotājiem un pūšlotājiem. Nelīdzēja mans aizrādījums, ka tā ir gluži dabiska spēja, un tur nekādi "vārdi" nav vajadzīgi. Tie, kuŗus māte noraidīja, raudādami nāca pie manis, ja gadījās tuvumā, ne jau ārstēties, bet - zēloties par māti... Mātei pašai mūžīgi kaut kas sāpēja, vaimanāja, raudāja, šūpoja savas reimatisma lauзитās rokas, bet nekad nelikās slimības gultā, un tā neviens viņas vaimanām vērību nepiegrieza. Visā mūžā varbūt pāris reizes palika gultā ar smagām organiskām kaitēm, gulēja tad klusībā, nevienam nežēlojās. Pat pēc bērniņu ierašanās pasaulē otrā dienā cēlās un darīja visus darbus.

Zemniece, kas mīlēja dabu un visu radību, interesējās par to un centās to saprast. Ziemā stāvēja pie loga un nevarēja nobrīnēties, kā tās sīkās zvirbulu kājiņas sniegā iztur lielo salu. Prata veikli atdarināt putnu dziesmas, kā piemēram, gluži lakstīgašļas valodā notrillināja

Cik grūt', cik grūt',
ja mīl, ja mīl,
zin' tik tik to sirrrds!

Tāpat prata čivināt kā zvirbulis:

pavasari : siev'! siev'!
rudeni : vek! vek! vek!

Tāpat dienvidu vēroja kaķi uz mauriņa un nopūtās: "Kas man dos to brīvību un laimi tā gozēties saulītē!" Par ziedošām ievām sacīja, ka tās viņai sirdī smeldz, dārziņā stādīja visādas puķes; ja kaimiņos ieraudzīja tās sugas, kādu viņai nebija, lūdza rudenī sēklas vai dzinumus, brauca pēc tiem pat uz otru pagasta malu.

Māte mīlēja dziesmas, teikas, nostāstus, prata uzdot mīklas un sakāmvārdus bārstīja sauļām. Pasakas stāstīja īsas, drīzāk anekdotiskas, par zvēriem, putniem, zivīm. Zināja, kādēļ butei /plekstei/ šķība mute, kādēļ vēzim acis pakalā /tā zemnieki domā/, kādēļ lakstīgala pelēka un kādēļ vālodze kliedz: "Ģībšu! Ģībšu!"

Viņa ne tikai stāstīja, bet arī dziedāja. Svētās dziesmas vilka skaļi, svinīgi, laicīgās dziedāja mazā mīlīgā balstiņā, tāda toreiz bija mode. Iemācīja mani virkni tautas dziesmu, jo pati bija daudz dziedājusi jauniešu pulkā. Mīlēja arī klausīties dziesmās: vasaras vakaros apsēdās uz soliņa pie istabas un ļāvās mēness nakts un pārupes leišu zirgu ganiņa daiļošanas burvībai. Kad bēgļu gaitās izdzirda polus dziedam, slavēja, ka laba meldīja un skaidri toņi. Turpretim Šenberges baznīcā nemīlēja iet, iekams vēl nebija atnācis ērgelnieks, jo nespēja paciest pērmindera gaŗo vilkšanu, tā, ka "sieves aizsnaudās vienu toni vilkdamas." Prata no galvas visas baznīcas dziesmas, ir tās, kas bija dziesmu grāmatā, ir vecākas. Sevišķi mīlēja Marijas dziesmas, jo tā nu iekrīt, ka mūsu baznīcā taisni tajās ir viss sirds siltums un cilvēciskā likteņa tragika. Mani jau no bērnības visvairāk aizkustināja ciešanu dziesmas, kurās arī ir liels daudzums, parasti katoļu tautām kopīgs, jo šīs dziesmas cēlušās sirmā senatnē, piemēram, par Ģetzemani, vai gaŗo skaisto dziesmu pie Kristus kapa, kas "visu radību uz raudām pamudina". Dziedāja pēdējo tikai vienreiz gadā, Klusā sestdienā pēc nakts dievkalpojuma. Visi draudzes locekļi to zināja no galvas, jo dziedāja tumšā baznīcā. Zēl,

ka neatminu to vairs no galvas. Cēlusies visvelākais 18. gadsimtā, ievēroja, ka bija ar savu skaisto, pareizo latviešu valodu. Laikā, kad pat visjaunākā dziesmu grāmata bija izdota ļoti kroplā tulkojumā! "Raudait, eņģeļi" no tām atšķiras kā diena no nakts, kaut gandrīz burtiski saskaņ ar citu tautu tekstiem. Kas bija šis dzejnieks-tulkotājs?

Skaistkalnes baznīcā jau manas bērnības - un arī mātes jaunības laikos - nenotika tā, kā parasti citur, ka misā priesteris dara savu, tauta savu, labākā gadījumā klusām lasot līdz no grāmatīņas katrai rituāla daļai vāji sarakstītas lūgšanas. Mums draudze dziedāja katrai darbībai atbilstošu dziesmu, gandrīz no misas kanona norakstītu un diezgan labi tulkotu. Tā varēja labi sekot un līdzdzīvot visām upurā daļām "Glorijai, Credo, Sanctus, Agnus Dei", kas norisa pie altāra. Tādā ziņā mēs šenbergieši -izrādās- bijām aizsteigušies priekšā divdesmitā gadsimta pēdējās puses reformām. Vai bija būts baznīcā vai ne /līdz tai vairāk kā 7 verstis -iemesls palikt mājās/, pievakarē māte mājās dziedāja gadskārtai piemērotās dziesmas un man bija jādzied līdz. Kaut gan saimes cilvēki parasti bija katoļi, māte tiem atļāva slavēt Dievu, kā katrs vēlas, un pie dziedāšanas neaicināja. Tāda dziedāšana liela cilvēka un bērna duetā nebija nekāda aizraujoša, bet kad nāca rudens un sākās dziesmu loks par "nāvi un pastardienu", tad jau nu mana dievbijība sāka grīloties. Grēcnieku iebiedēšanai dziesmas bija rupjas, neglītas, ko tikai visu velni neizdarījās ar nelaimīgajām dvēselēm! Bija aprakstītas tādas slaktiņa ainas, ka pati dziesma no tām nobijās un izsaucās, ka tai aiz bailēm "matu bize stāvus slienās..." Ar saviem 7-8 gadiem dusmojos, vilku līdz nelabā meldijā, tēvs neizturēja, cēlās un izgāja laukā. Pēc beigtas dziedāšanas māte sminēja pie sevis. "Ko tu smeji, mām?" jautāju. -"Nu par to matu bizi..." Tā ir +/piemēram: "saulīt' gandrīz noejot, Jāzeps Jēzus miesas lūdzas sev no soga dot, Rok pēc jūdu tiesas.....

kļuva mums par parunu: "Tādas bailes, ka matu bize stāvus slienās".

Dziedājām svētkos un svētdienās. Ziemas darbdienu garos vakaros māte nesēdēja klusēdama ar adikli vai pie ratiņa. Viņa bija radusi strādāt pulkā ar citiem, kur sprēģāja valodas un atjautības. Tādēļ tagad šķēros runāja vienā runāšanā ar savu vienīgo bērnu kā klausītāju, pareizei savu runu adresējama arī klusētājam tēvam. Kā man bija pa prātam, šie mātes "stāsti par veciem laikiem"! Divaini! Mātei tiem vajadzēja būt tikpat tuviem, kā man tagad mani jaunības gadi, vēl tuvākiem, taču viņa ļāva man tos saukt par veciem laikiem!

Nedevu mātei mieru pat savās bezmiega naktīs. Katru vakaru māmuļai vajadzēja man stāstīt par viņas bērnību, par dzīvi viņas tēvmājās, vispār par tiem notikumiem, kas manā apziņā šķitās seni un teiksmaini. Ziemā, kad naktis un vakari bija gaļi, un varēja izgulēties pēc sirdspatikas, māte stāstīja labprāt. Bet kad vasaras naktis nogurusi beidzot tika līdz savas istabīņas mieram, viņai jau lūgšanu skaitot vārdi sāka misēties, un miegs abām rokām vilka uz spilvena. Bet man miegs nenāca. Man kaut kā trūka, ja nedzirdēju mātes stāstu. Māte bieži pusvārdā aizmiga. Tad pastiepu roku no savas gultiņas, pavilku mātes segu un lūdzos: "Mem-mīt, man gaļš laiks, pastāsti..." - "Čuči, nu čuči", māte pierunāja. "Redzi, papiņš arī jau špāc..." "Tiešām, pie otras sienas dzirdēja tēvu dziļi un vienmērīgi elpojam..."

Savas bērnības vientuļajās stundās šos stāstus atkal un atkal atsaucu atmiņā, iedomās piedalījos pati reiz bijušā dzīvē Andriņos, Šķēros... netālā miestīņā...

Šie mātes un tēva stāsti, ziņas, ko vēlāk dzirdēju no kaimiņiem, ko mācījos skolā, pašas novērojumi un vēlāk pati karsti pārdzīvotā dzīve ir šīs kronikas avoti.

Mēģināšu, cik objektīvi spēšu, visu atcerēties, lai "vecie laiki", par kuriem jaunatne vairs maz ko zina, nenogrimtu bez pēdām aizmirstībā. Lai mūsu un mūsu senču dzīve kļūtu saprotama, un lai jaunās paaudzes redzētu, kādus ceļus nostaiģājusi attīstība.

- - - - -

Vistālākās ziņas, kādas manā atmiņā uzglabājušās pēc tēva un mātes nostāstiem, sniedzas līdz maniem vec-vectēviem un viņu ģimenēm. Daži zināmi vēsturiski dati ļauj aplēst, ka mani vectēvi no mātes un tēva puses dzimuši 19. gadsimta divdesmitajos vai trīsdesmitajos gados; viņu tēviem, jeb maniem Skēru un Krastiņu vec-vectēviem tāpat jābūt dzimušiem 18. -tā gadsimtā. Pašreiz rīt 1970. -tie gadi, tā tad šī kronika pieskaņas ģimenes dzīves apstākļiem piecās paaudzēs divi simti gadu laika sprīdī. Tālāk neziņas tumsa. Ne vienreiz vien uznāk vēlēšanās pajautāt tēvam vai mātei, kā īsti bija ar viņu vectēviem vai vecmāmuļām. Aptveru, ka tēva un mātes vairs nav, un nav neviena, kas par to kaut ko zinātu. Toreiz, kad viņi vēl bija, tas neienāca prātā, citas lietas šķitās svarīgākas.

Šie laiki man bērnam šķita kas neizmērojami tāļš, kaut māte un tēvs aizvien atkārtoja: "Man liekas, ka tas viss bija vakar vai aizvakar, tikai kad saskaitu gadus, izrādās, ka pagājis vesels cilvēka mūžs..."

Kad II Pasaules karš un okupācija skarbi pārtrauca darbīgās dzīves steigu, sajutu vajadzību doties uz arhīviem, lai izpētītu mūsu ciltskokus. Tālu nebūtu vajadzējis meklēt, jo mūsu senči paaudžu paaudzēs dzīvojuši uz vietas savās mājās: tēva senčiem vienai daļai jābūt ierakstītiem Jaunsaules ev. -luteriskās draudzes grāmatās, otrai, katoliskai

daļai- Šenbergas rom.-katoļu draudzes arhīvos. Diemžēl, nepieciešamība atstāt dzimteni neatļāva izvest šo nodomu.

Tā paliek tikai tas skopais mantojums, kuru kā bērns savācu klausīdamies mātes sendienu atcerē un retajās, ar mazu humora pieskaņu stāstītās tēva jaunības atmiņās.

- - - - -

T ē v a c i l t s

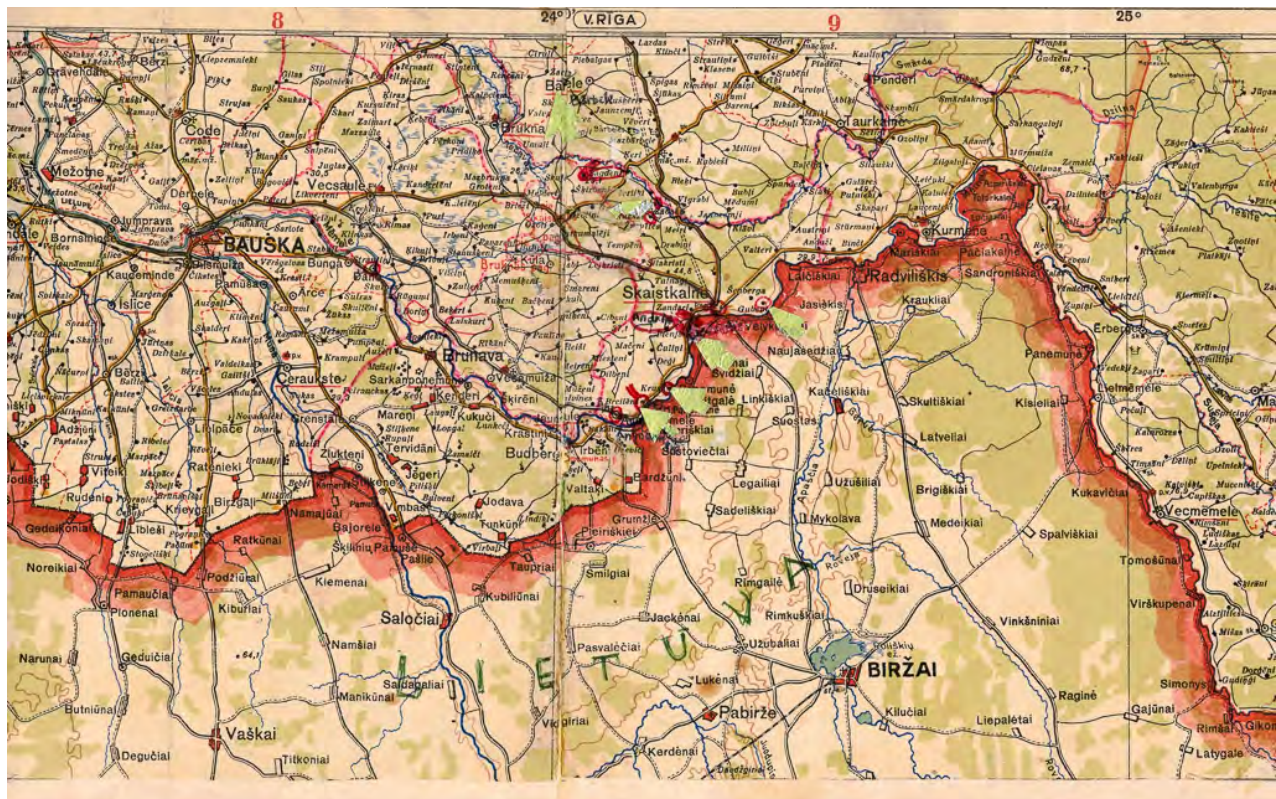
Manas tēvmājas atrodas uz augsta Mēmeles krasta apvidū, kur kādreiz valdījis varonīgais zemgaļu virsaitis Viesturs. Tikai 15-16 kilometrus pa upi uz leju uz tā paša krasta ir slavenās Saules kaujas vieta, kur 1236. gadā apvienotie latvju-leišu karapulki sakāva Krustnešu ordeni, un ar to izbeidzās šī ordeņa darbība mūsu zemē.^{+/} Pēc tam varonīgās zemgaļu ciltis simtu gadus izturēja cīņas ar iebrūkošiem vāciešiem, kad jau visas citas ciltis bija pārvarētas.

Agrāk mūsu mājas piederēja pie Krusas pagasta, kas tikai jaunākos laikos pievienots Šenbergas pagastam, šī gadsimta divdesmitos gados pārdēvētam par Skaistkalnes pagastu. Atminos sabiedrības cīņu šī jaunā nosaukuma dēļ: blakus "Skaistkalnei" otrs priekšlikums nosaukt Šenbergu par "Krusu" taisni bija pamatots ar senlatvisko tradīciju. Uzvarēja "Skaistkalne" kā vāciskā "Schönberg" tulkojums vēsturisku iemeslu dēļ: šīs vietas nosaukums atrodams daudzos vecos dokumentos, tas pazīstams arī ārzemēs.^{++/} Otrkārt šīs vietas vārds saistīts ar pagasta izcilāko punktu: skaisto, tuvu un tāli- arī pāri valsts robežām - pazīstamo baznīcu skaista kalna galā, kas to izceļ pāri plašai apkārtnē.

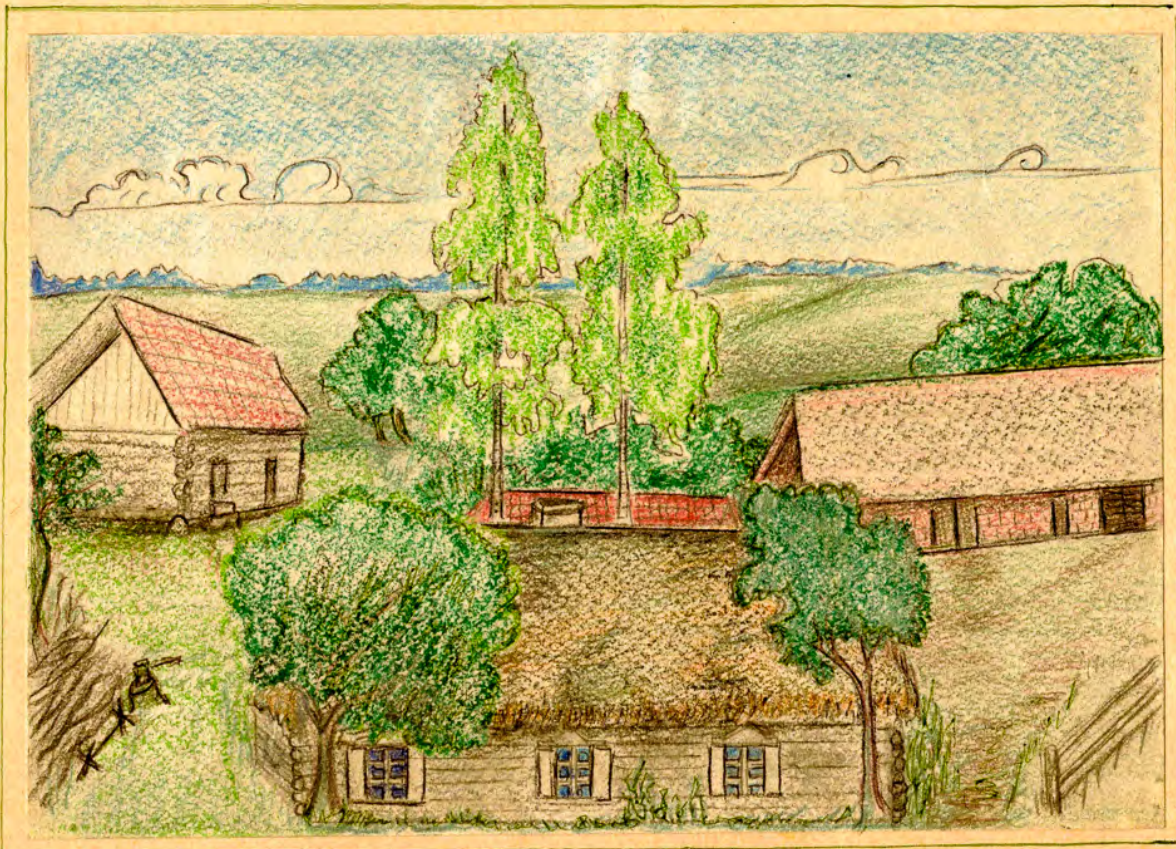
Mūsmāju apvidu ļaudis tomēr joprojām sauca par kruseņiem, un atšķirība starp abiem pagastiem tik viegli neizlīdzinājās. Diezgan liela savdabība vēl manas bērnības laikā bija vērojama ir dzīves veidā, ir valodā. Te runāja strupāk un nocirstāk nekā Skaistkalnes apkārtnē ar lielāku archaismu un samērā mazāku svešvalodu iespaidu, kaut gan germānismu un rusicismu netrūka ne vienā ne otrā apvidū, tāpat kā visā Latvijā. Citādi tas arī nevarēja būt: nedaudzās saimnieku

^{+/} Ordeņa paliekas 1237. gadā pievienojās Zobenbrāļu ordenim, kurš valdīja mūsu zemē ar sēdekli Rīgā līdz 1561. gadam.

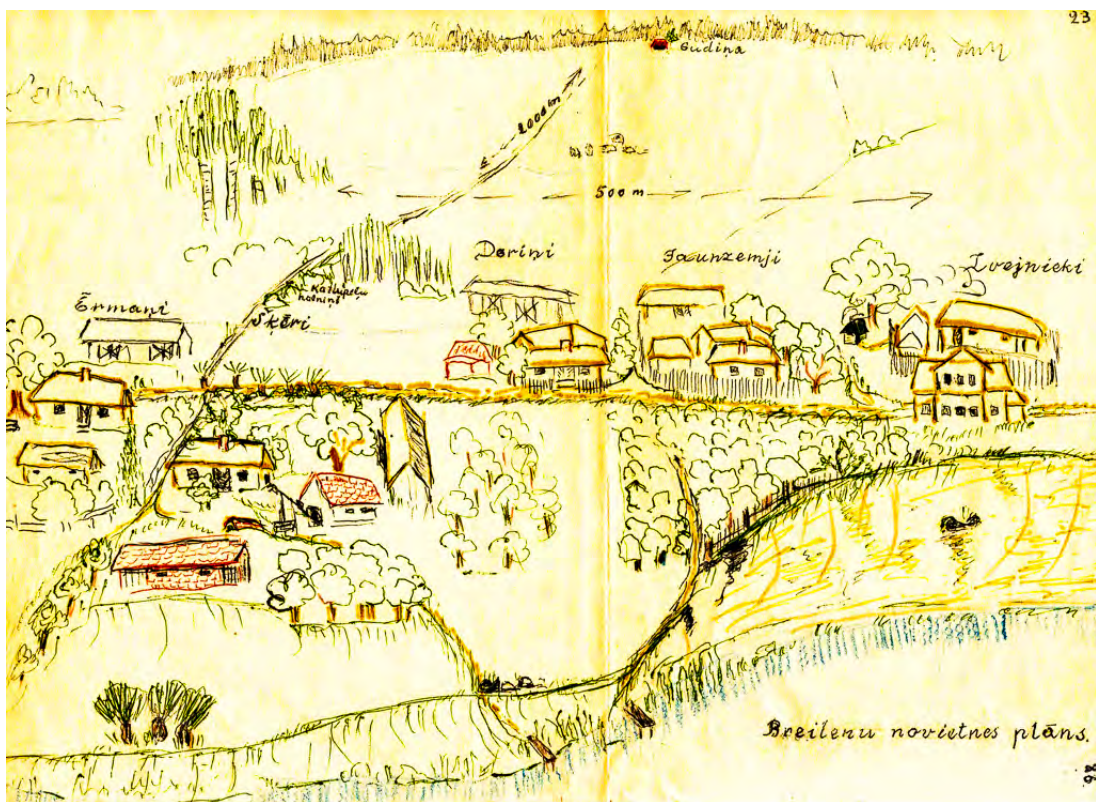
^{++/} Piem., manos skolas gados Skaistkalnē uzturējās Dānijas zinātnieki, kas pētīja klostera vēsturiskos arhīvus.

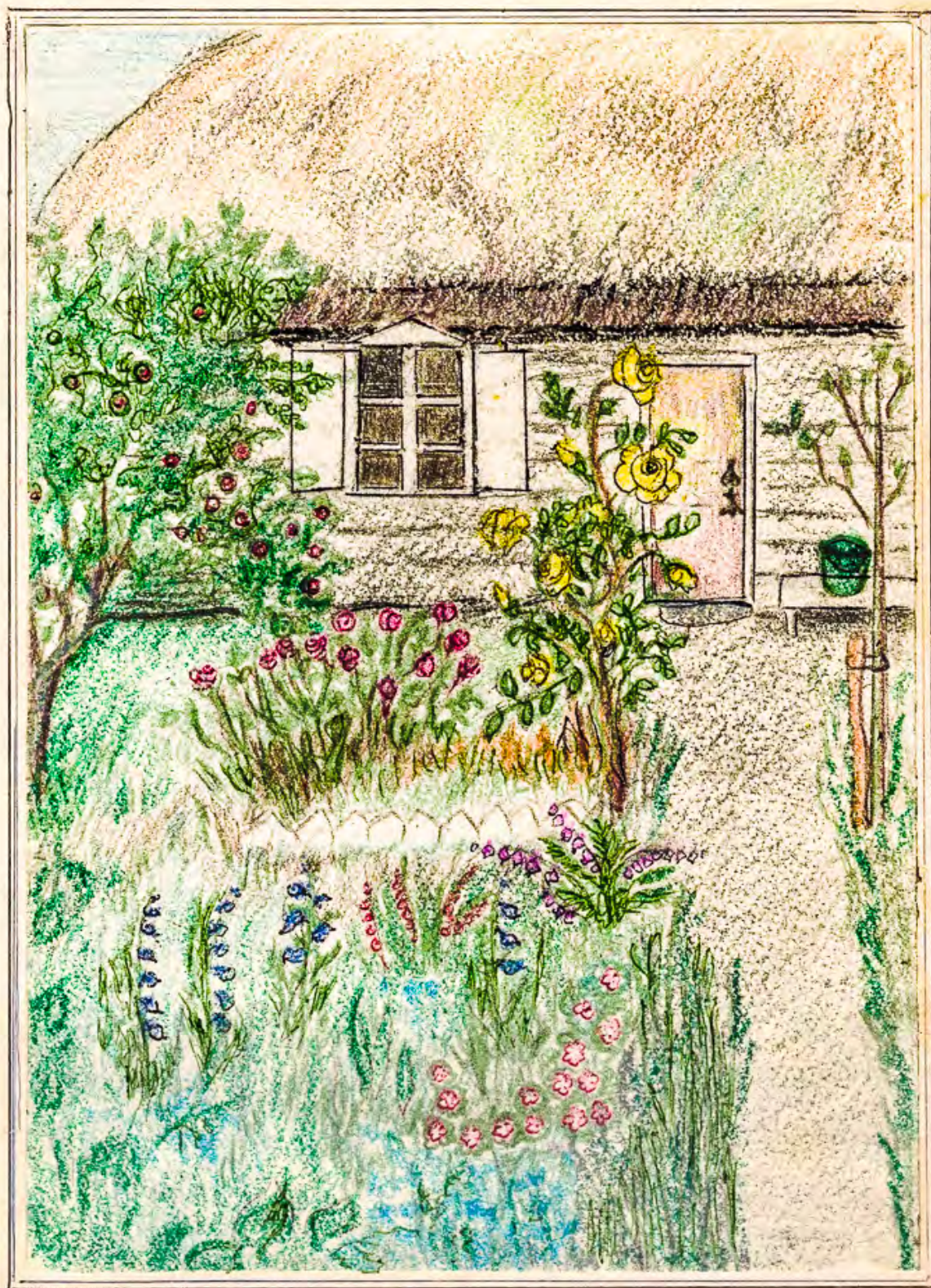
Bauskas pilskaļns

Īkēri

Breilenu novietnes plāns.

Šķēru istaba no sotsvīdas

mājas, iespiestas vāciešiem piederošo maižu starpā, skolās vācu valoda, vēlāk krievu, krievu pārvākē utt. Dzīves veidu, turpretim, iespaidoja Krusā valdošais luterānisms. Laudis ieslēgušies sevī un savās viensētās, augstākā mērā mazrunīgi, nesabiedriski. Starp tuvākiem kaimiņiem trūka sakaru. Diezgan liels attālums no centriem, pat no mazās lauku baznīcīpas aiz Jaunsaules sīla, atšķirību vēl padziļināja. Svētkos te kaimiņš negāja pie kaimiņa, reti kad rīkoja kopīgu darbus jeb talkas. Trūka pat citur tik iemīļoto Jāņuvakara parašu ar līgošanu un jāņuguņu dedzināšanu.

Ap puskilometra garo lielceļa gabalu satupušas piecas Breilēnu saimniekmājas manā bērnībā pat tik smagos darbus kā labības kulšanu at tvaika mašīnu, mēslu izvešanu un līnu plūkšanu neorganizēja kopīgiem spēkiem, bet katrs uz savu roku meklēja nepieciešamos pāris desmitus cilvēkus, maksājot tiem augstas dienas algas. Līdz pirmajam pasaules karam katram bija sava skola: kruseniekiem Krusas skola, mana tēva laikā Gudiņa, šenbergiešiem sava. Stāvoklis grozījās, kad pēc kara mēs bērni sākām iet vienā Skaistkalnes pamatskolā. Starpība starp Skaistkalne centru un Krusas "nomali" pamazām izlīdzinājās.

Latvijā raksturīga parādība, ka zemnieku mājām ir savs vārds, īpašniekam savs. Uz šīs tradīcijas pamata arī jaunsaimnieki savām jaunceltām mājām deva īpašus nosaukumus. Saimnieki dažreiz mainījās, māju vārds palika nemainīgs.

Piemēram, mūsmāju kaimiņos Ermaņos dzīvoja Stūris, Dorīnos - Erdmanis, Jaunzemjos - Sīlis, Zvejniekos - Liepa. Tikai manas tēva mājas saucās tai pat vārdā kā to īpašnieki: Skēros dzīvoja Skēris. Varbūt tas tādēļ, ka kopš neatmināmiem laikiem šīs mājas nav mainīgušas īpašniekus. Tēvs stāstīja, ka dzirdējis no sava vectēva: sen atpakaļ uz mūsu zemes bijušas divējas mājas: šīs te starp upi un lielceļu, un otras

mūsu tālo lauku vidā. Vienas sauktas par Baltajiem Skēriem, otras-par Melnajiem Skēriem. Vectēvs pats šīs mājas neesot redzējis, bet dzirdējis par tām no saviem vecākiem. Par pierādījumu tēvs man rādīja seno māju atrašanās vietā izartus šķu akmens pamatus, tur vēl tagad bija daudz akmeņu. /Tā archeologija kā parasti apstiprina nostāstu pareizību/.

Tas norāda, ka mūsu ciltis mitusi uz šī sava zemes stūrīša jau kopš vairākiem gadsimtiem. Ja jau man/a tēva ^{vec}tēvs par to nekā tuvāka nezināja, tad jāpieņem, ka arī šī sentēva tēvs un vectēvs tās mājas nebija redzējuši. Dzīves vietu ģeogrāfiskie nosaukumi saglabājas pat gadu tūkstošiem. Tā mūsu ciltis sākumi uz šī zemes gabala grimst nepārredzami tālā senatnē. Mūsu uzvārdu un māju vārdu cilvēciski izrunā un raksta dažādi. Pareizo izrunu gan vislabāk zina tēva vecvecie kaimiņi un viņa pagasta ļaudis. Krusenieki mūsu mājas sauc Skēri⁺ par tēvu runājot sacīja Skēris un uz manu māti sacīja Šķāra kundze vai Šķerkundze: ar plato "e"! Par to ir arī "monumentālais" ieraksts: no tēva tēva mantotā misiņa bezmenī iegravēts 1873. gads un uzvārds latīņu rakstībā "SHAERIS". Iespējams, ka mūsu uzvārdamir radniecība ar lietas vārdu "šķēri"; kā mūsu pusē sauc audekla metus. Izdodot jaunas Latvijas pasas 1930.-tajos gados, visiem kropļojumiem tika darīts gals.

Tas mazumiņš, ko dzirdēju no sava tēva par mūsu vecvectēvu /mana tēva vectēvu/, ir ļoti svarīgs. Izrādās, ka šis Šķēru saimnieks, luterticīgs būdams, pēmis sev dzīves biedri katoli. Slēdzot laulības katoļu baznīcā, vienojušies, ka viņiešu kārtas pēcnācēji piekritīs tēva ticībai, sieviešu kārtas-mates ticībai. Tā mans vectēvs kristīts Jaunsauls luteriešu baznīcā, bet viņa divas māsas -Skaistkalnes katoļu baznīcā. Stipra gara sievietei jābūt bijušai māmi un mana brāļa vec-vecmāmai, ka spējusi tā savā ticībā pastāvēt. Nav jau arī tā bijusi viņai nieka lieta: kamēr luterietis, pēmdams citas ticības sievu, var sagaidīt savu ticības brāļu

+/L.Literārās Valodas Vārdnīca "šķēri" /meti/ raksta ar nemīkstinātu "r".

nievas, tikmēr katoliete līgava ar vienu nepareizu soli
velk uz savas galvas ekskomuniku, t.i. izslēgšanu no Baznī-
cas. Zēl, ka man nav vairs iespējas izdibināt baznīcas grā-
matās, no kādas cilts viņa bija cēlusies. Par viņas meitām,
mana vectēva māsām, mana māte un mans tēvs runāja ar cieņu.
"Viņas dzīvoja tikai ticībai", sacīja mūsu māte, "piedalī-
jās visos baznīcas svētkos tuvos un tālos dievnamos." Gāju-
šas svētceļojumos uz lielajām Lietuvas atlaidu vietām, rū-
pējušās par nabadīgiem un bezpalīdzīgiem. Par vienu no viņām
tēvs stāstīja, ka bijusi ievērota pie mācītājiem, visi viņu
pazīnuši. Zēl, ka nezinu šo sieviešu vārdus un tālākos lik-
teņus. Droši vien, klusi apgūlušās kādā lauku, - varbūt tepat
Krusas kapsētā. Varbūt viņas bija tās, kas apgaismoja ceļu
mūsu māmuļai, kad tai savukārt vajadzēja izšķirties nākt uz
šo svešticībnieku apvidu.

Mūsu tēva tēvs Kristaps bija pēmis dzīves biedri pats
no savas kārtas un ticības: Annu Bērziņu, kuŗas tuvie radi
dzīvoja Jaunsaules pagastā. Braucot uz Bausku, tēvs apturēja
zirgu pie kādām mājām lielceļa malā, ieveda mani iekšā un
sacīja, ka šo māju saimnieks viņa brālēns Bērziņš, - māju vār-
du esmu aizmirsusi, bet kur mājas atrodas, vēl atceros.

Kad rakstu par mūsu vectēvu no tēva puses, manu gara
acu priekšā stāv stalts, liela auguma patriarhs, tā sakot,
Šķēris ar lielo burtu! Bijis vēl lielāks un plecīgāks, nekā
mūsu tēva brālis Mārtiņš, kuŗu vēl tiku redzējusi. Izcilo
stāju vēl pasvītrojās savdabīgais raksturs, kādu to savai
vedeklai, mūsu māmuļai, attēlojusi viņa paša dzīves biedre,
mūsu vecmāmuļa. No tēva dzirdēju, ka vectēvs bijis viens no
pirmajiem zemniekiem, kas šai apvidā cēlis atseviķu dzīvo-
jamo māju, - to pašu, kuŗā ieraudzījām dienas gaismu abi ar
brāli. Tā bija pamatīga ēka, celta no veselīgiem apzāģētiem
balķiem raksturīgajā kāķu būvē ar ārpusē veidotiem pakšiem
jeb balķu galiem, salaistiem viens otrā bez naglu lietoša-
nas.

Lietus un sniega, un vētru mazgāta, tā bija kļuvusi sirmi pelēka, it kā no zemes līdz ar visiem kokiem un stādiem izaugusi un ar apkārtējo dabu saplūdusi. Vēl tagad rokās jūtu saulē sasīlušo sienu ziņaino glāstu un ieelpoju mūsu sētas un mūsu istabu pazīstamo labo smaržu...

Vectēvs mīlējis turēt melnus labus zirgus, un viņa tēvs pirmais visos kruseniekos iegādājies aizjūgus no tīrām ādām, agrāk slejas šuvuši no līnu diegiem austām stiprām sloksnēm⁺. Kad šķēru puisī ieradušies Krušas muižā parastās klausās, pārējie saimnieki apstājuši pajūgus, tausti-juši paugas un slejas, grožus un sedelksiksnas, un brīnī-jušies, ka "āāādas vien, āāādas vien!"

Pēc sava rakstura vectēvs varbūt visspilgtāk raksturojis krusenieku dabu: cieti noslēgts, savrupgājējs, smagnējs līdz galejībai mazrunīgs. Vienīgā viņa saskaršanās ar sabiedrību - retie braucieni uz tirgiem, kad jāpārdod vai jāpērk kāds lopīnš, gadskārtējie braucieni uz Rīgu vēlā rudenī un ziemā ar labību, linu un dābola sēklām. Saimnieki tad vienojušies karavanēs, jo mežos uz tiem glūnējuši razbainieki. Karavane virzījies no kroga līdz krogam, vectēva laikā uz apmēram simtu kilometru garā ceļa tādu pieturas vietu bijušas septiņas. Vārds "krogs" tai laikā nenozīmēja to pašu, ko tagad. Tā bija gara jo gara ēka ceļmalā: lielākā telpa ar divām plašām durvīm. Pa sānu durvīm iebrauca ar visiem vezumiem, izjūda zirgus, piesēja pie siles un padeva tiem ēst. Telpā dega vējlukturis un tā bija sargāta. Pašiem ceļniekiem kalpoja plaša istaba ar gariem platiem soliem un galdiem, kur ceļinieki izlika līdzpaņemtās sviesta un biezpiena cības, un ēda brokastis, vakariņas, dažreiz arī pusdienas. Sais krogos pārgulēja arī naktis. Gaismai austot zirgus atkal iejūda, sakārtoja vezumus, samaksāja krodzniekam par patvērumu, un pa stadulas gala durvīm izbrauca, lai turpinātu.

+Tautas dziesma: Tēci, tēci, kumeliņi, Nu ar lūku nodariņi: Bargi kungi, grūti laiki, Nedrīkst ķēdes darināt...

tu ceļu. Gar tiem pašiem krogiem ceļš veda atkal atpakaļ ar pilētā sapirktām precēm: sāli, ziepēm, siļķu mucinām, dzelzs precēm un citām lietām.

Kaut mājās maz par to runāja, taču viegli varēja saprast, ka Šķēru saimnieki mērojuši arī citu ceļu: ik svētdienas uz desmit kilometrus attālo Jaunsaules baznīcu. Ja šī tradīcija nebūtu tikusi piekopa, nebūtu izskaidrojams, no kurienes vecmāmuļa zināja to lielo daudzumu dziesmu, ko vecuma un slimības pieveikta, caurām dienām un sauriem vakariem dziedāja savā gultiņā, pussēdus gulēdama. Arī tēvs zināja no galvas dziesmas. Reizēm dziedāja savā brīnumskaistajā balsī ne tikai baznīcas dziesmas, bet arī skaņražu komponētās, jo līdz četrdesmitajam dzīves gadam bija pēmis daļību savas baznīcas kori. Tāpat tēvs zināja no galvas vai visus Bībeles stāstus, un tādās lietās neiemācās vienīgi skolā bērna gados. Tas liecina ne tikai par individuālu religiozitāti, bet arī par ģimenes kristīgām tradīcijām. Šķēriem vistuvākie kaimiņi bija no paaudzes paaudzē luterticīgi. Kopš agrās bērnības līdz pat karam un bēgšanai ik svētdienas redzēju šādu ainu: pie Ermaņu istabas durvīm stāvēja uzposts un goda ratos iejūgts zirgs. Saimnieks un saimniece, tāpat goda drānās gērbušies, svinīgi un nopietni iznāca no istabas, sēdās ratos un aizbrauca uz Jaunsaules pusi. Pēcpusdienā smaidīgi atbrauca atpakaļ. Varu iedomāties, ka tāpat to pašu ceļu mēroja mūsu vectēvs un vecmāmuļa, un vēlāk arī viņu dēli un meitas.

Kad māju valdību pārņēmis mūsu tēvs, vectēvs izslēdzies no ģimenes kopības. Strādāt jau strādājis ar visiem kopā, bet tiklīdz pagājusi ziema, pārcēlies ar savu gultiņu uz klēti, un reizēm uz istabu nenācis nedēļām. "No kā tad viņš dzīvoja?" brīnījies mūsu māmuļa. Un vecmāmuļa atbildējusi: "Izrāva kādu burkanu vai kāli, nodzērās pagrabā pienu, tā

iztika..." Kādēļ nenācis uz māju? Dusmojies? Nē, ko tur nu būtu dusmojies. "Tāda jau viņam tā daba." Gluži bez cilvēkiem un bez runāšanas tomēr neizticis: šad tad svētdien novakarē mēdzis aiziet uz Breilen-krogu, kur pie alus krūzes ar kaimiņu saimniekiem nosēdējis savu stundiņu.

Šķērim, kuram piederēja ap simtu pūrvietu labas kviešu zemes, dzīve tomēr nebija nekāda vieglā. Kaut zeme laba, tā tomēr ļoti prasīga: gadās lietus par daudz, viss nosligst, lietus par maz - viss sakalst, izdeg. Neražas gadus neiznāca ko uzturēt mājas un maksāt baronam par savu tēvu tēvu zemi... Barons uzskatīja, ka visa plašā latviešu zeme, kas atradās starp viņa muižām, pieder viņam, baronam, viņa senči 13. un 14. gadsimta cīņās to bija iedzimtājiem atpēmuši. Patiesībā grūti runāt par atpēšanu, jo šo zemi vācietis nekad savā īpašumā nebija turējis, nekad nebija to apstrādājis. Kā kopš mūžu mūžiem, uz tās joprojām dzīvoja un to kopa latvju zemnieks. Tikai vācietis, zemē ielauzies, cēla te savas pilis un ar izveicīgu politiku uzkundzējās istajiem zemes īpašniekiem. Zemnieki joprojām palika savās mājās, bet bija spiesti dot muižai nodevas, pildīt kļaušas un pēc galā maksāt naudā kungam par savu īpašumu. Tēva tēvs vēl dzīvojis tais laikos, kad vajadzējis muižai pildīt kļaušas, tas ir, apstrādāt vispirms saviem spēkiem muižas laukus, pēc tam sava paša. Mūsu tēvs stāstīja, kā tas toreiz darīts: sabraukuši Krusas muižā saimnieki ar saviem divnagu arkliņiem, sastājušies rindā viens aiz otra vesli astoņpadsmit un dzinuši astoņpadsmit arkliņus pa vienu un to pašu vagu, lai pietiekami dziļi uzartu kunga tīrumu. Cik dienu, cik moku pašiem un zirgiem prasīja tāda veida darbs muižas simtiem pūrvietu plašajos nepārskatāmajos laukos! Pēc tam nāca pļaušana ar "vienročiem", savešana, kulšana rijā, mēsļu vešana utt. Cik tad labi varēja būt apstrādāta paša zemnieka zeme - pār kurām tie 18 arkli negāja - un kādu ražu +/spīļu arkliņiem.

tā varēja dot? Ja muižnieks ar zemnieka saimniekošanu nebija apmierināts, viņš zemnieku vienkārši padzina. Divaini: vācieši nekad nav bijuši mūsu zemē juridiskie kungi, baronu rokās valdība pār latvju zemi nekad nav atradusies, un tomēr viņi bija pratuši faktiski zemniekam uzkundzēties - blakus pastāvošai legālai valdībai!

19.gadsimta pirmā pusē notiek zemnieku brīvlaišana /to piešķir Krievijas cara valdība/, un klausas atkrit, taču brīvību iegūst zemnieks, bet ne viņa zeme/tā sauktā putna brīvība/. Esi brīvs, ej kur gribi, dari ko gribi! Ja gribi zemi tālāk apstrādāt - pērc to no barona! Un zemnieki pirka. Maksāja milzu sumas ik rudeni un pavasari. Kad jau gandrīz visa suma bijusi samaksāta, barons iekļājās zemnieku zemi bankā, saņēma par zemi otrreiz naudu - un zemnieki maksāja bankai otrreiz - ar visiem procentiem! Maksāja tēvi, maksāja dēli, un tikai I Pasaules karš darīja tai laupīšanai galu. Šī jūga nesēji bija un palika nabadzīgi zemnieki, salīdzinot ar otru tikpat lielu zemniecības daļu - ar "kropa saimniekiem", kas nekādas zemes izpirkšanas sumas nemaksāja, jo viņu mājas neatradās starp muižām, bet uz "kronim"-t.i. valstij piederošās zemes, kur kunga piļu nebija.

Bez kroņa un muižu zemniekiem bija vēl lauku kārtas, kas palīdzēja apstrādāt zemnieku zemes. Tie bija tā sauktie "kalpi",/nevar sajaukt ar muižas kalpiem, kas bija barona darba spēks/, "graudnieki", "pusgraudnieki", rentnieki. Dažam kalpam izdevās iekrāt tik daudz, ka varēja iegādāties sev dažus lopus un zemkopībai nepieciešamos darba rīkus, tie tad ņēma uz renti vai pusgraudu saimniekmājas, kuru īpašnieks pats vairs nespēja vai nevēlējās saimniecību vadīt. 19.gadsimta beigās un divdesmitā gadsimta sākumā tādu saimniecību bija arvien vairāk sakarā ar izglītības pieejamību un saimniekbērnu aiziešanu uz pilsētu. No Breilenu piecām mājām istie saimnieki valdīja mājās tikai Šķēros un Ērmapos, trijās pārējās saimniecībās bija rentnieki vai graud-

nieki. Starpība bija tāda, ka rentnieks uzņēmās saimniecību pret noteiktu samaksu, parasti uz 3-6 gadiem, apņēmās labot ēkas utt., graudnieks, turpretim, dalījās ar īpašnieku ražā. Ja dalīja pus-uz-pusi, tādu graudnieku sauca par pusgraudnieku. Nebija retums, ka izglītotākie rentnieki pēma rentē pat muižas, kā to darīja, piemēram, Raiņa vecāki. "Kalpi"-tie bija ģimenes cilvēki, kas nolīga pie saimniekiem darbā. Vīrs parasti apņēmās ātrādāt vai nu gadu vai pusgadu, sievas pienākums bija iet darbā tikai noteiktu dienu skaitu, tā saucamās "sievas dienas" 30-60 gadā. Par to kalps saņēma no saimnieka atsevišķu dzīvokli, parasti atsevišķā mājīpā, tā sauktā "kalpu mājīpā" vai "istabīpā", varēja turēt siventīpu, vistas, gotīpu, dabūja zemi sakņu dārzam un varēja stādīt kartupeļus saimnieka laukā. Bez tam saņēma noteiktu deputātu: rudzus un citu labību, linus, vilnu, malku, arī noteiktu sumu rubļos. Saimniekam bija dāms zirgs braukšanai pie ārsta, bērnu kristīšanai un citām cilvēciskām vajadzībām. Bija kalpi, kas nodzīvoja vienās mājās visu mūžu, bija kļuvuši it kā par vienu zemes apstrādātāju ģimeni ar saimnieku kā galvu. Bija arī kalpi, kas štaigāja no mājām uz mājām ik gadus, jo dažādi gadās ir kalpi, -ir saimnieki...

Šādi kalpi palīdzējuši saimniekot arī Skēros, kamēr paaugušies bērni -mūsu tēvs, viņa brālis un māsas. Par vienu no tiem tēvs stāstīja anekdoti, kas raksturo seno laiku cilvēku stipro veselību. Bet tad man vispirms jāpastāsta par pirti un par pirti iešanu, šo latviešiem gandrīz sakrālo rituālu. Vai ziema vai vasara, rudens vai pavasaris, ik sestdienas pirti iet visi, no saimnieka līdz ganuzēnam, te nav starpības starp saimnieku un kalpu /it kā tāda priekšspēle pastarai tiesai, kur, kā zināms, cilvēks arī stāvēs kails un bez jebkādiem ordeņiem.../. Bez izņēmuma pirmie iet vīrieši, pēc tam sievietes, ņemot līdž visus knēvelus līdz pieciem gadiem bez kārtu izšķirības. Lielākos

puišelus aprūpē paši tētes. Uz pirti izgājuši no istabas izgērbusies līdz apakšveļai, vienalga, ziema vai vasara. Jo pirts priekšistaba ar visām ērtībām -kur var izgērbties un apgērbties, tā tadās manā laikā kā jaunmodīgs izgudrojums. Senāko laiku pirti bija tā: Kā pār sliekni, tā sutā iekšā! +/

Tā nu tēvs stāsta: Vīri sagājuši pirtī apakšbiksēs; tupeles kājās -protams, basās. Vienā rokā kipis ūdens pasmelšani, un bērze slota, otrā- tīra vēla. Zēneli attiecējuši tāpat kreklīšos, basām kājām. Pirts atradās aiz ābeļdārza, no kalna lejā, uz upes krasta. Nopērušies, nomazgājušies, un pie āliņa un ledus noskalojušies ar tīru ūdeni. Kalpa Mārča zēnelis, stāvēdams uz āliņa malas, klabošiem zobiem šūdzējies: "N-nudie, tēt, ja tev tā b-būtu, tu gan neizturētu!"

Bez barona krusta Šķēru saimniekam bijis vēl cits grūtums. Nevienš no viņa abiem dēliem nav vēlējies ņemt mājas. Pēc pastāvošā likuma tās piekritušas vecākajam dēlam Mārtiņam, bet Mārtiņš aizgājis pasaulē. Arī jaunākais dēls Miķelis nejuties zemnieks, vēlējies mācīties mūziku. No dabas apveltīts ar samtainu baritona balsi un tik reti sastopamo absolūto dzirdi, jau kā zēns vakaros, vijoli padusē, mērojis ceļu uz Krusas skolotāju. Beidzis parasto pagasta skolu, piedalījies vēl vasaras skolā, lai gūtu pamatīgākas zināšanas un iemācītos svešas valodas. Vecāku piespiests, vēlāk tomēr lāvies pārrakstīt mājas uz sava vārda, taču rāvies no tām projām, iestājies kapelmeistara Ērgļa mūzikas kapelā, jeb kā toreiz sacīja kapelē. Ik nedēļas braukājis uz Šenbergu uz mēģinājumiem, bieži uz koncertiem. Vēlāk uzpēries arī sabiedriskus amatus. Mājās bijis jāņem algots darbs +/Pirts kurināšanai tika lietota tikai lapukoku malka, lai dūmi nekostu acīs. Ugunskura vietu zem akmeņu kaudzes iekārta tūlīt pēc pusdienas. Kad pirmais malkas metiens izdega, tika mēģināts, vai pirts labi nokurināta: pilnu kipi kalta ūdens šāva uz akmeņiem. Ja sprādzienam līdzīgi uzšāvās baltu garaiņu mutulis, bija laba, ja čukstēja-jākurina vēl./turpinājums nākošā lapā/.

saimnieks, kas īsto atvietotu. Kaut zeme dod labu ražu, nav bijis retums, ka kvieši un rudzi nokulti 700-800 pudu, /puds-1/3 kvintāla/, taču banka paņem lauvas tiesu. Tādēļ nav ko brīnīties, ka veco šķēru saimnieku pārņem grūtsirdība un vēlēšanās aiziet no dzīves nebeidzamām raizēm. Mūsu māte stāstīja, ka vectēvs mēdzis sēdēt pie ugunskura un, domās nogrimis, reiz pa reizei nopūties: uj-uj-uj-uj uj!

Tēvmāti redzēju vēl savām acīm. Man gāja jau devītais gads, kad viņu aizveda uz kapsētu. Bija īsta krusiniece, tas pats nocirstais runāšanas veids, tā pati mazrunīgā, atturīgā izturēšanās. Jau bija krietni gados, jo abi ar vectēvu pārkāpa astoto gadu desmitu. Smaga darba saliekta, gāja uz nūjiņas atspiedusies. Kādreiz bijusi stalta sieviete, strādīga līdz pēdējām dzīves dienām un pacietīga kā visas latvju māmuļas. Viņas meita Ilze bija padevusies savā tēvā, liela un smagnēja, runāja dziļi un lēnām tā kā mūsu tēvs, viņas brālis. Otru vecmāmuļas meitu Annu atceros smalkāku, vairāk pēc viņas mātes stāva un izskata. Kad mājas pārrakstītas manam tēvam, visas trīs kopā vadījušas saimniecību, /turp. no iepriekšējās lapas/ Pirts kurināšana bija risks: ja izdevās labi nokurināt, visa saime slavēja kurinātāju ar lielu slavēšanu; ja pirts bija salta, ja ūdens nesasildīts, ja dūmu pilna -pēla un smādēja bez žēlastības. - Pirti atnākot vispirms beicēja slotas, t.i. mērcēja tās ūdenī un lika uz karstajiem akmeņiem, lai kļūtu mīkstas. Pa to laiku iesmēla kipjos siltu ūdeni un nomazgājās. Pēc tam šāva ūdens kipi pēc kipa uz akmeņiem, kamēr suta pirti kļuva karsta tā kā priekšellē... Tad kāpa uz lāvas un pērās: ar vājākām sirdīm uz zemākā pakāpiena, ar stiprākām - pie pašiem griestiem, tā kā nebija gandrīz kur ar slotu atvēzēties. Tur parasti pērās mana māte tik ilgi, kamēr "nagi maucās nost", kā viņa sacīja. Puspagibusī novēlās no lāvas uz grīdas un iegrūda galvu saltā ūdenī. Laikam tādēļ viņas brūnganā āda bija vienmēr tīra un smaržoja kā svaigi cepta maizīte. Nelūkojoties uz smagajiem un netīrajiem darbiem, nekad nesvida, nekad nejuta, ka tā netīra.

Pirts slotu pagatavošana tā, lai tās būtu mīkstas /tautas dziesmās, pasakās tās tiek cildinātas!/, lai lapas nebirtu nost, tā bija māksla, kuru zināja tikai vecie tēvi. Viņi sēja tās no tikko saplaukušiem bērziņu zariem, ne par jauniem, ne par veciem. Ne katra bērzu šķirne noderēja: vieni bija par cietiem, otri par lunkaniem.

Ardievu, dārgā pirtiņa, nu tevi vairs neredzēšu!... Un kronists nogrimst pārdomās, kā būs ar latvju baltām drānām...

darba saimniekam rīkojumus devis mūsu tēvs. Annu aizprecēja pāri upei Purviešu māju saimnieks, atraitnis. Ilze palika neprecējusies. Mārtiņš bija apprecējies pilsētā.

Bieži mani nodarbināja jautājums, no kurienes tas ceļas, ka mūsu tēva ciltij, taču no paaudzes uz paaudzi zemniekiem, piemita kas nezemniecisks. Jau tēva brēvais izskats nebija tipisks latvju zemniekam: mīksti, zilgan-melni mati un ūsas, gaiši zilas acis, balta maiga āda. Māte mēdza brīnīties, ka tēvam, kaut viņš liela auguma, smalki kauli, un kājas un rokas nemaz nav kā zemniekam. Kādreiz notārs Jānis Kreicbergs mazliet aizdomīgi izteicās par mūsu, jau no Šķēru "dižciltīgiem" vilcieniem sejā, ko uzņemu kā sāju joku, tomēr šis "dižciltīgais vilciens" tēva stājā, bet jo sevišķi valodā un dabā nebija noliedzams. Jau tieksme kopš pašas bērnības uz skolu, uz mākslu, uz "augstām lietām" neizdzisa tēvā visu mūžu. Arī tas, man šķiet, palīdzēja viņam nošķirties no pliekanās ikdienības nepieejamā klusumā. Kaut vēlāk viņš smagi un paš aizliedzīgi strādāja, īsts praktisks saimnieks tēvs nekad nebija. Pats kādreiz kā joku stāstīja par savu zēna gadu kundzisko stāju: tēvs nopircis viņam jaunus zābakus /ko toreiz iegādājās par vairākiem gadiem reiz un apāva pie baznīcas vārtiem/. Stāvēdams uz plotiņa, mazgājis zābakus upē, viens izslīdējis no rokām un peldējis projām, - iesviedis arī otru, ka nav, lai nav!. Vai atkal: iestādīts jauns ābelārs uz upekrasta stāvās muguras. Tēvam vajadzējis nest ūdeni no upes un laistīt. Viens spainis pašā augšā apgāzies, - apgāzis arī otru un līdz ar lejup tekošo ūdeni, devies pakal nākošam nesienam...

Tēva pirmā skola - Gudīņa, mūsu garo lauku galā, 2 kilometrus no Šķēriem. Tik labi redzama līdzenā kļajuma vidū. Cēlušī šo skolu, kad tēvs sācis iet ganos. Sagriezis govīs pulciņā, un gājis palīgā nest kriegelus un dakstiņus. Atminē-

jās, kā jūntā no tumšiem kārņiem veidots no tālienes redzamais krusts. Ziemā tur mācījies klasi pēc klases, kad nobeidzis, turpinājis mācības vasarās vācu valodā augstākā kursā. Neatminu, cik ilgi. Kāda bijusi veco laiku mācība, par to liecināja daži zīmīgi apstākļi. Tēvs rakstīja skaidrā kaligrāfiskā rokrakstā tā laika sarežģītā pareizrakstībā bez kļūdām, teikumi labi salikti, stilistiski pareizi. Nezinu, cik tālu viņš prata vācu un krievu valodu. Tās nedaudzās reizes, kad dzirdēju viņu sarunājamies vāciski, piemēram Polijā ar Zakševas prāvestu, vai agrākos laikos dzimtenē, nevarēju nobrīnēties par viņa dziļi vācisko, fonētiski pareizo izrunu. Es mācījos skolā vācu valodu tepat desmit gadus, daudz strādāju šai valodā, taču skaidri apzinājos, ka salīdzinot ar tēva izrunu, esmu tikai iesācēja. Bet tēvs varēja būt mācījies šo valodu daudz ja trīs vasaras. Kur ir vecās skolas didaktikas noslēpums, to lakam neviens vairs neizdibinās. Tas pats ar krievu valodu. Pirms vēl sāku iet skolā, tēvs mani jau iemācīja krieviski lasīt un rakstīt. Bēgļu gados Krievijā tēvs tika galā ar krievu iestādēm un darba devējiem. Te atkal: ko runāja, to runāja pareizā izloksnē, ne tā, kā tagad viens otrs buldurē pat pēc augstskolas beigšanas. Un zinām taču, kādas grūtības skolotājiem ir ar krievu staigājošā akcenta iemācīšanu. No dažādiem nostāstiem un anekdotēm redzēju, ka Gudīņas skolīnā mācīta arī ģeogrāfija /magistru kungi un kundzes: ar ko slaveni kļuva Magellans, Džeims Kuks, R.F. Skots? Mūsu tēvs to zināja.../, dabas zinības, rēķināšanu un citas gudrības. Toreiz lauku skolās strādāja tikai viens skolotājs, kurš mācīja visās klasēs un visus priekšmetus.

Kā jau minēts, vijoles mācību tēvs uzsācis pie vietējā skolotāja, bet paaudzies un skolu nobeidzis, iestājies mācībā pie kapelmeistara Ērgļa, pēc amata Šenbergas pašvaldības rakstveža, dedzīga mūzikas mīļotāja un kopēja. Pēc mācības nobeigšanas tēvs ticis uzņemts tuvu un tāli pazīsta-

majā "Ērgļa kapelā", kuru atstājis tikai pēc apprecēšanās četrdesmit gadu vecumā, tā tad sabijis par mūzikantu pāri par 20 gadiem.

Šī kapela arī ir laikiem raksturīga parādība, sevišķi ja to projecē uz mūsu augstās kultūras gadsim^mta fona. Kapela sastāvējusi ir no pušamiem, ir no stīgu instrumentiem, tā sakot, bijusi mazs simfonisks orķestrs. Visi dalībnieki, kā tagad sacītu, amatieri, apkārtējie zemnieki, daži Šenbergas ierēdņi vai citi darbinieki. Daži, kā mans tēvs, pēc dienas smagā darba saimniecībā mēro astoņus kilometrus garo ceļu turp un atpakaļ, ziedo savas atpūtas stundas tīrā mākslas prieka dēļ. Kapela dod nopietnas mūzikas koncertus, spēlē zaļumu svētkos un citos sabiedriskos notikumos. Tēvs nekad netika runājis par kādu atlīdzību vai ko tamlīdzīgu, viss, ko viņš ar mums runāja par kapeli, - un to gan darīja labprāt! - pauda dedzīgu ideālismu, nodošanos mūzikas mākslai paša talanta un sirdsprieka dēļ. Māte tad klusēdama klausījās, un varēja just, ka viņa ir uz tēvu lepna... Ka šī kapela bijusi plaši pazīstama, liecina, piemēram tas, ka uz Vecumnieku staciju braucot, tēvs rādīja man skīstām milzu eglēm apaugušu parku, kurā reiz koncertējuši - ap 25 kilometrus no Šenbergas. Savos pamatskolas gados dzirdēju no skolotājiem par šo mūzikas mīlotāju Ērgli, kas par savu kultūras darbu pelnījis, ka viņam tiktu uzcelts piemineklis.

Tēvs pēc kārtas iemācījies spēlēt visus instrumentus. Kapelā spēlējis vijoli, brāču, kontrabasu, kā kuro reizi iekritis.

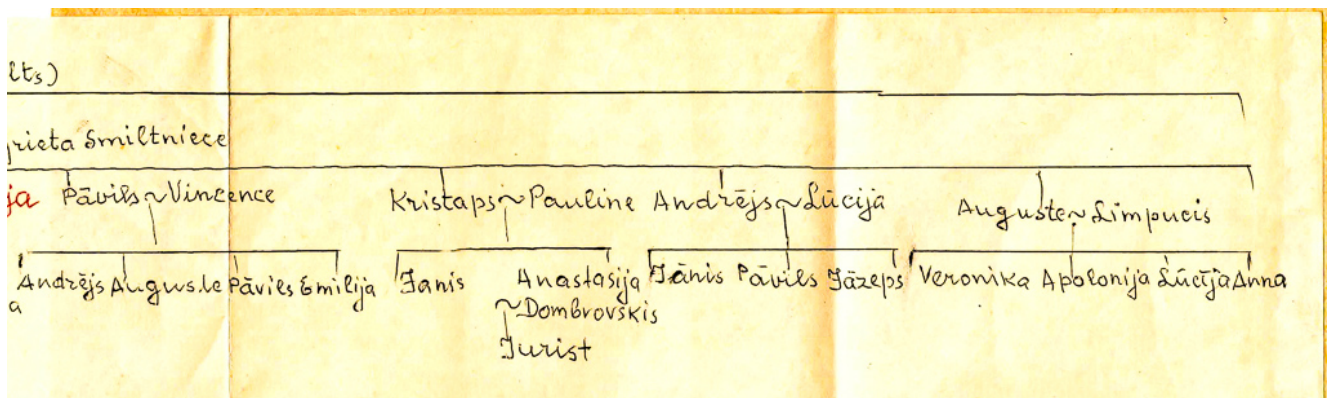
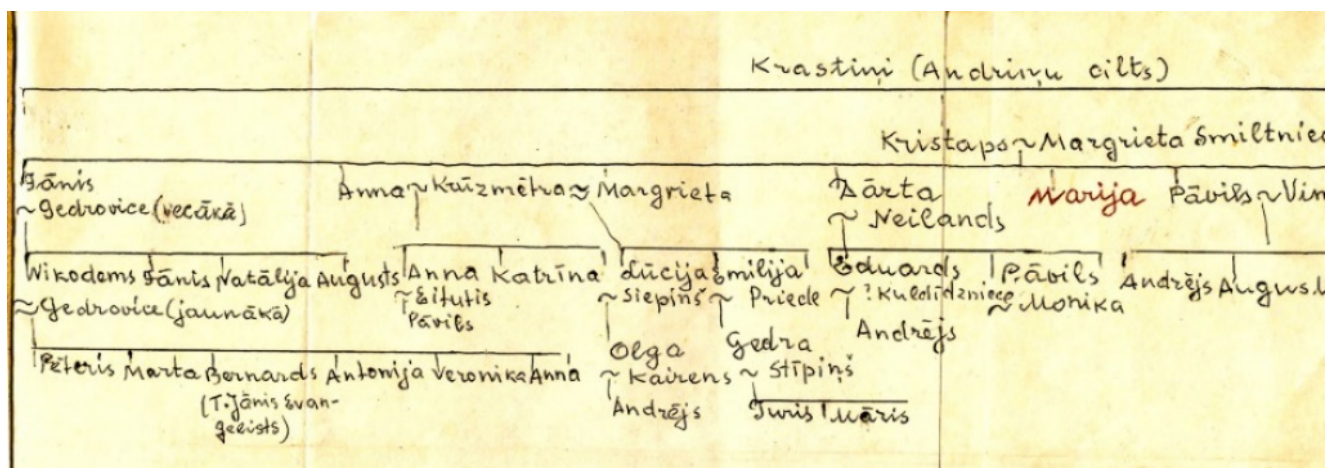
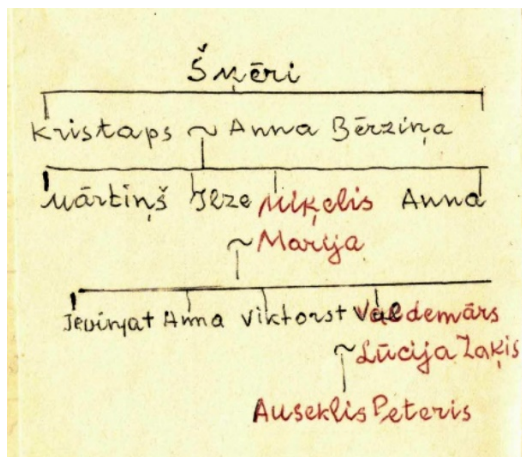
Neraugoties uz visām grūtībām, tēva tēvs savās mājās tomēr tik nabadzīgs nav vis bijis. Par to liecina viņa dēlu izpirkšana no karaklausības. Mūsu tēvs karadienestu nebija pildījis, bija tā sauktais "baltbiļetnieks". Tēva jaunības laikos vispārējā karadienesta nebija. Katram apriņķim ik gadus bija jādod "kroniņ", tas ir, krievu ķeizaram zināms skaits rekrušu. Šī rekrutēšana notika tādā veidā, ka apriņķa pilsētā ieradās kara komisija; visiem vīriešiem - izņemot "vien-

dēļus" /vienīgos vīrieškārtas saimnieku pēcnācējus/, kas tai laikā sasnieguši attiecīgo vecumu, bija jāiet komisijas priekšā. Pēc ārsta apskates un visu apstākļu noskaidrošanas, karadienestam noderīgie vilka lozes. Kas izvilka tukšu biļeti, varēja iet mājās, kas izvilka apzīmētu - karapulkos uz dažiem gadiem. Visu šo notikumu tauta sauca par "iešanu lozēs" vai "pie lozēm", attiecīgo vecumu par "ložu gadiem" utt. Nav grūti iedomāties, kas tā bija par likteņa spēli! Latvju literatūrā tai palicis daudz piemīņu. Ja tā būtu bijusi spēle vien, varbūt vēl nebūtu tik rūgti atsaukusies uz tiem, kas izvilka nelaimīgo lozi. Kā visur, tā jo sevišķi te, liktens roku bieži aizstāja sauja pilna zelta: no lozēm varēja atpirkties, tas bija visiem zināms noslēpums. Vajadzēja vienkārši pietiekami daudz naudas - dažus simtus zeltā - /tagad būtu krietna suma! - /ar kurām komisiju - vai vismaz ārstu piekukuļot. Kandidāts tika atzīts par nederīgu karadienestam. Vecais Šķēris samaksājis šos simtus un viņa dēls Miķelis dabūjis "balto biļeti". Mūsu vectēvs kukuldevējs? Droši vien šo vienīgo reizi, tādas lietas mūsu cilts vienkārši neprata izdarīt. Bet ko vectēvs varēja iesākt? Kādas cara papīriņu spēles dēļ pārdot savas tēvu-tēvu mājas un iziet no tām kā bezpajumtniekam? Kas saimniecību būtu vadījis, kas strādājis? Martiņš kā vecākais dēls baudīja viendēļa tiesības, un varēja palikt par saimnieku, bet no Martiņa nebija ne vēsts. Tēvs stāstīja, ka apceļojis Aziju, Mandžūriju un nezin' ko. Jaunākais dēls bija vienīgais māju un ģimenes glābējs...

Tā tēvam pagāja garām arī I Pasaules kara briesmatikt iesauktam vispārējā mobilizācijā.

- - - - -

Šķēru un Andriņu cilts

M ā t e s c i l t s

Mūsu māte dzimusi Senbergas /tagad Skaistkalnes/ pagasta Andriņa māju saimnieka ģimenē. Šai ģimenē uzauguši deviņi bērni, ārkārtīgs retums latviešu tautā. Nevaru vairs galvot, kāda bija bērnu secība vecuma ziņā; zinu tikai to, ka brālis Jānis, māšas Margrieta un Anna bija vecākas par mūsu māti, bet Dārta, Kristaps, Pāvils un visjaunākā Auguste - jaunākas. Saubos par manā agrā bērnībā mirušo Andrēju, vai tas bijis vecāks, vai jaunāks par māti. Tā mūsu māmuļa Marija bija dzimusi kaut kur vidū.

Mūsu māte pastāvīgi uzsvēra, ka Skēri un to apkārtnē ir "gluži cita puse, gluži citi cilvēki", nekā viņas tēva mājās. Šo starpību jau pat bērna gados izjutu arī es, to nevarēja noliegt. Jau pati daba rādīja atšķirību. Šo divu pasaulu robežlīnija atradās Kalna muižā, apkārtnes augstākā punktā, pusceļā starp Senbergu un Breilēniem. Krusenieki: klaji līdzeni lauki, uz ziemeļiem tāla zilu mežu līnija, uz dienvidiem - Mēmeles upe un pāri tai Lietuvas piekraste, diezgan tukša. Krusenieku pusē dzimu un augu, uz Andriņa pusi staigāju apmeklējot skolu, svētkos un svētdienās braucot vai ejot uz baznīcu, uz šo Skaisto Kalnu, kas valda pār visu apkārtni, veido ne tikai tās ārējo seju, bet arī cilvēku iekšējo pasauli.

Te divas liecības par mātes dzimto pusi. Runā mūsu māte: "Ak cik šī puse ir tumša un skumja! Kad laukā strādājot paskatos uz savu tēva māju pusi, man kā saulīte uzlec.+/ Cik tur cilvēki bija priecīgi un satīcīgi! Te - sarūguši, dzīve kā kapā. Ne viens ar otru saietas, ne runājas; nekur nedzird ne dziesmas, ne jautrību..."

Liecina pēc I Pasaules kara izdota Konversācijas vārdnīca:

"Skaistkalnes pagasts pieskaitāms pie vistumšākajiem Bauskas apriņķi, kas stipri pazemina šī apriņķa vispārējo kultūras līmeni. Tas izskaidrojams ar katoļu +/No Skēru laukiem redzama Skaistkalnes baznīca un apkārtnē.

baznīcas iespaidu uz šī pagasta garīgo dzīvi"/Citēju raksta saturu pēc atmiņas/.

Vispirms apstāsimies pie zinātniskās liecības,ko sniedz 20.gadsimta enciklopēdisti,turēdamies pie to vēsturisko enciklopēdistu tradīcijām.

Pēc vārdnīcas iznākšanas šo publisko nomelnojumu skaistkalnieši,sevišķi intelligence,saņēma ar smiekliem. Pirmais,kas^{to}/mums,bijušiem Skaistkalnes pamatskolas absolventiem mūsu gadskārtējā sanāksmē skolā darīja zināmu,bija mūsu skolas pārzinis Jānis Dūmiņš /miris Kanādā bēgļu gaitās pēc II Pasaules kara/,neapšaubāmi intelligentākā un sabiedriski visrosīgākā personība visā starpkaru laikmetā Skaistkalnē.Ap viņu kā ap centru satecēja visa pārējā intelligence.Viņš smējās,kā mums labu anekdoti pastāstījis,smējās par enciklopēdistu avotiem un metodēm.Un taču viņa smieklos bija kāds sājs apakštonis,sak',cilvēks,tu plēsies un nopemies visu mūžu,lai savu pagastu paceltu-esi nodibinājis un tik daudz gadus vadījis vienu no vislielākajām un labāk nostādītām pamatskolām ne tikai apriņķī-esi nodibinājis izglītības biedrību,teatra grupu,kori ,bet kādi tur sēd Rīgā un raksta,ka tas viss tumsonība...

Tumsonības galvenā pazīme ir rakstīt un lasīt neprašana.Netika dzirdēts ne par vienu gadījumu,ka mūsu mātes bērnības vai jaunības laikā kāds no šenberģiešiem nebūtu pratis lasīt vai rakstīt izlasīt.Ikvienā mājā bija dziesmu grāmata un kalendārs,ar kurām katrs tika galā,ja pienāca vajadzība.Augstās skolās dzimtenē neviens nemācījās,jo tādu skolu nebija.Slavēto Bauskas apriņķa "gaišo pagastu"daži jaunieši ieguva izglītību vācu skolās un Krievijas vai Tērbatas universitātēs.Un šai laikā arī mana tēvmāsa-Purviešu saimniece vadīja savus bērnus skolās Pēterburgā un manas mātes tēvbrāļa Lāču Krastiņa bērni no tā paša

pagasta bija ar zinātniskiem grādiem enciklopēdijas rakstīšanas laikā. Senbergas pagastskolas skolotāja Ozoliņa dēlītā paša Ozoliņa, kurš manai māmuļai bija mācījis ābeci, iemācīja augstus stāvokļus valstī: viens bija Saeimas deputāts, otrs ļoti populārs lieltirgotājs Rīgā, trešais augsts arhibīskapa kūrijas garīdznieks.

Taču ne izglītoto pilsoņu skaits enciklopēdistiem bijis prātā, vieglu roku rakstot netaisno spriedumu. Saimnieciskā bagātība, kā jau tas ma /teriālistiem pieder, ir viņu mēraukla. Un te viņiem ir zināma taisnība: skaistkalnieši bija mazturīgāki, nekā lielie magnāti ap Bausku. Konversācijas vārdnīcā lietotais vārds "tumšs" ir domāts kā sinonīms vārdam "ticīgs". To apstiprina paskaidrojums, ka tumsonības, t.i. nabadzības iemesls esot katoļu baznīca.

Ka Baznīca būtu vainīga pie saimnieciski zemā līmeņa, tas nepamatots ieskats. Francija, Beļģija, Luksemburga katoliskas zemes, bet neviens tām nepārmet tumsonību vai nabadzību. Un otrādi: skaistkalniešu saimnieki uz 30-40 ha lielām zemēm tikpat mazturīgi kā Krusas vai Vidzemes pagastu mazie saimnieki. Breilēnos tēva jaunības laikā no piecām saimniecībām tikai vienās valdīja katoļi. Taisni no šīm vienām mājām izgāja breilleniešu pirmā izglītotā paaudze: no četriem bērniem viens virsnieks, otrs atbildīgs ierēdnis, trešā ierēdne Rīgā, vēlāk generāļa dzīves biedre. No visām pārējām mājām - tikai viens bankas ierēdnis.

Mazturības iemesls meklējams kur citur. Vispirms: nelielās gruntis ar smilžu zemi pārsvarā. Par šo zemi divām paaudzēm jāmaksā izpirkšanas maksa, kas, salīdzinot ar lauksaimniecības un lopkopības ražojumu nesamērīgo lētumu ir bargi augsta. Tā kā izmaksa ir ilggadīga, bankas procenti pāraug kapitālu. Tā viss, kas uz lauka vai kūti izaug, jāpārdod, lai samaksātu gadskārtējās prasības. Jo ilgāk maksāja, jo parāds auga lielāks, no tā bez kāra katastrofas gan laikam zemnieks nebūtu ticis vaļā. Tas jau arī bija tas nolūks.

Par šiem apstākļiem enciklopēdisti -un ne tikai viņi vien- nekā nezina.

Bauskas "gaišie", t.i. bagātie pagasti uzrāda šādu ai- nu: visi kroņa saimnieki, kuriem nav jāmaksā nekādas izpirk- šanas maksas. Gruntis - 100-150 ha, zeme - smagā kviešu zeme. Vēl tagad atceros bērnu dienu pārdzīvojumu, kad braucot ar vecākiem uz Bausku, aiz dziedošiem telefonu stabiem ierau- dzīju rudzu un kviešu druvas, kas sniedzās līdz apvārsnim! Salmi šais laukos bija kārklu resnumā un vārpas smagi no- liekušās. Savu vecāku sejā redzēju dīvaini satrauktu izteik- smi. Viņi klusēja, caur šiem laukiem braukdami. Uz manu jātā- jumu, kam tie pieder, vecāki atbildēja ar vienu vārdu: "Kroņa saimniekiem". Kādreiz tēvs klusām un sāpīgi piebilda: "Tie kuļ un ber maisos zeltu..."

Šie lielsaimnieki sākas apmēram desmit kilometrus pirms Bauskas un turpinās aiz tās -tur nāk arvien bagātākie Jel- gavnieki. Bajārus šaipus Bauskas māte prata uzskaitīt/lai- kam tēva pamācīta: Teiven-Bundziņš, Kreklen-Kundziņš, Laiskur- Āriņš, Dorinš...

Ne bez pamata latviešu rakstniecībā bija ieviesies šo lielsaimnieku apzīmējums par pelēkiem baroniem. Pelēki tie bija zemgaliešiem raksturīgo pelēko pašausto drēbju dēļ. II Pasaules kara bēgļu gaitas saveda mūs kopā Polijā ar vienu no šo "baronu" dzimtām: ar Lutriņu pagasta Drūvu Kinstleriem. Mājas: 117 ha, 12 zirgi, 30 govys, pulks algotu strādnieku. Vecā bajāriete mēdza stāstīt, ka viņas tēvs Nau- dītes pagasta Blaižēs ne ar ko nepalīcis pakal baronam: braucis četrjūgā uz baznīcu, skolojis bērnus vācu skolās /jo latviešu nebija/, un kad rudenī barons ar junkuriem un kurtu bariem joņojis pa zemnieku apsētiem laukiem, dzīda- mies pakal zaķīšiem, Mājnieks aizstājies tiem priekšā un laipni, bet stingri atgādinājis baronlielkungam, ka tā ir viņa zeme, un lielkungs griezies atpakaļ... +/

+/Laipna un inteligenta, triju ^{svēģ}valodu pratēja bija šī kurzem- zemniece, un liela vāriena; tikai vienu nevarēja aizmirst: ka vienīgā meitība mirstot pārmetusi: "Māmiņ, kādēļ tu man neiemā- cīji nevienu lūgšanu"...

Šie jau tautas dziesmās par bajāriem sauktie lielīpašnieki ar nicinātāju augstību lūkojās pāri mazajiem saimniecībiem, kas ne bez rūgtuma pāhesa uzspiesto nevienlīdzību.

Nākošais apstāklis, kas jūtami ietekmēja skaistkalniešu saimnieciskās un sabiedriski kulturelās dzīves atpakaļpalīdzību, bija ļāielais attālums no pilsētām un satiksmes trūkums ar tām. Aprīķa pilsēta Bauska-pāri par 30 kilometru, Jelgava-70 klm, Jaunjelgava-ap 40 klm, Rīga- 90 klm. Uz višiem šiem centriem manas mātes bērņībā bija iespējams nokļūt tikai pa lielceļiem, kas neatkarīgas valsts laikā tika pleskaitīti trešās šķiras zemes ceļiem. Kas pa tiem nav ceļojis, tas nevar iedomāties, ko nozīmēja brauciens rudenī vai pavasarī, kad zirgam kājas mūlos līdz ceļiem, un ratos no dziļi izbrauktām gravām šļāca ūdens un dubļi. Aiz šīs neizbrienamo ceļu barjēras pilsētas ar savu kultūru un progresu skaistkalniešiem bija un palika vienā līnijā ar teikām un pasakām par brīnumzemēm aiz trejdeviņiem kalniem. Paaudzes dzima un mira, pilsētu nekad neredzējušas un civilizācijas labumus nebaudījušas. Kad manu vecāku paaudzē ievilka Jelgavas-Krustpils dzelzceļu, stāvoklis ne ar ko negrozījās, jo līdz tuvākai stacijai Vecmuižai no Skaistkalnes tāpat palika 35 kilometri, līdz Šķēriem-42 klm.

Tā mans vecāku dzimtais stūrītis līdz pat I Pasaules karām būtu patiesi palicis kā viena no visaizmirstākāmpomālēm, ja tajā nebūtu atradusies ... Šenbergas baznīca.

Šai vietā nu man jāpāriet uz mātes liecību par viņas dzimto pusi.

Jau savās bērnu dienās sapratu, ka mātes ilgošanās pēc savas puses nav dibināta tikai uz jūtām pret dzimto ligzdu un jaunībā ierastām takām. Ikkatrs, kas no Šenbergas apkārtnes ieradās kruseniekos, runāja par šo apvidu starpību. Mūsu panorāma: plašie muižu tīrumi ar tāliem retiem saimniekmāju

pudurīšiem. Ne ceļu uz tiem saskatīt, ne cilvēku rosību kaut kur manīt. Tas uzspieda atstātības, vientulības noskaņu, nekas nevilka pie šo māju cilvēkiem, tādā savrupībā apraktiem. Tiesa, kruseniekus un breileniešus šķērso lielceļš. Tas atdzīvojas tirgus dienās, bet braucēji pa lielākai daļai sveši: no leišmales, no tālākiem ānmēmeliešu un jaunsauliešu stūrīem. Vasarā vēl kāda dzīvība vērojama laukos, ziemā viss pamirst, katrs, kas parādās uz ceļa, tiek pavadīts ziņkārīgiem skatiem pa aizsalušo logu spraugām. Te gan tuvu blakus lielceļam tek liela upe, taču tā iegrimusi tik stāvos dziļos krastos, ka gandrīz nemana tās dzīvinošo tuvumu. Tālo lauku tukšumu visapkārt noslādz zilo mežu loks. Lai cilvēki nāktu kopā, lai sastaptos vaigu vaigā, ir jāizbrauc šim lokam cauri, braucot, piemēram uz Jaunsaulas baznīcu. No Breileniem tikai viens kaimiņš Stūris mēroja švētdienās šo 10 kilometru garo ceļu, jo bija šīs baznīcas padomes loceklis, amata pienākums prasīja šo izkustēšanos no savas sētas.

Turpretī Skaistkalnes sarkanie jumti ar skaisto baznīcu kalna galā redzami no tālienes. Baltie torņi zeltītiem krustiem galos mirdzēja līdz pat mana tēva laukiem, un rāmos vasaras svētrītos līdz mūsu druvām atplūda zvanu skaņas. Šis skats solīja visādas pārmaiņas dienu vienmūžībā. Jo tuvāk Šenbergai, jo vairāk bija ko skatīties: tur saimnieka sēta pienāca pie pašas lielceļa grāvmalas, tur divas kapu sētas, kuŗu kapu kopīgas braucējam vai gājējam tīri ar roku aizsniedzamas; te birzs, tur meža stūris, lauki mijās ar ganībām, krūmājiem, priedīšu pudurīem, bērzu birzītēm. Pamirda Mēmeles sidrabainā josta kā lunkanas līdakas mugura, pāri tai Leišmale ar savu garo, māju pie mājas saspiesto sādžu īpatnējo, mūspusē neparasto skatu... Jo tuvāk miestam, jo biežāk redz cilvēkus uz ceļa. Šenbergas pagasts, pēc Krusas pievienošanās, stiepās ap 30 kilometrus, 1922. gada tautas skaitīšanā uzrādīja 14.000 iedzīvotāju, un viņu visu dzīve saīs-

tās ar Šenbergas miestu, kurš valsts pastāvēšanas laikā ne-
vienreiz vien pacēla balsi par pilsētas tiesībām.

Nebija daudz pagastu, kas varēja uzrādīt tik daždažā-
du tautu saplūdumu, kāds sanāca Šenbergas gadskārtējā "Ka-
nepenes" tirgū. Tirgotāji no daudzām Latvijas pilsētām, Rī-
gu neizslēdzot, poļi, krievi, baltkrievi no pašas Mogiļevas,
židi, čigāni ar zirgiem, pat tatāri! Katrs ar savu preci, savu
valodu, savām parašām. Un ne tikai tirgus laikā vien, arī svēt-
kos un svētdienās, pat darba dienās pa lielceļu uz centru
ceļo daždažādi ļaudis dažādās vajadzībās.

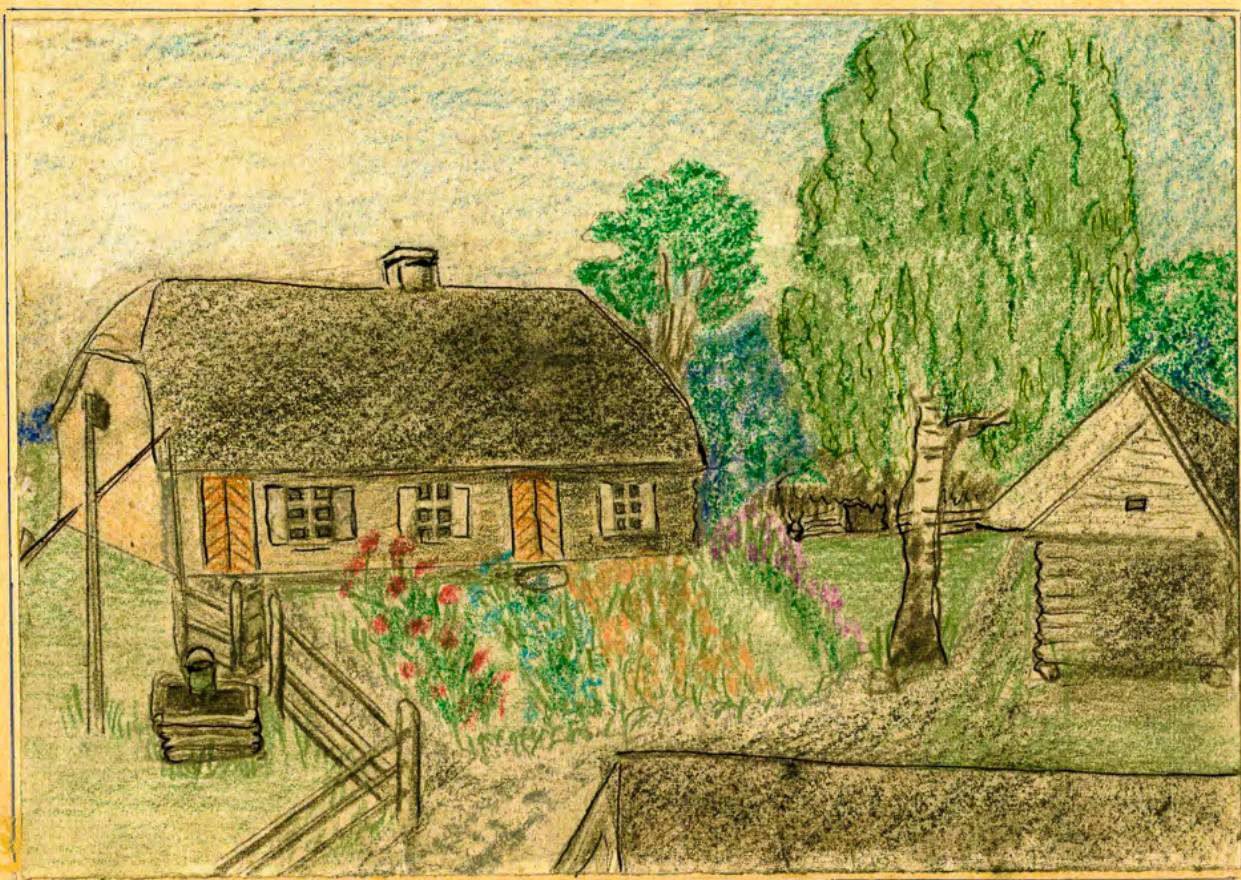
Kā Rīga pie Rīdzenes upītes, tā Šenberga pie plašās
Mēmeles kādreiz bijušas tikai mazi ciemati. Nezinu, kā pašā
sākumā Šenberga-Skaistkalne saukusies. Kā tagad es vēlētos
meklēt arhīvos un studēt tavu kroniku, dārgā dzimtā pilsē-
tīpa! Tagad man jāapmierinās ar tām drumstalām, kas kādreiz
padzirdētas un pa garajiem svešniecības gadiem atmiņā uzgla-
bājušās...

Kā Rīga sāk augt un izvērsties par lielu pilsētu pēc
tam, kad bīskaps Alberts I 1201. gadā liek pamatus, tā nenozī-
mīgais, Leišu pamalē snaudošais zemnieku māju puduriņš mos-
tas jaunai dzīvei un top par miestu pēc tam, kad Jezuītu
ordenis gudri izvēlēta vietā uzceļ "ad maiorem Dei gloriam"
vienu no staltākām un skaistākām Latvijas baznīcām. Kopš
17. gadsimta šurp plūda svētceļnieki no tuvām un tālām Lat-
vijas un Lietuvas malām. Un kur ir ļaužu kustība, tur tulīt
parādās tirgotājs. Veikalu tuvumā apmetās amatnieki, rodas
aptiekārs, nē, vispirms krodzinieks, pēc tam monopolists ar
degvīna bodi, tāds centrs nav domājams arī bez pārvaldes
iestādēm, pasta, ārsta mājas utt. Tas jautrākais ir taisni
tas, ka tā pati vara, kas pārmet Baznīcai tumsonības izplatī-
šanu, centās iesist sev kapitālu no šīs kustības ap baznī-
cu un nolika gada tirgu taisni pirmā augusta svētdienā-
Šenbergas baznīcas atlaidu dienā! Tie bija ļaužu plūdi šais

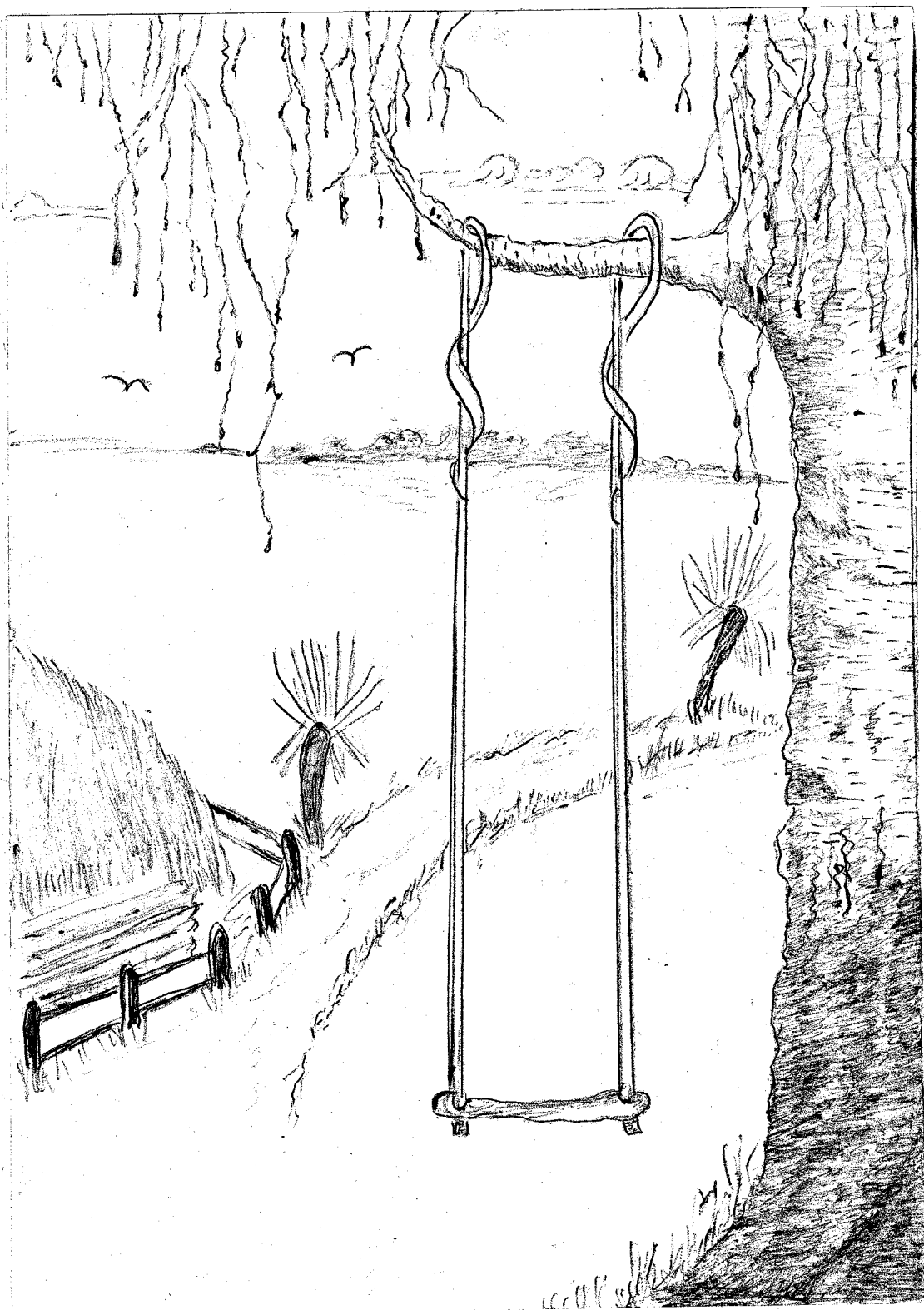
vienotrai sekojošās divās dienās baznīcā un pēc tam atkal tirgū! Ikviens gājējs plašā apkārtnē, ikviens kalps nolīga ar darba devēju sev brīvu vienu no šīm divām dienām, lai katoļticīgie varētu piedalīties svētkos, citi - tirgū. Tikai īsi pirms II Pasaules kara Rīgas Arhibīskapa kūrījai izdevās panākt tirgus aizliegšanu vismaz svētdien, Baznīcas svētku galvenajā dienā. Sekas bija acīm redzamas: svētdien tirgus nebija, pirmdien tas bija stipri pašķidrs, otrdien tirgotāji locīja kopā būdas un krāmējās prōjām.

Skaistkalnes baznīca! Nevaru nepastāstīt par šo celtni, kuru mākslas vēsturnieks Vipērs sauc par vienu no skaistākajām un lielākajām Latvijas baznīcām. Jau dažus gadsimtus pirms tās būves Skaistkalnē pastāvējusi katoļu baznīca. Tā bijusi no koka, atradusies pie ceļa, kas no miesta ved uz Rīgu, labajā pusē. Latvijas patstāvības laikā šīs baznīcas pamati tika atrasti un tai vietā uzcelts liels koka krusts. Laukumu Baznīcas pārvalde ieguva līdz ar lielāku zemes platību, uzcēla uz tā māju ordeņa māsām līdz ar bērīnu patversmi pie tās. Jaunā māja baznīca celta tālāk no višiem ceļiem uz visstāvēkā kalpa /no miesta puses/ tā saukta Baltijas renesanses stilā ar baroka akcentiem, sevišķi iekštelpu izbuvē un rotājumos. Dievnama īpatnība: tas ir ļoti augsts, lieliem gaišiem logiem. Iekšpusē 7 altāri /sevišķi iespaidīgs galvenais altāris/ ar vērtīgām, ļoti senām altārglezlēm. Galvenā altāri, domājams 17. gadsimtā nezināma autora Krustā Sistā attēls, viens no visskaistākajiem, kādus vispār esmu redzējusi. Visur sastopamiem kokgriezumiem lietpratēji atzīst lielu mākslas vērtību. Kori ērģeles ar brīnumskaistu, varenu skaņu, trešās pēc lieluma mūsu valstī /aiz Rīgas Doma un Pēterbaznīcas/.

Par šī dievnama celšanu vēl manā bērībā zināja stāstīt interesantus nostāstus. Tiem, kas baznīcu redz pirmo reizi, durās acis ar celtnes augstumu nesamērīgi zemie torpi. Iz-

Andripi

Lieldienu šūpoles Andriņos.

skatās tā, it kā tie uzcelti līdz jumta čukuram, tad pietrūcis materiālu, celtnieki uzlikuši jumtiņus torņiem un, lai celtne kaut kā izskatītos, jumtiņu virsbūves izstiepuši labi augstu un vainagojuši ar vēl augstākiem, zeltītiem monstrances veidīgiem krustiem.

Mans tēvs /krusenietis/ nu stāstīja, ka sākumā torņi ne pavisam nebijuši tādi īsi, tikai līdz jumtam, bet sniegušies daudz augstāk, skatījušies pār mežiem un kalniem, bijuši redzami līdz pat jūrai. Jūrnieki bieži noturējuši tos par Rīgas torņiem, pēmuši uz tiem kursu un izskrējuši ar saviem kuģiem sēkli. Tad pavēlēts augstos torņus nojaukt, kas arī izdarīts, torņi "nogriezti", uz palikušajiem stumburiem uzlikti jumtiņu un krusti. Teika zina arī stāstīt, kā šie torņi celti. Lai uznestu augšā būvmateriālus, no Skaistkalnes strauta /300-350 m/ uz baznīcu taisītas stalažas, pa kurām strādnieki nesuši augšup kriegelus un javu.

Tas noticis 1692. gadā /kā uz galvenās ieejas rakstīts/, tā tad vēl Kurzemes Hercogistes laikā⁺. Tad arī dots šai topošai bieži apdzīvotai vietai jauns nosaukums. Tas noticis tā /stāsta atkal tēvs/: celtnieks piepildījis glāzi, kāpis augstajā tornī, indzēris vīnu, uzsaucis vārdu "Schönberg!" nosviedis glāzi un meties no torņa lejā: lai nepiepiestu viņu celt vēl citu dievnamu, jo zinājis, ka skaistāku par šo savu mūžu vairs neuzcels.

Teikai nepielietojam vēsturisku mērauklu, tomēr viens pierādījums tai ir acīmredzams: Šenbergas baznīca ir viena no visskaistākajām mūsu dzimtenē. Ja pēn vēl vērā tās novietni: augsta kalna galā uz zilu mežu fona ar lielu rāmu upi tai pie kājām un lieliem ceļiem, kas no šī kalna ved uz visām debess pusēm - arī uz ārēm, kur baznīca vieno divas brāļu tautas, tad jāatzīst, ka tam līdzīgu dievnamu Māras zemē neatradīsim.

⁺/Tai laikā Zemgale ietilpst Kurzemē.

Varētu sacīt: teikas, kas apmēram tāpat stāstītas arī par citām baznīcām. Piemēram: Rīgas Doma vēsturiskajā muzejā man rādīja vīna glāzi, ko celtnieks nometis no sv. Pēterā baznīcas 114 metrus augstā torņa. Glāze bija vesela, tikai notrūkusi no kājiņas. Taču pie Skāstkalnes baznīcas pa kreisi/stāvēt pret galvenām durvīm/, atrodas metāla plāksne ar iegravētu uzrakstu. Nožēloju, ka neatminu tās latīņu tekstu, taču esmu pārliecināta, ka pamatskolas gados tās saturums izskaidroja prāvests, kas vadīja mūs ekskursijā pa baznīcu. Vīpš paskaidroja, ka būvmeistārs ir tur apbedīts.

Kas šais teikās ir patiesība, kas tautas iztēle, nav tik svarīgi. Jo arī šī iztēle ir skaista, ar savu dziļu simboliku, ko nav viegli uzminēt. Tomēr ir viens skaidrs un vēsturisks notikums: tas ir vietai dots vārds, par kuru piemērotāku vairs nevarētu atrast.

Baznīca apjosta ar akmens valni, izbrūģēti ceļi. No ciemata puses ļoti grūti tikt augšā un noiet lejā kalna stāvuma dēļ, - īsta "jumta mugura", tādēļ vairāk izmantots ceļš braucējiem no ciema ap kalnu. Turpat kalna mugurā uzcelts triju stāvu klostera nams no sarkana ķieģeļa, tajā dzīvojuši jezuitu mūki, vēlāk prāvests ar vikāriem. Klosterī arhīvs ar daudziem vēsturiski retiem dokumentiem un grāmatu sējumiem.

Pateicoties šai baznīcai, pagasti ap to :Kurmene, Bruķna, Ozolnieki, Šēnberga, pa daļai Krusa, reformācijas uzbrukumā latvju tautai paliek uzticīgi Baznīcai, un baronu uzspiesto "vācu ticību" nepieņem. Vēsturnieki vēl nav pietiekami noskaidrojuši šīs latvju tautas pakļaušanās iemeslus svešzemnieku - nīsto baronu dzīves veidam visintīmākajā dvēseles dzīves nozarē -religijā. Luterieši to izskaidro ar jaunās mācības sludināšanu latviešu valodā. Taču 16.gadsimtā jaunās ticības sludinātāji runā tik ķēmiģā, vācu modē izlauzītā latviešu valodā, ka šie paši vēsturnieki saka/kā man

skolā mācīja/,ka latvieši to nesapratuši,pārrpratuši,smējušies par to.Vēl saka,it kā latviešu dvēselei vairāk atbilstu racionālistiskais luterisms.Tam atkal runā pretī tautas garamantas:neesmu uzgājusi tautas dziesmu,kuŗā atspoguļotos protestantisms.Turpretīm ir daudzas dziesmas par mīlo Māru un tās baznīcu /Marijas vārds tiek latviskots par Māru;vai ~~netām~~ Marija un mitologiskā Māra^{nav}/asimilējušās, laikam it ne maz nav pētīts.../,par "Miķeļiem","Jēkabiem","Mārtiņiem","Jurgiem",kas kļuvuši par sinonīmiem dažādu gada laiku apzīmēšanai,bet būtībā ir svētajiem veltītas piemīņas dienas.Un Jāņi - slavenie Jāņi -taču ir sv.Jāņa Kristītāja diena!Kā nu stāv ar šī vārda un slavenās tautas parašas curriculum vitae?Tautas paraša ļoti sena?Bet vārds nevar būt senāks par 12.gadsimtu! Jānis -Jan -Johann-Jean-Johanan -tas taču viens un tas pats.Manuprāt tragiskā latviešu tautas sašķelšanās notika tāpat,kā tas tagad notiek:garīdznieki tiek padzīti,dievnamu nodedzina vai pārņem patreizējie kungi savām vajadzībām,no augšas nāk spiediens vai pat vajāšana - un tauta,kas tik sekmīgi cīnījās pretī pārvācošanai /un pārkrievošanai/,pa apkārtceļu tiek garīgi pakļauta iekārotājam pastora personā.Tikai divaini:tik daudz naidīgu vārdu bija skolas grāmatās,pēc kuŗām mācījos,par pirmo tautas pakļaušanu svešai ticībai krustnešu laikā /pie tam ne šo krustnešu,bet internacionālai,ko nozīmē pats ticību apzīmējošais vārds/,kamēr par šo Vācijā radušās vācu vācu ticības uzspiešanu -raksta un sludina tikai labu.Un kā vāciski runājošie tika uzskatīti par smalkiem ļaudīm,tā vāciskās ticības piekritēji-par gaišiem cilvēkiem,te tas "tumsonības" apzīmējuma pamats!

Jaunā Senbergas baznīca,kas pārveidoja apkārtnes panorāmu,pulcināja ap sevi prāvu cilvēkmītni,pievilka tautas no attālākiem novadiem un citām zemēm,veidoja arī savas apkārtnes garīgo seju un cilvēku savstarpējās attiecības.

Ja krusenieku individuālismu un ieslēgšanos katram savā sētā lielā mērā veidinājis protestantiskais pamatprincips, ka katrs pats tulko un veido savu ticību uz savu roku, tad katoļu negrozāmās ticības vienība saliedē draudzi par vienu saimi, kuŗas vidū stāv kopēja māte - baznīca. Kopējas svētdienas, parašas, kopēja liturgija un lūgšanas, absolūti vienādā atbildība garīgo sogu priekšā ir par iemeslu tam, ka viens otru pazīst, saietas, jūtas vienas mātes bērni. Šai vienas saimes apziņā gan laikam meklējama atbilde tai parādībai, ka taisni Latvijas katoliskie apvidi Nica, Bārta, Alsunga, Skaistkalne un citi vislabāk uzglabājuši tautas sadzīves tradīcijas.

No otras puses tautu staigāšana saur Skaistkalni atstājusi savu iespaidu uz apvida seju. Palūkosimies uz karti: uz Skaistkalni kā uz centru satek pieci lieli ceļi: no Bauskas, Jēgavas, Rīgas, Jaunjelgavas-Daudzevas-Taurkalnes un pāri upei no Biržiem leišu pusē. Tas tā bijis jau no tēvu tēvu laikiem. Par to liecina māju vārdi un personu uzvārdi. Blakus īsti latviskajiem Vējiņiem, Teniņiem, Andriņiem, Austriņiem, Ziemeļiem utt. sastopami leitiski-poliskie Brikaucki, Ūrlaucki, Celminski, Dombrowski, Kandroviči uc. Arī Skaistkalniešu valodā svešs piemaisījums. Kulda nosaukumos jūtams poļu un tuvāko leišu iespaids: miša, propasts, apuski. Ikdienas valodā jūtams miesta židiskā žaŗrgona iespaids: jau pats vietas nosaukums, kā to vistuvākie miestam izrunā: Šimberga /kamēr krusenieki šo nosaukumu latvisko par "Šenbergi", ēdieni maces, kugeļi, cimes uc. Pat latviešu valoda, kaut paliek spēkā baušķinieku - jelgavnieku literārā izlokne, tomēr uzrāda daudzas savdabības. Vispirms lietas vārdi ar sieviešu kārtas galotni "s" netiek atzīti, tos izrunā kā "e-celma" lietvārdus: plīte, gove, pile/pils/, nakte. Nemīkstina "r", bet "karš" vietā saka "kars", "kuŗš-kurs", "es aŗu-es aru" utt. Galotnes "-ība, -īja, -ējs" izrunā īsi: ticība, slimi-ba, rakstīja, sējejs".

Tā kā šejienieši bieži rādās ļaudīs - baznīcā un miestā, mātes jaunībā tikusi ļoti pievērsta uzmanība apgērbam. Tautu juceklis iznīdējis tautiskos tērpus, tos izspiedusi pilsētas mode. Māte uzsvēra, ka viņas tēvs, un pēc tā nāves brālis, Andriņu meitas "pucējuši", sevišķi vecākās, kas arvien izcēlušās pirktos smalkas vilnas vai zīda labi uzšūtos tērpos.

Tādi ir ģeogrāfiskie, vēsturiskie, sabiedriskie un saimnieciskie apstākļi, kādos dzīvoja mūsu ģimenes senči tai laikā, ar kuru sākas šī kronika. Tie ir plašāk aprakstīti apziņā, ka jaunajām paaudzēm, sevišķi tiem, kas savu bērnību un jaunību vadījuši svešās zemēs, par to maz kas ziņāms.

- - - - -

Mana vectēva Kristapa Krastiņa un viņa dzīves biedres Margietas, dzimušas Smiltneice, mājas atrodas starp Bauskas-Senbergas lielceļu un Mēmeles upi tās visstāvākā labā krastā. No Andriņu lauka Senbergas baznīca redzama kā uz delnas, jo atrodas tikai pusotra kilometra attālumā; mājas ap 300 metru atstumtas no lielceļa. Braucot no Šķēriem, tās aizsedz prāva bērzu birzs, ar kādu reti lepojas zemgaliešu mājas; ceļš uz sētu ved caur birzi gar krūmiem, ogulājiem, diķiņiem, pēc tam jābrauc caur vecu vītoli gatvi. Tāds pat ceļš ved braucēju arī no Senbergas puses. Saimniecībā, tūlīt aiz augļu dārza un saimniecības ēkām celiņš caur bieziem lazdu un citiem krūmiem ved taisni uz galvas lejā, pie upes. Krasts ir garš un tik kraujš, ka pa to var noiet tikai pa līkloču taciņu, it tad pieturoties pie zariem. Lejā pie paša krasta gul milzīgs akmens, gluds kā slīpēts marmors, vairāki peldētāji reizē var uz tā atpūsties un sauļoties. Upe te met lielu likumu; plūzdama no Senbergas pavasāros un plūdos ar milzīgu spēku, krastu grauздama,

lien gar Andriņu granti, lai lēznāki un mierīgāki plūstu uz Kalna un Krusas muižām, tad atkal asā likumā drāztos iekšā Breilenu krastā, atsistos otrā krastā, un īsti ieskrējusies, sašķīstu vairākās straumēs uz pašas sanestām salām Deviņzarē. Kas par ainām bagātu upes plūdumu!

Brīnišķīgs skats no šī stāvā krasta pie Andriņiem: lejā, pāri neredzamai upei, gandrīz vienā līmenī ar to, pusdienas saulē izstiepies gul' Kuldūnes ciems, sēta pie sētas. Tā jau kaimiņu lietuvju zeme. Lauciņi - laba dviela platumā, nāk pie upes ūdeni padzerties...

Otrpus mājām, pāri lielceļam, gandrīz līdz pašai grāvmalai, pienāk mežiņš, no lielā ceļa tajā ietek Krieviņceļš uz Baltezeru, tik reto stāvoša ūdens tvertni Zemgalē. Tas ved arī uz Maz-Andriņu mājām, uz Skēru pļavām pie ezera, tālāk uz Šenbergiešu saimniekmājām. Pēc tam lielceļš tūlīt ieiet pa kreisi augošā priedīšu puduriņā un pa labi Vaiču māju kokos, kas pienāk pie paša ceļa. Tad lielceļš apskauj pa kreisi Vaiču kapus, pa labi uz upes stāvā krasta - luterāņu kapsētu. Te krasts tik garš un stāvs, ka nav noejams. Pie Vaiču kapu stūres smēde, aiz tās Jukumu un Zandaru mājas, pēc tam iebraucam jau Šenbergas muižas plašos laukos. Vēl ceļš iet strauji lejup, strautam pāri, stāvus kalnā augšā, - un no garšā, jau brugētā kalna ierībina Šenberga!

Andriņu zemes platība par kādiem 10 ha lielāka nekā Skēru grunts, bet tā nav tik vienveidīga, kā mūsu tēva līdzenie lauki. Andriņu zeme sniedzas no upeskrasta līdz lielceļam, un vēl krietns gabals pārņemts pār ceļu uz Baltezeru pusi. Līdz ceļam zeme laba, pieiet pie ceļa ar skaisto bērnu birzi, pāri ceļam - lauciņi, ciņainas ganības, kadiķu krūmi, tālāk priedīšu puduri līdz pat ezermalai. Baltezera otrā pusē Šenbergas sils, kas stiepjas kilometriem tālu uz Bauskas un Bārbeles pusi. Vieta, kur atrodas Andriņi, tika uzskatīta par vienu no skaistākajām šai apvidū dabas skatu

dažādības dēļ. Un par vienu no visizdevīgākajām saimnieciskajā ziņā: netāl no lielceļa, nav jābrauc pa maziem ne-
labotiem lauku ceļiem, atrodas uz lielas upes krasta, kas
mūsu vectēva laikos pilna zivīm, vēžiem, kur vasaras tvei-
cē var atveldzināties. Šai pēdējā ziņā upe gan bīstama, jo
pilna dzelmēm un atvariem ar ūdens virpuļiem. Tuvu baznīca
un miests ar veikaliem un iestādēm.

It visas ziņas par dzīvi šais mājās kopš mūsu vectē-
va jaunības esmu guvusi no savas mātes. Māte stāstīja lab-
prāt, viņai darija redzamu prieku, pārdzīvot atkal savas bēr-
nības un jaunības dienas. Kad jau viss bija kārtu kārtām iz-
stāstīts, manas gultiņas vietā pakāra brāliņa šūpuli, un es
atrados viena lielajā goda istabā, kur bezmiega vakaros va-
jadzēja salikt pašai savus stāstus. Māte stāstīja arī reizēm
visai gimenītei kopā sēdot kādā atpūtas brīdī, viņa nekad
nestāstīja par citiem ļaudīm, viņa stāstīja "kā toreiz dzī-
vojām"... Labprāt mīlēja atstāstīt jocīgus gadījumus un vi-
sādus stihus un niķus, kurū varone parasti bija viņa pati.
Kaut smaga darba mūžu vadīdama jau kopš visagrākām bērnu
dienām, māte bija un palika visos apstākļos gatava uz jokiem,
uz asprātībām un jautrību. Parasti sāka savus stāstus rāmā
saulainā valodā: "Toreiz, kad vēl dzīvoju pie tēva", vai:
"Kad vēl dzīvoju pie brāļa..." Pēc stāsta apklusā un nogri-
ma skumjā apcerē. Kad modās no tās, acumirkļi bija lietišķs
straujas dabas cilvēks, it kā pārvērties citā personā.

- - - - -

Cik ilgi Krastiņu cilts valdījusi Andriņos, netiku mā-
tei jautājusi, to varētu viegli izdibināt pēc metrikām ar-
hīvos. Domājams, ka ilgi, jo uzvārdu došanas laikā kaut kur
18. gadu simtenī, tā jau droši bijusi te, jo mātes sencis da-
būjis savu uzvārdu taisni no visraksturīgākā, kas Andriņos
duras acīs: tas ir krasts. Uzvārdu devāji jau tā "kristījuši"

latviešus: kas dzīvojis ielejā, iznācis Lejupš, kas kalnā-
Kalniņš, sēdējis zem ozola-Ozoliņš utt.

Mātes vectēvam /mūsu vec-vectēvam/ bijuši divi dēli.
Vecākais Kristaps jeb Krišus, kā šenbergieši šo vārdu sa-
isina, viņa dzimšanas gadu var aptuveni aplēst, izejot no tā,
ka, mūsu mātes mātei miršot, man bijuši 2 gadi, tas ir, vec-
māmuļa aizgājusi aizsaulē 1908. gadā; viņa mirusi 62 gadu ve-
cumā /t.i. dzimusi ap 1846. gadu/; vectēvs bijis 26 gadus
vecāks par savu dzīves biedri, tā tad dzimis ap 1820. gadu,
jeb pusotra gadsimta pirms tam, kad rakstu šo kroniku.

Vectēvs Kristaps, sīks 16 gadus vecs zēniņš nātnās
bikšēlēs un krekliņā cīnījies ar arklu sava tēva tīrumā.
Karietē ar 4 zīgiem garām braucis barons Hāns, ieraudzī-
jis Kristapiņu un paņēmis no lauka kā stāv sev līdz. Tā
mūsu mātes tēvs sācis savas dzīves gaitas barona muižu
greznībā, sākumā bijis apakšsulainis, bet ātri vien izveido-
jies par Zemgales iespaidīgā magnāta iemīlotu kamerdīneri,
jeb kā latvieši sacīja virssulaini, pat uzticības personu.

Šai vietā man mātes stāsts jāpapildina ar ziņām, ko
dzirdēju no tēva. Nepemos galvot par to patiesību, bet tēvs
stāstīja, ka šim Hānam piederējušas 99 muižas. Simto zemes
īpašumu muižniekiem bijis aizliegts iegūt, jo tad tie būtu
kļuvuši par Hercogiem. /Mūsu apvidū Hānam dažas muižas pie-
derēja, to zinu noteikti/. Pats viņš dzīvojis Taurkalnē, uz
rītiem no Šenbergas, kur arī vectēvs pavadījis savu jaunību.
To gan atceros no vēstures, ka daži muižnieki bijuši pārvā-
cojušies latvieši, kā piemēram, šī Hānu ģimene, kas agrāk sau-
kusies par Gailiem. Varbūt arī šim apstāklim bijis savs ie-
spaidis, ka barons saradis ar manu vectēvu, mēdzis ar viņu ap-
runāties, pirms ko izlēmis, jautādams; "Also, Kristap, kā tu domā?"
Barons runājis skaidri latviski, nesaucis vectēvu vācu valodā
par "Christopher", bet par skaidri latvisko Kristapu! /

+/Piemēram: Mājnieku no Naudītes pagasta Blaizēm, ko pieņēmu-
ši par Brūņniecības nama pārzini Jelgavā, baroni tālīt no-
saukuši par Hausmani!

Arī to vēsture pieminēja, ka šie Hāni bijuši vieni no iespaidīgākajiem Baltijas muižniekiem. Barons, neapšaubāmi kultūras cilvēks, izturējies pret savu kalpotāju nekā kungs pret kungu, bet kā cilvēks pret cilvēku, ko varēja secināt no mātes vienkāršajiem stāstiem. No otras puses tas ļauj secināt arī par mūsu vectēva ne mazo iekšējo kultūru un no vecas zemnieku cilts mantoto gaišo saprātu.

Barons saturējis vectēvu pie sevis pāri pusmūžam. Beidzot atļāvis tam nodibināt ģimenes dzīvi un pēc 26 gadu nokalpošanas atbrīvojis viņu 42 gadu vecumā. Savam ilggadīgam kalpotājam barons atmaksājis tādā veidā, ka nolīcis viņu atpakaļ tur, no kurienes paņēmis; izcēlis no tēvmājām Andriņiem jaunāko brāli, kas tur saimniekojis. Par kalpošanu apdēvinājis dažādām sudrablietām, ko vectēvs vēlāk izdalījis saviem bērniem. Mūsu māmuļai bija kritušas sudraba karotes, kas vēlāk nodila un izrādījās tikai apsudrabotas... Šī pārmaiņa jaunākajam brālim par ļaunu he bija nākusi, jo par viņa jaunajām mājām "Lāčiem", kas, šķiet, bija kroņa zeme, māte mēdza izteikties, ka tie bagāti, un tādēļ ar Andriņu radiem nesagājušies. Kāds zēnelis no Lāčiem atnāvis uz Andriņiem un ticis pacienāts ar miltu putru. Pamaisījis blodiņā ar koka karotīti un sacījis: "Mūsmājās ar'ēd miltu putru, bet ar sudraba karotēm"... Par abiem brāļiem vēlāk sacīts, ka viens bijis bagāts ar mantu, otrs - ar bērniem. Par mantas starpību nav ko brīnīties, jo Kristaps sava dzīves spēka lielāko daļu bija iztērējis, strādādams baronam, un jauno dzīvi tam vajadzēja sākt tukšām rokām pie lielām gadskārtējām maksām tam pašam baronam par tēvu tēvu zemi.... Par nabadzīgām mājām tomēr Andriņus nevarēja saukt. Visu savu bērnu pulku šis saimnieks bija godam izaudzinājis, apgērbis, visas maksas nomaksājis un vēl uzņēmis, pabarojis un apgādājis neskaitāmus ceļa gājējus un braucējus, kas no lielceļa šais mājās meklēja patvērumu vai palīdzību.

Kādos atlaidu svētkos bijām atbraukušas ar māti Skaistkalnē. Biju jau skolotāju institūta audzēkne. Iznākot no veikala, ieraudzīju māti runājamies ar kādu svešu sievieti. Māte sauca mani klāt un stādīja svešajai priekšā: "Tā ir mana meitiņa". Un man paskaidroja: "Tā ir mana radniece no Bagdeni ciltis." Man uzsmaidīja un pāris laipnus vārdus pasacīja stalta, pavecāka sieviete, kurai bija kāda divaina līdzība ar mūsu māti. Svešā bija gērbusies tumši palēkāš pašauštās drēbēs, kā zemgaļu saimniecei pienācās. Ievēroju, ka māmuļa runā ar savu radnieci smalkā izmeklētā valodā, it kā cenzdamās atstāt labu iespaidu un izrādīt cieņu. Tā viņa runāja ļoti reti, tikai ar augstāk stāvošām personām, kā, piemēram, ar prāvestu.

Pēc šīs sastapšanās bieži domāju par saviem tuviem radiem, ar kuriem bijām zaudējuši sakarus. Varbūt tādēļ, ka manā paaudzē stipri bijām zaudējuši vecās Andriņu mājas patriarchālo garu, māte gauži žēlojās par savas tēvmājas, kā arī precēto māsu un brāļu gimeņu noslīdēšanu plebejiskumā. Mani vilka iepazīties ar radiem, kas vecās tradīcijas noturēja ir saimnieciski, ir sabiedriski augstā līmenī. Jau nie Lāču mantinieki jau bija ieguvuši zinātniskus grādus, viņi bija manu skolotāju draugi. Pēc šīs Skaistkalnē sastapšanās sievietes izskata un valodas varēja spriest, ka tā nāk no Zemgales labiešu mājas un ierašām. Kaut tiku lūgta Bagdenus apciemot, tomēr man trūka drosmes doties uz attālajām, citā pusē esošām mājām.

Tikai daudz vēlāk pārdomājot un cenšoties saprast mūsu māmuļas raksturu un apstākļus, kas to veidojuši, taisni šī vienreizējā īsā sastapšanās daudz ko izskaidroja.

Mātes stāstos par "veciem laikiem" aizvien galveno vietu ieņēma viņas tēvs Kristaps. Savu māti Margrietu viņa pieminēja reti, kā garām ejot. Tēvs bija tas, kas mājās nosaka dzīves kārtību un veido savu pēcteču parašas. "Tēvs turēja mūs stingri," māmuļa uzsvēra. Bet nu es sapratu, ka manas

mātes morāliskai stājai daudz dziļākas saknes, nekā tēva pavēles vai aizliegumi. Protams, vectēvs, tik ilgi dzīvodams starp aristokrātiem, bija piesavinājies lielu sadzīves kultūru, kuru centies iepatēt saviem bērniem, un māte savukārt mums. Taču tā dziļi sievietiskā satversme, pie kuras, kā pie nepārkāpjamas bauslības, māte visu mūsu turējās, nevarēja būt tēva veidota. Starp mātes brāļiem un māsām varēja vērot ārēju starpību: Andrējs, Pāvils, ^(kvišus) māte un jaunākā māsa Auguste bija atklāti sirsnīgi cilvēki, kas nekad nepiepēma nekādu pozu, bet smējās, raudāja, sirdijās - kā kuro reiz iekrita; bija dzīvi, ņēma dalību visā, kas ap viņiem notika, ātri, darbigi, ugunīgi, neielaidās nekādās garās valodās, bet atjautīgu mēli visu izšķīra "žip un dīri", kā mēdza izteikties. Mātes attēlojumā tāda gara bijis arī viņu tēvs, visiem tuvs, visiem līdzjūtīgs. Par savu māti runāja daudz vēsāk, ar atturīgu cieņu, kurā izjūtams, kāda autoritāte tā gimenē bijusi. Un kad māmuļa pieminēja Bagdenus, viņas balss skanēja lepnums. Vectēva Kristapa pārējie pēcnācēji: Andriņu saimnieks Jānis, mana krustmāte Margieta, Kuldiģā dzīvojošā Dārta savos staltos augumos grozījās lepnīgi un iznesīgi, satiksmē noslēgti un mazrunīgi. Viņiem līdzīga bijusi arī vēl jauna mirusē Anna, ko var spriest pēc viņas vienīgās meitas Annas, precētas Eitūtis, kas jaunībā bija taisni karāliski skaista sieviete.

Nu sapratu, ka šis staltais gars manas mātes rados nenāca vis no tēva, bet no mūsu vecmāmuļas Margrietas Smiltnieces, no Bagdena labiešu cilts. Sešpadsmit gadu vecu Kristaps Krastiņš bija viņu izraudzījis par dzīves biedri, pānākot bīskapa atļauju laulībā tik jaunos gados. Jauniņā Andriņu saimiece bija devusi dzīvību četriem dēliem un piecām meitām - radīdama latviešu tautā tik retu daudz bērnu gimeni.

Kad laižu acis pār viņu un viņu pēcnācēju likteņiem

pēc diviem Pasaules kariem, gribas raudēt par garīgi un miesīgi veselīgās patriarchālās ligzdas izpostīšanu. No mājām nav palicis akmens uz akmeņa. Kas palicis no stalto saimniekdēlu un meitu pulciņa? Paši jau visi miruši, mazbērni izkaisīti visās pasaules malās, noslidējuši "strādājošās masas" līmeni. Skāstā sēta, dārzi, drupas aizaug nezālēm....

Tāds ir progress.

- - - - -

M ā t e s s t ā s t s

I

Andriņu mājas gadskārtu maiņās

1882.gada.Andriņu Marītei pirmais skolas gads.Ik rītus pa dziļu sniegu 2 kilometri līdz sarkanu kriegļu /ēkai Šenbergas sila pašnā,Bauskas-Šenbergas lielceļa malā;skola tāda pat kā Gudiņa.Skolotājam Ozoliņam palīdz arī viņa kundze,māca ābečniekiem lasīt un rakstīt,kā arī vienreiz vienu,kamēr skolotājs pats strādā ar vecākiem bērniem.Marītes mācības līdzekļi:audekla kullītē baznīcas dziesmu grāmata lasīšanai,šifera tāpele un gripele rakstīšanai,švammis vai lupatiņa rakstītā nodzēšanai.Vecākās nodaļās viņas brāļi raksta ar spalvu un tinti burtnīcās.

"Skolotāja kundze pa retam ienāca klasē.Citiem bērniem atprasīja uzdoto,bet man pavilka tikai ar nagu zem nākošā panta:"līdz šitai vietai",Pēc tam pieliekusies čukstēja man:"Pasaki,lai brālis Jānis atnāk pie mums!"Reizēm deva aiznest Jānim zīmīti ar tādiem pat vārdiem.

"Kā es iemācījos lasīt un rakstīt,to Dievs tikai zina.

Ne man viens ko parādīja, ne atprasīja. Paklausījos, ko mācās vecākie bērni, un tā pati ielauzījies ir boksterēt, ir rakstīt.⁺/Tāda bija mana skola divus gadus. Trešā gada ziemā gulēju slima, skola izputēja. Pavasarī, vēl vārgu, mani ievērtēja, un sāku meitas gaitas. Tik daudz mani skolā ievēroja, lai uzdotu: "Pasaki, lai brālis Jānis atnāk!" Gāju ievērtības mācībā - tas pats: jaunais mācītājs neatprasīja ticību, tikai: "Vai brālis mājās? Pasaki, lai atnāk." Vēl tas skolmeistara Ješins krāvēs man virsū", mātes balss skan erīgi - "Skolmeisteriem bija trīs dēli, divi sēdēja jau vecākā nodaļā, bet mazākais vēl negāja skolā, pastāvīgi līda no istabas, rausās man blakus uz sola un dibināja, vai nakšu pie viņa par sievu. Buksniju un klusām grūstīju projām, bet bet nekas nelīdzēja..."⁺⁺/

"Gavenis? Kas tagad par gaveni? Mūsmājās pienu tēvs atļāva tikai bērniem līdz septiņiem gadiem. Lielākie bērni ar pieaugušajiem neēda ne tikai gaļu, bet arī piena ēdienus ne. Visas četrdesmit Lielā gavena dienas. No kā pārtika? Upe bija bagāta ar zivīm, ik dienas tēvs nesa krastā augšā veseliem spaiņiem. Tā tīrīšana un zivs gaļas ēšana bez aizdara bija visiem apnikusi. Māte vārīja vēl skābus kāpostus ar eļļu, zirņus, pupas. Aizdaram grūdām piestā kāpēpes, tas bija gardums, ko visi tīkoja. Edām tās smērētas uz rudzu maizes⁺⁺⁺/Un tā visas četrdesmit dienas. Piestā grūdām arī vārītus zirņus, no miežiem nogrūdām grūbus. Bēr-
+/Kas tas ir boksterēšana? Burtošana. Lūk tā: bē-er-a-hā-brā, ele-i-ese-līs, brālis. Lūk, cik viegli. Un vēl saka, ka vecie maz ko pratuši...
++/Tā arī aiz bēdām aizgājis garīdzniekos un palicis viens...
+++/Rīgā manos skolas laikos dažos veikalos dabūja pirkt šo gardumu. Kaut izskatā melns kā dārzeņu zeme, uz sviestmaizes savdabīgs gardums.

ni grauza zaļus burkānus, kāļus, tēvs pa reizei atnesa no istabaugšas pilna kules ābolu. Piekšamajā kambarī stāvēja kubli ar skābiem kāpostiem, gurķiem, ar dzērvenēm un ar brūkleņu zapti; toreiz cilvēki nebija tik izvēlīgi un nedzinās pēc smalkiem ēdieniem. Bet kad ēda, tad ēda labāk nekā tagad. Kas tie tagad par ēdieniem? Ne izskata, ne garšas. Uzliek divas kartupeļa šķēlītes uz šķīvja un knibibās ap tām ar visādiem nažiem un gapelēm.

"Ak kā gaidījām svētkus! Kas tas bija par prieku, kas par interesi ap tām pašām Lieldienu olām! Kādi štuki netika izdomāti, lai padarītu tās stiprākas! Daži, sevišķi puiši, kas izgāja uz olu samangošanu cik tik daudz vien var, jau pusgaveni pa adatas caurumiņu izsūca olu no Čaumalas, un pielēja tai abus galus ar sveķiem. Caurumiņu krāsojot noslēpa, un ar tādu olu varēja sasist simtu citu, kamēr zaudētāji apķēra, kas par lietu. Citi atkal olas žāvēja pie krāsns siltumā, arī bija stipras kā dzelzs, bet, kad pretinieks prasīja, lai dod uz rokas pacilāt, viltība nāca gaismā, jo tāda ola bija viegla kā spalva. Daži vēl lietoja čirkstes olas, stipras, bet mazākas par vistas olu, ar tādu varēja piekrāpt tikai bērnu. Godīgākie ņēma uz rokas vienkārši sīpolu mizās, alkšņa vai ozola melnās tāsēs, vai rudzu asnos no/vāritās olas un mēģināja, tievo olas galu viegli sitot pret zobiem, pēc piesitiena skaņas lietpratēji izmeklēja visstiprākās.

"Tas lielākais svētku prieks tomēr bija šūpoles. Puiši jau laikus izmeklēja birzī divus visgaršākos un slaidākos bērziņus bez zariem, pēc tam tos tveicēja sutā un no cilpā saliektiem izveidoja šūpoļu kārtis. Kāra lielajos bērzos pie klētīm, tēvs bija klāt un pārraudzīja, vai viss stīri notaisīts. Pēc tam paši taisītāji izmēģināja: divi kāpa iekšā, divi nostājās ar grožiem katrs savā pusē un vilka, kamēr līdz ar bērzu! Tur nu šūpoles stāvēja, nevarējām norimties, ik brīdi neskrējusi laukā paskatīties uz tām, taču pieiet tuvumā nebija brīv!

"Zaļā Ceturtdiena un Lielā piektdiena, katrai bija sa-

vas parašas. Zaļā ceturtdienā, saulei lecot, meitas skrēja ar krūzi uz avotu pēc ūdens, kurā mazgāt acis, lai tās būtu gaišas. Iesvētītie visi gājām pārmaiņām uz baznīcu, bet vakaros bija mājās kopējas lūgšanas. Apmetāmies visa saime ceļos ap galdu, tēvs lasīja Evāngēliju, un tad dziedājām Ciešanu laika dziesmas un skaitījām lūgšanas, kamēr ceļi notirpa un vārdi sāka jukt. Šais dienās nekubināja uguni plīti, Lielā piektdienā bērniem padeva gabalu sausas maizes, lielie gavēja vēl stingrāk, tikai vakarā šķēlīti maizes un drusku ūdens. Nevienam nebija brīv skaļāki ierunāties, vai -nedod Dievs -iesmieties! Māja bija klusa kā izmirusi. Sestdien lieli un mazi, visi metāmies tīrīt sētu, slaucīt visus ceļus un gatvi līdz pat lielceļam. Līdz saules noiešanai visam vajadzēja būt gatavam. Tad visi savilka tīras drānas, iesvētītie pabučoja tēvam un mātei roku un visi gājām uz baznīcu, kur palikām vakarā pie Kristus kapa visu nakti. Mājās palika tikai mazie un māte pie tiem.

"Kas tas bija par rītu, kad saulei lecot ērgelnieks Celminskis⁺ savā lielā balsī sāka: "Priecīga ir mums šī diena!" Sāka dūkt visi lielie zvani, karogi vējā plīvoja. Likās, ka debesis atvērušās...

"Kad pārnācām mājās -klusums un gavenis kā bijis. Sēdējām klusi kā pelītes arī tad, kad nebija jāskaita pārtari. Toties otrā svētku dienā māte lika galdā pīrāgus, šmorētu gaļu un apceptas desas, ienesa veselu kurvi novārītu krāsainu olu. Tēvs jau laikus bija atnesis no miesta katram bērnam pa sauļai kumpekšu vai saldo kringelišu, un pašu mājas gardumus varēja ēst, cik kuram griņas, bet nebija jau vaļas: aizmetām lielumis badu un skrējām ārā, pie šūpolēm, kur sāka jau nākt kaimiņu meitas un puisi, jo, kā teica, nekur neesot tikā augstu un vieglu šūpolu kā Andripos. Tagad kāpa šūpulēs pa pārim, puisis ar meitu. Meitas ar la-
+/Latvijas Konservatorijas absolventa Mamerta Celminska, Aglonas baznīcas ērgelnieka tēvs.

katīņu apsēja lindrakus zem ceļiem, citi iegrūda, un tad meitu šūpoja puisis viens pats. Dzina, kamēr uzspieda līdz bērzu galotnēm! Kas tad bija par spieģšanu un kliegšanu! Meita sākumā uzstāja, lai laiž no sūpolēm ārā, bet kad puisis neklausījās un spieda tik augstāk, tad sāka lūgties, kamēr nobāla, tad atlaidās. Par šūpošanu bija jādod pāris raibu cimdu, tas tā bija nolikts. Tēvs staigāja ap visiem un raudzījās, vai visi ir jautri. "Ja esi vesels", viņš sacīja "un tava sirdsapziņa tīra, ko tad sēdi noskumis? Jauniem cilvēkiem jābūt līgsmiem!" Arī vecāki kaimiņi nāca pie tēva, sēdēja istabiņā pie alus un tērzēja. Nākošā dienā mēs bērni un meitas gājām uz citiem kaimiņiem šūpoties. Puiši staigāja pa krogiem un tāliem kaimiņiem, uzaicinādami uz sižanos olām. Nāca pēc tam mājās, piebāzuši kabatas, ka māte nezināja, kur tās olas visas likt.

"Tikko parādījās pirmā zālīte, sūtīja mani ganos. Cūkas sāku ganīt jau piecu gadu vecumā, pie tām paliku divus gadus, bet govis ganīju piecus gadus. Septiņus gadus sagāju ganos! Biju sīka auguma un vāju veselību, bet māte lutināja staltās vecākās māšas Grietu un Annu, tās bija par lepnām, lai ietu ganos. Es un Andrējs, mēs bijām tie vergi. Tāpēc man reizēm rūgtums pret māti... Tagad, kad gāju jau skolā, vasarā sūtīja mani pie govīm. Kad pirmo dienu dzinu lopus mājās, aiz stūrīem un kokiem noslēpušies mājnieki ar stopiem, ķipjiem, spainiem gāza man virsū dzīvu saltu ūdeni. "A neguli laukā, nogani lopus, nenodari skādi un neļauj noklāt!" Kad jau biju slapja līdz beidzamajai vilītei, lējēji sāka paši viens otram gāzt ūdeni virsū, nemitējās līdz tumsai. Puiši vilka meitas pie akas vai uz dīķi, lai būtu vairāk ūdens pie rokas. Tādas bija toreiz parašas.

"Ganīju Andriņu ganībās starp čipiņiem un krūmiem. Kad apnika vienai lauku vidū, sagriezu govis pulciņā, noguldīju un sāku kavēt sev laiku. Reizēm izgrebu no koka zariņa pipi un mēģināju pipēt sausas ķiršu lapas vai puķu tabaku, kas auga grāvmalās. Visgrūtāk bija pavasara un rudens lietuss dienās; ko es netiku mīrkusi un salusi... Vasaras bija

dikti karstas un pārkošanas. Ne tagad vairs vasarā tāda karstuma, netādu negaisu, laiki ir dikti pārgrozījušies. Toreiz, kad gāju vēl ganos, reizēm cēlās tik briesmīgi padebeši, ka likās, Pastardiena būs klāt. Raudādama skrēju un dzinu govīs no krūmiem, bet lopi kā apdulluši, cēla purnus augšā un ošņāja gaisu. Vērši mauroja, aitas blēja. Kaimiņš Teniņš izvedis savu saimi uz lauka, nometušies ceļos, dzied "Svēto Dievu", bet man no mājām skrien pretī, lai glābtu pašu un lopus. Istabā māte aizdedza svētītu sveci, kaktiņā sametušies, skaitījām litāniju. Kad tāds negaiss bija pāri, rēgojās noplēsti jūmti, ar saknēm izrauti koki un pie debesu malām kūpēja ugunsgrēki.

"Un tie grūtie rīti, kad pirms saules vajadzēja celties un dzīt lopus laukā! Biju vēl samiegojusies, rasa kā ledus, briesmīgi sala basās kājas. Stāvēju uz ciniša, raudāju un skaitīju pātarus, ka jēl tas rīts būtu siltāks. Bet kad meitas aizgulējās un nespēja līdz saules lēktam govīs izslaukt, nesapratām, ko ar tām darīt, uz ganībām nevarēja dzīt, bija kauns no kaimiņiem. Māte sacīja, grūdiet tepat upmalā krūmos, te neviens neredzēs.

"Citreiz atkal miesta žīds bija lūdzis tēvu, lai ļaujot paganīt uz mūsu lauka vīpa āzi. Pēc kāda laika žīds klāt pēc sava lopa. Māte sūta mani uz lauku, lai to atvedu. Āzis piesiets šimpus audzītes uz klāja lauka, no visiem kaimiņiem un ceļiem kā uz delnas redzams. Domāju, ka nomiršu aiz kauna, ka man jāved tāds lops. Atsienu kur mēģinu vest, kur tu dienī! Āzis atsperas ar priekšējām, izceļ bārzdu gaisā un nekust no vietas. Mēģinu stumt gan ar labu, gan ar ļaunu - par velti. Raudu un paslepus zem lakatiņa šķielēju, vai Brikaucki nav sēdējis un nēskatās uz mani. Kā sāku šo parīktīgam sist, zvērs slej ragus pretī! Ā, nu man iekrīt prātā, ka šī tādām prāts uz badišanas; pielieku rokas kā ragus pie pieres, kaitinu šo: "Āzi, āzi, buc!" Kā tad, atkāpjas un gāžas man virsū, atlecu gabaliņu, atkal badu šo, un tā raudā-

dama un drebēdama tieku no lauka nost.Lai Dievs dod mātei vieglu dusēšanu,bet kā tik kāds grūtāks darbs gadījās,tā es tā darītāja.Un kā bērnībā sāku,tā visu mūžu.Neviena brītiņa,nevienas vieglas dienīpas..."

Abi ar brāli Valdi klausāties mātes stāstā jau kuņģa reiz.Smejamies.Arī par tiem brītiņiem un par tām dienīpām... Jo par visu to māte stāstīja vienā tonī,tā kā nevarēja saprast,vai viņa bēdājas,vai... jokojas...

Divpadsmit gadus sasniegusi,Marīte tiek pieskaitīta lielajām meitām,beidz savus ganu gadus,dara visus lauku un māju darbus,kādi iekrīt.

Kas tā par raibu filmu,ko māte savos stāstos atritina par dzīvi Andriņos!Kādas sejas,kādi cilvēku raksturi,kādi likteņi un notikumi.Tā kā mājas atrodas pie lielceļa tuvu miestam ar lielu ļaužu kustību baznīcas,tirgu un robežpārejas dēļ uz Leišiem,mājās pastāvīgi iegriežas sveši cilvēki.Šīs mājas plaši atvērtas visiem ceļniekiem un palīdzības meklētājiem bez tautību un ticību izšķirības.Šo māju saimnieka likums:uzņemt katru kā savējo,palīdzēt katram,kam palīdzība vajadzīga.Apbrīnojams ir tas apstāklis,ka vectēvs,lielāko sava mūža daļu pavadījis vācu intelligences un bagātības vidē,nebija zaudējis savu latvietību,bet vēl uzglabājis tīras visas tēvu tēvu parašas un ticības garu,kas uztur stingru katoliskās dzīves kārtību tīri pēc klostera parauga.

Bez ceļa gājējiem un braucējiem,kas uz brīdi parādās Andriņos,te uzturas arī tādi,kas atraduši kaktu pastāvīgai dzīvei.Un tad vēl šie gadījuma naktsmājnieki,par kuriem arī māte runā tā,ka nevar saprast,vai tie svešnieki vai ģimenes locekļi.Lielajā saimes istabā visi ir kopā juku jukām:bērni,kalpi,ceļagājēji,pieaugušie mājnieki.Vienīgi tēvam un mātei ir sava istaba,kur nepiederīgie netiek ielaisti,tāpat pieaugušajām meitām sava istaba un

vecākajam dēlam Jānim sava. Bet, kad mājās uzturas vecs ķeizara zaldāts, kas pārnācis no krieviem, ap viņu vakaros sēd it visi, arī tie no savrūpistabām.

Ar rudens iestāšanos dzīve Andriņos neapsīka gurdenu un vienmuļa patumšās saimes istabas četrās sienās. Arī šai laikā vectēva mājas ir "internacionāls centrs", plaši atvērts visiem pasaules staiguliem. Vitoliem vienā pusē apaugušo gatvi mēroja žīdi, čigāni, "krievu" zaldāti, leišu sīkumtirgotāji, sīki amatnieki, bezpajumtnieki. Tādēļ jau vitoli auga tikai vienā pusē gatvei, lai n/ācēju vai braucēju laikā pamanītu un izsūtītu bērnus pasaukt pie malas Kranci.

Vecie "krievu" zaldāti⁺/nāca, lai te pāris nedēļas pavilktu dzīvību, lai vēl reiz pārdzīvotu savas dziestošās dzīves kādreizējās slavas un varonības dienas. Kas par to, ka klausītāji reizēm pasmejās par viņu puskievisko, puslatvisko valodu un izmantoja to kā joku, ko var pastāstīt tālāk! Uzturs bija nodrošināts un... viņu dzīves tragēdija pārgāja uz nākošām paaudzēm neviltota un neaizmirsta. Tragēdija, par kuru viņi nekurnēja, nevienu netiesāja. Viņi vienkārši bija dzīvojuši dzīvi tādu, kāda tiem piekritusi. Kurās mājās tie iegāja, tur vakaros pulcināja ap sevi visu saimi: Sie taču bija cilvēki, kas redzējuši ķeizaru! Kas bijuši svešās zemēs! Daži, kas pat atminējās Turku karā! Ļaudis vakaros katrs ar savu darbu sēdās puslokā ap varoni, ko tagad sauktum par kara veterānu. Aizgājuši krievos vēl toreiz, kad zaldātus neložēja, bez ķēra. Sakertais jauneklis pāņemts kara/dienestam uz 25 gadiem. Dažs labs tos nokalpojis, palicis ķeizara dienestā vēl nākošos divdesmit piecus gadus. Jo kurp lai viņš būtu gājis? Ne tam ģimenes, ne vairs mājas, ne piederīgo. Ne kādu amatu iemācījies, - kas tādu vairs dzimtenē atmin? Vecuma vai invaliditātes dēļ atvaļināts, dzimtenē pārradies sirms vecis.

⁺/Latvieši, bet Krievijā kalpojuši, valodu pa daļai aizmirsuši.

Māte zināja saukt vārdā šos zaldātus, prata stāstīt un attēlot ar balsi un vaibstiem tā, ka sen no vēstures skatuves nozudušie cilvēki izkāpa no aizmirstības un kā dzīvi kustējās klausītāju acu priekšā.

Tur viens no viņiem: vecs milzīgs vīrs, nodilušā pelēkā zaldāta mētelī iekliboja Andriņos, pārcēla savu koka kāju pār saimes istabas augsto sliekšni, nosēdās pie mūrīša un sāka stāstīt savus kara dzīves notikumu, pus latviski, pus krieviski. Brīnums, cik labi māte to visu bija novērojusi un paturējusi atmiņā! Kad mācījās tautas dainas, es visu to jau zināju, ko tāš pauda, redzēju acu priekšā:

Es karā aiziedams
atstāj māsu šūpulī;
no kariņa pārnākdams,
atrod' lielu rakstītāju...

Vai arī citu:

Kad pārnāksi, bāleliņ,
no kara lauka?
Tav' māsiņa līgava,
jau ziedus kaisa;
tavs tētiņš un māmiņa
dus smilšu kalnā.

Nu pārnāca bāleliņš
kā Dieviņš sirmis...

Tik sēri skanēja šīs dziesmas, kad māte tās dziedāja. Tādas skumjas mācījās pazīt jau savas jaunākos gados. Neesmu dzirdējusi, ka tagad kāda māte mācītu saviem bērniem skumjas dziesmas...

Kad visi kara stāsti un pieredzējumi bija izstāstīti, šais mājās vairs nebija ko darīt. Zaldāts ņēma savu nūju un aizkliboja pa gatvi meklēt citas mājas, citus klausītājus. Pelēks vecs vientulis, kam nebija ne māju, ne bērnu, ne tuvas sirds. Pat savas dzīves vairs nebija, dzīvoja tikai tie tie kara stāsti...

Nākošā pastāvīgā ciemiņu grupa, tie sīkamatnieki: skroderi, kurpnieki, seglinieki, visvairāk žīdu tautības. Māte kli-

bodama rāda skroderi Janķeli, kā tas maišeli ar pletīzeri, diegu spolēm un adatām pār plecu, olekti otrā rokā, gaŗiem šķeltiem zatūra svārkiem vējā plivojot, iekrīt Andriņu pagalmā. Nosvīdis ceļa putekļiem klāts, pārklūp pār to pašu augsto sliksni reizē ar pēdējo saulstaru, kas nu žigli aizslēpjas aiz apvāršņa. Izdevās! Paspēja tikt pajumtē, pirms iestājas svētais šabats, kad Tora aizliedz jebkādu ceļošanu un smagumu nešanu. Šai pajumtē mīt gojim, tādēļ nevar ne izņemt siksnas, ne piesiet baušļus pie pieres, bet cepuri var samainīt ar nospekotu micku, un rokas var nomazgāt pirms ēšanas. Pa istabas klonu klibodams no viena kakta uz otru, lūgšanas murminādams /māte to visu parāda/, savāc ar pirkstu no logu rūtīm nosvīdumu ... un nomazgā šai ūdenī rokas. Bērni vēro Janķeļa izdarības un klusām smejas, kādēļ viņš ar to pirkstu tādā nopietnībā velk pa rūtīm, bet māte skarbi bērnus norāj: skroderim viņa ticība liek mazgāt rokas pirms lūgšanas un ēšanas, un viņš šo ticību izpilda, lai bērni mācās tā pildīt savu ticību! Ūdens taču paliek ūdens, vai no akas, vai no logu rūtīm. Bērni savā kaktā apklust, bet pārdomā, vai tomēr Janķelis neapkrāpj Dievu...

Sabatu Andriņos pavadījis, Janķelis iet tālāk uz saimniekiem, kas gaida viņa pakalpojumus. Dažreiz viņš paliek Andriņos, lai apšūtu vīriešu cilvēkiem jaunas kārtas no paš-austas drānas. Ar gaŗu lineālu un collmēru viņš zīmē uz galda vai tieši uz drēbes meskaitāmu līniju režģi, mēri un zīmē ar kritu pāris dienas; kad šī magija beigta, izvelk milzu šķēres, sāk piegriezt, likt gabalu pie gabala un drāķelēt tos kopā. Tad apsēžas pa turku modei uz galda, dabū uzpirkstni, novasko diegu, rupju un stipru, un sāk šūt. Šūj un pletē, šūj un pletē nedēļas divas, - un kārtā gatava! Kas par to, ka šai kārtā var satilpt ne tikai Krišus, kam tā šūta, bet arī vēl viņa brālis Pāvils, un bikšu gali veido bagātīgas ermoņikas? Jauna kārtā paliek jauna kārtā, līdz pavasarim jaunskungs

paaugsies, un ancuks būs laikā. Vecākajam brālim Jānim, kurš jau nobeidzis skolas un saietas ar mācītiem ļaudīm, Jankelis kārtu nešūj, Jānim šūj īsts skodermeistars Senbergā, tam ir darbnīca un mācekļi.

Laiku pa laikam redzā mājās iegriežamies pauninieku ar milzīgu četrkantīgu, stiprā plaktā cieši nosietu nastu uz muguras, lielāku un krietni vien smagāku par pašu salīkušo nesēju. Viņu ieraugot, visi sieviešiem sviež spaiņus un slotas un skrien saimes istabā, kur atnācējs uz grīdas attin savu nešļavu. Kā tikai tur nav! Veseli baķi dažādu košu audumu, katūna, vilnas un pat īsta ķīnas zīda, galvas lakati sievām un kakla lakati vīriešiem, špices, kņopes, fišbeini un špicenstopi, diegi, adatas, krāsainas bantes, šnalles, kabatas naži un uzpirkstpi, švandožu pīpes ar vākiem un bez, - nav iespējams uzskaitīt visas šīs ceļojošās bodes preces, kuŗu vērtība grozās no graša līdz rublim. Kam tādi graši ir? Šais mājās par naudu neviens nestrādā. Puspūsis gan dabū pie deputāta pusrubli naudas, bet to par niekiem izdot nevar. Nu, ka nevar nopirkt, ir saldi tāpat paskatīties. Reizēm saimniece pērk dažas vajadzīgas lietas, par kuŗām maksā tēvs, pārliecinājies, ka tās patiesi nepieciešamas. Vienmēr māte pauninieku pacienā ar to, kas ir pie rokas, un par to tirgotājs uzdāvina viņai no savas paunas lielo lāpamāo adatu.

Ir arī, kā mēs tagad sacītu, lieluzpēmēji, kas iebrauc sētā braukšus. Nolēcis no ratu lubas, tāds tirgotājs grozās sētā garos nosmulētos svārkos, pātagu rokā, lūkodamies pēc saimnieka. Ne cepuri pacēlis, ne labdienu padenis, prasa vai pārdodams jērs vai telš. Bērni pazīst šī apmeklētāja nolūkus un sabēg istabā. Bet saimniekam grasis vienmēr vajadzīgs. Ja jērs atrodas, sākas andele, kuŗā pircējs pat treknu aveniņu nosunī parvecu ālavu, lai iespējami nosistu cenu, kaulainiem pirkstiem grābj jēra taukumos, ievingrinātu spērienu nogāž to un sasien, ar blikšķi uzsviež ratos, kur dibenā gul jau

citi upuri. "Kā tu apeiies ar to lopu?" tēvs bargi noprasa, "vai tu neredzi, ka tai aintai galva gar riteni trinas?" Iciks nomurmina, ka kaušanai vien ir, tomēr tēvu klausā, jo zina, ka bez Andriņa saimnieka palīdzības kleperis ziemu neizvilks. Kamēr šo darījumu noslēdz, nabaga zirga lops, kurš liktenis nodevis kalpībā jūdam, nokāris galvu vai līdz pašai zemei, visas četras kājiņas gandrīz kopā. Toties jēriņi gauši blēj pēc palīga, bet tāda glābēja nav. Bērni to visu zina, tādēļ labāk laikus sabēg istabā...

Šie sīkamatnieki un tirgotāji pilda arī pasta un preses lomu, iznēsādami ziņas, kas kur noticis, kā dzīvo tuvi un tāli radi un pazīstami. Tādēļ meitas pa klusām iebāž viņiem paunā sviesta piku vai olu, lai, tālāk iedami, aiznestu par viņām labu vēsti varbūt taisni tais mājās, kas viņām visvairāk sirdī un prātā...

Nākošā grupa apmeklētāju ierodas Andriņos arī braukšus. Tie ir Šenbergas žīdi, čigāni un pa retam - leišu padeģeļi. Ierodas lūgt klēpīti siena, varbūt pat drusku dābola zirgelim... /, garnīcu auzu, ķīpu pelavu, salmu, vai čupiņu žagaru no birzs. Māte bija uzglabājusi atmiņā neskaitāmus nostāstus un jokus par šiem apmeklētājiem. Tur žīdiņš, kurš pagrābis septiņreiz vairāk no tā, ko lūdzis un kas viņam atļauts. Tur čigāns, pieķerts ar lielu vezumu žagaru, ko paņēmis uz savu roku bez atļaujas un kurš - "āre! tūlīt būtu braucis ar to vezumu Andriņos lūgt atļauju", kaut gan zirgelis uz ceļa pagriezts taisni uz pretējo pusi. Tur cits krūmu brālis, kurš par vari grib samainīties ar saimnieku zirgiem, un rāda un slavē rūmaka platos krustus, izveicīgi sargādams, kaut tikai saimnieks nepaskatītos rūmakam sejā un nepamanītu, ka nabags uz abām acīm akls. Tur čigānu māte, pieķerta tukšās mājās grozāties pa pagalmu, pārsteigta energiski izpuzina no laukata apakšas divas visas "tiš, nešķīstais gars, lien cilvēkam vai zem lindrakiem!" Neviens viņus tiesā neapsūdz, nevienu nesoda, visu nokārto uz vietas, paliek tikai jocīgs stāsts, ko simtreiz atkārtot, lai būtu ko paklausīties un pasmēties. Jo nekādu avižu, žurnālu, grāmatu nav, šis te ir

senču teātrs un nevainīgā televīzija.

Ir Andriņos arī pastāvīgi viesi: nedieņi, kurus saimnieks uzņem un novieto vai nu "istabiņā", tad tie ir būdienieki, vai pirti, tad tie ir pirtnieki, vai saimes istabai blakus esošā kambarītī ar atsevišķu ieeju. Istabiņā - tā ir maza veca mājiņa-mitinās kurpnieks ar daudziem bērniem; pirti - kāds dzīvi nodienējis cilvēks, kamēr gadīsies labāka vieta, vai arī viņu ar godu aizvedīs uz pastāvīgām mājām tepat pusversti attālā smilšu kalnā; Kambarītī patvēries zakristijāns, kurš apprecējis kristīgā ticībā pārgājušu židieti, un nu bijušie ticības biedri to vajā. Katrs var dzīvot pēc savām ierašām un pārliedzības, ne par vienu nav ko brīnīties, nevienam ticību nav brīv izsmiet, - mātes balsi nomanāma bardzība, ar kādu viņas tēvs šo iecietības likumu savos bērnos iepotējis.

Visu pavasari, vasaru un rudeni Andriņus apciemo arī citādi viesi. Pirmā vietā te jāmin Šenbergas priesteri, kas savas pastaigas, lai tām būtu kāds mērķis, virzījuši uz zemniekmājām skaistajā upeskrastā. Lielajā baznīcā valda pravests ar vairākiem palīgiem, reizēm to ir veseli septiņi. Seit atnāk atpūtā arī skolotāja un ērgelnieka ģimenes, mīlta drogērijas, jeb kā toreiz sacīja, aptiekas preču bodes īpašnieki. Māte piemetināja, ka viņi labprāt mīlējuši sarunāties ar tēvu, kurš visus pratis uzņemt ar katram atbilstošu cieņu. Pievilkusi šos viesus arī vectēva saimniecība ar medus, piena, zivju pārpilnību, ar retām puķēm un tādiem augļiem, kādus neatrod nevienā citā saimniekmājā. Nekad netiku ēdusi tik smalkus garšīgus bumbierus, kādi vēl manā jaunībā auga Andriņu jau stipri nolaistā dārzā, tik dzidrus sulīgus ābolus, kuriem nevarēja ļaut nokrist, lai tie nepārplīstu, vai lielas zilas, violetas un dzeltenas plūmes, no kurām medus pilēja zemē lielām lāsēm. Māte arvien uzsvēra, ka tēvs bijis liels bitenieks un dārznieks, kas kociņiem pratis uzpotēt barona dārzā noskatītās visskaistākās šķirnes. Māte ne-

juta garšas pat šķēru labajiem āboliem, kurus slavēja izlepuši pilsētnieki. Arvien viņa atsaucās: "Kādi āboli bija mana tēva dārzā! Un plūmes! Tādu nav nekur citur."

"Mājas nebija bagātas: tie smilšu laucīpi, daudz bērnu, vēl muiža papēma lielāko tiesu, taču visi bijām -paldies Dievam-paēduši un apģērbušies, un netrūka arī cilvēku ievēribas."

Gadskārtas un ar tām saistītie darbi toreiz neiedalīti ne pēc kalendāri atzīmētiem saulgriežiem, ne pēc klimatisko apstākļu maiņām, bet gan pēc zināmām svēto dienām, kurās tā bija saaugušas ar tautas laika skaitīšanas ierašām, ka tās ievēroja arī luterticīgā tautas daļa, kaut gan par baznīcas dienām tās neuzskatīja. Tā bija tikai laika posmus iezīmētāja tradīcija, ar kuru cieši saistījās zemnieka dzīve un darbs. Sv. Georga jeb Jura diena saucās vienkārši "Jurgi", tie iekrita laikā, kad sniegs nokūsis, ledi izgājuši un zeme jau taisās apžūt. Šī diena -23.aprīlis-ir visu rentes un darba līgumu izbeigšanās un jaunu sākšanās punkts. Ap Jurgiem māju rentnieki, kalpu ģimenes un gada strādnieki maina savas darba vietas, ja vairs nevēlas vai nevar palikt vecajās mājās uzteikuma dēļ. Ar pārcelšanos nevar vilcināties, jo tūlīt jau jāiet uz lauka, jāsāk ecēt un art, jo sējas laiks neliel uz sevi gaidīt. Nākošā laika robeža, ko katrs zemnieks patur acīs, ir Jāņi, par kuriem gan neviens pētnieks netiks gudrs, cik šai / parašā ir pagānisma, cik kristiešu iespaids. Pēc vienkārša cilvēka saprāta, šķiet, ir tā, ka uguns kults, dziedāšana, ir saistīti ar saulgriežiem, turpretim vārds ir kristiešu. Tā kā šis vārds ir kļuvis par visizplatītāko, par vislepnāko tautā, tad arī šī vārda nesējus bez ticību izšķirības visi apsveic, apdzied, apdāvina vainagiem, ziediem, un viņš apsveicējus uzņem ar sieru un alu. Par mākslīgu jaunievedumu atzīstama pēdējā laikā praktizētā /un kalendāri ievestā/ Līgo svētku šķiršana no Jāņu dienas, ir tautas parašas noslēpumai-

nā dziļākā pamata/ kurā labi ietilpa ir uguns, ir sv. Jānis Kristītājs/ iznīcināšana. Pagānisma mītam vairs neviens netic, zinātne ir visu pārāk labi "izskaidrojusi", tā paliek tikai pliekanais iemesls: lustēšanās, iedzeršana ar feierverku"... Tautas tradīcijas iznīkšanu tikai pātrīnās. Sie Jāņi lauku cilvēka dzīvē ir jauna robeža: līdz šai dienai jābūt visam apsētam un apdēstītam, jo nu pavasaris beidzies un vesara klāt.

Vēlāk saimnieks vēro briesošās vārpas un mēģina izberzt graudus saujā, taču viņš zina, ka plaujas laiks vēl nav iestājies, tas sāksies tikai ap Jēkabiem. Līdz Miķeļiem jābūt visam novāktam no lauka, lai ziemai būtu vārti vaļā, un drīz varētu atjāt Mārtiņš uz balta zirga, tas ir, sagaidāms sniegs.

Uz Miķeļiem noliek kāzu godības tiem, kas cerējušies un vēlas iestāties laulības kārtā. Kas gan nodarbosies ar tādām lietām vasaras karstā darba laikā, vai ziemas un pavasara tukšībā? Ir vēl citas dienas kā pieturas punkti zemkopja darba gadskārtā: Bērtuļi /sv. Bartolomejs/, Labrenši /sv. Laurencijs/, 7 gulētāji /pirmkristiešu mocekļi/ un vienīgā sieviete: Katrīne /pirmkristiešu mocekle/, tā aizsaldē upes un ezerus, un Andrējs viņai pie tā "palīdz"... Tā gadskārtu vēl tālu pirms kalendāriem vadīja svēto svīta.⁺

Kaut Andriņu lauki tukši un pat birzi nobirušas visas lapiņas, taču darbi laukos ne tuvu neapstājas. Tikko beigta rudzu sēja - nu tie sāk zelt kā jaunas dzīves cerība - kā cerība uz kapa malas, jo drīz viss sasals -, jāvelk no mārkiem samērktie lini, jāklāj balināties, jāapar nākošam gadam lauki, ar linu nodarbojas sievietes, vīri pie aršanas un malkas vešanas ziemai, vecākie vīri zāģē un skalda un krauj ziemai kurināmo. Pēc tam seko gaļas sālīšana un žāvēšana ziemai, līdz pirmajās īsta sala naktīs, tikko Sietiņš pārkāpis par mājas juntu, jāceļas rīju kult.

Ak šī rīju kulšana! "Tā riktīgi atmodāties tikai tad,
⁺/Zīmīgi, ka svītā nav sv. Francīška. Tradīcijas pamatos guļ sen-seni gadsimti, kad šis svētais vēl nebija tautā iegājis.

kad bija jātur līdz raksts:klip-klap-klap-klap,klip-klap-klap-klap.Izkrist no raksta-tas jau nu bija ne tikai kauns un rājiens,bet varēja dabūt arī ar vāli pa galvu vai pa rokām".Nedrīkstēja arī sist tikai šā tā,vajadzēja zvelt vāli,ka tā šnākdama ar klaudzienu nolikās klājienā.Tā pa virsu pačākstināt nav liela māksla,bet kas tad to atļāva?Visi spriguli iepriekšējā dienā bija pārbaudīti,vai ādas auklas vēl stipras un pareizi nosietas,jo citādi varēja gadīties,ka vāle ar visu sparū ielido kādam galvā,un tam otra reize vairs nav vajadzīga...Strādājām vējluktura gaismā,jo skali te bija aizliegti.Kamēr ausa gaisma,rijai bija jābūt nokultai."Tas nozīmēja,ka visi kūļi,kas augšā uz ārdiem iepriekšējās dienās kaltējušies,tika nocelti lejā un klājienu pēc klājiena nokulti."Atgriezāmies uz istabu tādi,ka viens otra nevarējām pazīt:aplipuši pelavām,putekļu plādumiem,ausis un acis pilnas akotiem,aizķepušas ar putekļiem.Kamēr tad dabūjām visu laukā no plaušām,klāt bija jauna rijas nakts."

Sie darbi sakrīt vēl ar adventa laiku,kad nekādi joki ne jāutrība nepiestāv.Cilvēks miesā un garā gaidīja ar ilgošanos svētku atpestīšanu.Jo tuvāk lielais gadskārtas notikums,jo gaidas lielākas.

"Tēvs laikus rūpējās par to,lai neviens par gaidīšanu nepaliktu tukšā.Ešanai jau viss bija sagādāts bagātīgi,bet bez tam vēl ikvienam mājniekam,lielam vai mazam,bija jādabū dāvana.Tēvs stingri raudzījās,lai katrs bērns dabūtu ko jaunu,lai katram būtu par ko priecāties.Neaiizmīrsa pat istabiņas bērnus,un arī uz pirti sūtīja pīrāgus,gaļu un kāpostus."

Svētku nobīdē tā pati kārtība ,kā Lieldienās,ar to starpību,ka uz baznīcu gāja pusnaktī un pēc dievkalpojuma ap diviem atgriezās mājās.Tad sadedza vējlukturus un tie,kuŗu ziņā bija lopu kopšana,devās uz kūtim.Viss jau dienā

sagatavots un nolikts pa rokai. Pat suņi tiek iesaukti istabā, lai svētā naktī neviens nesaltu, lai sasildītos un pastu pa pilnam. Gotiņas, aitiņas šai naktī dabū tīru dābolu, zirgi - bagātīgi auzas. Visas acis gaida, kad māte atvērs krāsni, no kuņas nāk smaržas, kas tīri vai sirdi gurdina. Bet līdz tam vēl tālu. Saimes istabā ienāk tēvs, brilles uz acīm, lūgšanu grāmata rokā. Viņš apsēstas balti apklāta gaŗa galda galā, viņam blakus māte ar mazāko klēpī, visi citi - lieli un mazi, stāv ap galdu. Tēvs pieceļas un lasa Evangeliju, pēc tam visi dzied "Kristus mums ir piedzimis", kam seko gaŗas lūgšanas. "Acis lipa ciet aiz miega, galva klanījās kā akas vinda, līdz dabū duku no mātes vai vecākās māsas par "ūdens smelšanu". Nu beidzot ilgotais "Amen"! Kur nu! Tēvs sāk "Egģeļs ganiem sacīja" un tā tālāk, līdz visas Ziemassvētku dziesmas izdziedātas. Tagad parādās galdā brūnie smaržojošie, pa vecai modei krāsni ceptie kāposti, piestampāti ar gaļu, brūniem sprauniem desu likumiem poda virsū. Pilni šķīvji resni piebāztu gaļas pīrāgu..."

Pirmā svētku dienā, tāpat kā Lieldienās -klusums. Sviņīgi gājieni uz baznīcu, bērni apbrīno pie griestiem pakārtoto eglīti, izrotātu zelta un sudraba riekstiem, svecītēm, gaŗām, zeltītām stīgām notītām konfektēm un sārtiem āboliem, izrotātu. Tikai nākošā diena aust ar čalām, skaļu un kustīgu svētku prieku. Pēc dievkalpojuma un pusdienām māja pildās cilvēkiem: nāk jaunieši no kaimiņiem, nāk vecāki vīri, kā zēni gaŗām zeķēm un sprādžu kurpēm kājās, tikai svārkos vai puskažociņos, alus spaini rokā. Tie tēva viesi, sasēžas viņa istabā, dzer alu, piekozdami pīrāgu un triec, kamēr diena liecas uz vakaru. Tad visi, jauns un vecs, izvelk no vāgūža lielās ragavas, izņem tām ilksis, un nu sākas traka slidināšanās no upes krasta. Pie pašām mājām tas nav iespējams, jo krūmiem apaugušais krasts gāžas bezdibenī, bet vairāk uz kaimiņu Brikaucku pusi, kur pie lielās liepas lauki ir lēznāka

krituma, un tāds pat arī krasts. Pa šo gaŗo slīpumu ar cilvēkiem piekrautās ragavas, labi ieskrējušās, ar milzīgu švunku šaujas uz upi, pārskrej tai pāri un vēl labu gabalu uzdrāžas Leišmales laukos. Tā ir slidināšanās no kalna - vismaz ceturtdaļ verstes gaŗa!

Ir melna nakts, kad visi sarkaniem degumiem brien pa sniegu, vilkdami ragavas uz mājām. Kuŗš jauns, kuŗš vecs, ņav nekādas izšķirības, visi vienādi iekarsuši iekšēji un ārēji. Ar to vēl dienas prieks nav izdzīvots. Pieaugušie jaunieši pārgērbjas, par ko nu kuŗš prot: vīrieši par sieviešiem, par lāčiem apgrieztos kažokos, par dzērvēm ar kāsi snābli zem balta palaga, meitas par čigānietēm, par vīriešiem - brauc čigānos uz kaimiņiem. Mazākajiem tēvs atļauj visvecāko kleperi, Maruka/tā sauc mūsu māmuļu pusaudzes gados/par kučieri, brauc vizināties. "Griežu tik zirgu vislielākās kupenās, bez ceļa pa ganībām, pa kadiķu krūmiem, vezums izgāžas, bērni spiedz un kliedz: "Maruk, vai tu traka!" Kas tā būs par vizināšanos bez izgāšanās? Atgriežos mājās, kad neviens vairs nav spējīgs kliegt. Rīt arī vēl pussvētku diena, rīt iesim uz kaimiņiem!"

- - - - -

Pēc tādiem lieliem svētkiem un sabiedriskas kustības parasti iestājas tukšs un skumjš laiks, jo sevišķi tādēļ, ka tas iekrīt pašā tumšākā ziemas vidū. Vectēva mājās nav tāda tukša laika. Taisni otrādi: no kustīgajiem lauku darbiem pasaules plašumā atbrīvotais gars, vēl svētku notikumu savilpots, izpleš spārnus pats savā valstībā: cilvēku sirds ilgās un iztēlēs. Kas aizgājušā gada laikā pieredzēts un pārdzīvots, to vajag dziesmās izdziedāt, stāstos izstāstīt, nākotnes cerībās izlolot. Tikai tagad darbi noris tumšā, kopīgā saimes istabā, tik piemērotā iekšējai gara rosībai. Skalu uguns, kas šo plašo-telpu apgaismo, ar savu sīkšanu, satum-

šanu, uzliesmošanu, dūmu strūkļiņas pikstēšanu un sprakšķēšanu iztēli netraucē, bet veicina!

Vēl gan pāriet pāris dienas, kamēr pie šiem darbiem tiek, un arī šīs dienas ir jāapraksta, lai pagājībā - uz neatgriešanos! - aizgājušās mūsu senču dzīves stāsts būtu pilnīgs.

Ja turas labs laiks, gadās, ka vēl jākuļ rijas, bet, ja šis darbs nobeigts adventes laikā, tad tagad jāmīsta lini. Arī tas notiek rijā, tur, kur stāv milzīgā linu mīstamā mašīna. Sākuma gados pēc Pirmā pasaules kara pati tiku pēmusi dalību šai darbā, tādēļ pazīstu to no piedzīvojumiem. Lini tiek labi izkaltēti uz rijas ārdiem, zem kuriem kuras lielā rijas krāsns, kas aprij pusvezumu mālkas uzreiz. Izkaltošos linus salauza mašīnā ar rievainiem koka ruļļiem, kas ķēras viens otru. Šīs mašīnas priekšā sēd divi iekšā laidēji, kas izplestas linu saujas ielaiž starp ruļļu zobiem, kur tad tās trakšķēdamas un sprakšķēdamas ceļo no ruļļa uz rulli, līdz mašīnas pakalpusē iznāk gluži mīkstu šķiedru bükšķis, gan pilns spalvu un putekļu. Tur salauztie lini tiek uzņemti un sasieti salmu saišķiem lielos kūļos. Mašīnu kustina zirgs, gabalu tālāk piejūgts pie garas dīsteles. Zirgs staigā pa klonu lielā lokā diezgan veicīgi, pārnesuma attiecība ir liela, tā kā mašīna strādā ātri, briesmīgi klābēdama un dārdēdama. Lai zirgam neapreibtu galva, tam aizsien ar lakatiņu acis. Vīpa pamudināšanai uz dīsteles uzsēdina bērnu, - savā laikā tā biju es, "vecos laikos" - mūsu māte. Darbs norit ziemas naktī, šī padzinēja uzdevums ir bīstams; no mūžīgās braukšanas pa apli miegs par vari mācas virsū, bet nokrist no dīsteles nozīmē nokļūt zem zirga kājām. Dārdošo putekļiem, spalviem, pakulu pūkām piebāzto tumsu caur apkūpušu stiklu apgaismo tikai viens gaismas punkts - pie mīstamās mašīnas pakārta vējlukturis. Spīd kā sarkana vilka acs... Īsta velu rija...

Garš un smags ir darba posms pie līnēm, visgarākais un vissmagākais no visiem lauku darbiem, līdz smudrais, kokaini sīkstais /līns nav pārraujams!/ stiebrs kļūst par zīžaini maigu šķiedru, kuru var vērpt un aust, no kuras var šūt drēbes, ko valkā kā zemnieks, tā ķēniņš...

Pie izmīstītajiem līnēm sanāk kulkstītāji, tie ir tādi amata vīri, kas staigā no mājas uz māju sev dienišķo mājīti pelnīdami. Pēc laba kulkstītāja klausina tālu! Ir noteiktas šķirnes, atkarībā no līnu tīrības, pēc kurām vērtē viņu darbu un samaksā par to. Visprastākā šķirne iet maisu aušanai un virvju višanai, vislabākā sukāšanai un vērpšanai, kā arī pārdošanai. Lai iegūtu sauju nosukātu līnu, vai vesels kūlis izmīstīto aiziet spaļos, rupjās pakulās, smalkās pakulās.

Vērpšanai no līnēm jāizveido kodeļa, čaugana, viengabalaina, kas ratiņā laiž tikai šķiedru pa šķiedriņai. Nemācētājam iznāk tā, ka visa kodeļa ar vienu rāvienu sabrūk spoles spārniņa asajos zobos, un tad ir beigas kodeļai un vērpšanai! Asarains darbs, laistad attīrītu spoli no bārzdas, kurā tā satinusies... Labu kodeļu veido uz gara galda vai sola, šķiedru sauju šķērsām izklīdinot caurspīdīgā šķieznā, kuru tad uzmanīgi satin glītā spilventiņā un ar sprēslicu piedur pie kodeļas turētāja. Tagad vērpēja sēžas uz soliņa, liek kāju uz paminas, un ratiņš sāk dūkt mūžvecu melodiju kā pavadījumu sirmām dziesmām, mīklām, nostāstiem. Vecākā vērpēja sāk: "Uzmini manu māiklu: jumprava griežas, viducis briest". Puiši, kas viņi strikus, smīn, meitas nodur galvas. "Es zinu, kas tas ir!" sauc ganu zēnelis; "Tā ir ratiņa spole!" "Te tev nu bāja, ko smīnēt..." "Uzmini manu māiklu: "Krustām, šķērsām kauli likti, pati miesa cauri spīd". - "Pērngada kauli, šī gada miesa". - "Cik debesīs zvaigžņu, tik zemē caurumu"... "Plēš matiņus, cērt galviņu, ved uz mārku slicināt"...

"Maruk, pazīlē!" Marukas darbs šai vakarā uzmanītuguni,

laikā aizdegt jaunu, gaļu un smaržīgu, labi izkaltētu priežu skalū un iesprāst to turētājā, pirms vecais izdedzis. Laiku pa laikam arī nobikstāma ogle no liesmojošā gala. No īpaši atlasītām pagalmā vectēvs pie krāsns plēš arvien jaunus skalus. Vakaros saimes istabā ir ne tikai pašu saimnieku laudis, tur sanāk arī citi no istabiņas, no pirts, ir ceļojoši viesi. Maruka uz zīlēšanu nav jāpamudina, tā viņas talantiem piemērota uzstāšanās. Ko zīlēt, kam zīlēt? Protams, puisiem un meitām, kurš uz kurū cer, kurš kurū dabūs. Lielā blodā ieliets ūdens, sagriež to labi ar roku, met iekšā divas oglītes. Tā lielākā - tas kaimiņu Marčus, tā mazākā - mūs-māju Antone. Pa vilniem šūpodamās, oglītes dzenas apkārt vien, apkārt vien, viena gausāka, otra žiglāka. "Redz, redz, kā tā Antone bizo šim pakal... Nezi' vai panāks?" Marčus lingo tik tālāk, ir neatskatās uz šo. Nekā! Nepanāks... Vai atkal dedzina sprieslīšus: iešķeltā skalā iesprauž īsu, na skala atplēstu sprunguliņu. "Nu, Krišu, domā ko; pateikšu vai piepildīsies." Zem sprunguliņa aizdedzina uguni un tas prikt! degdams aizšaujas istabas plašumā. "Piepildīsies!" Bet citā gadījumā spraislītis degdams salūzt spīlēs, nekas neiznāks! Jo no zīlētāja, lielā mērā atkarājas, vai spraislītis izšausies, vai ne, to neviens nepamana, ka reizēm viņa ņem tievu, reizēm resnu sprunguli, atkarībā no viņas labvēlības pret to, kuram zīlē. Vēl lielāku korupciju viņa prot dzīt ar degošām pakulu lodītēm. Pie līnu sukātājas ir visādu šķirņu pakulas: pēc pirmajiem vilcieniem caur retajām sukām tās ir rupjas, vēl ar spaļiem. Kad sukātāja sāk mest un vilkt līnu sauju saur biezo suku, pakuliņas smalkas kā zīda pūciņas. Sukātāja ķemmē līnus, kamēr tai rokā šķipsna mirdzoši zīžainu pavedienu, tīru un smalku kā dzīvs līstošs sudrabs. Maruka ņem piciņu vissmalkāko pakuliņu, maigi maigi vilina delnās, kamēr izveido noziedējušas pienenes gaviņu. Noliec to uz berķa. "Tā ir mūsu Grieta", viņa saka, jo viņai zobs uz lutināto, no ganu gaitām brīvo mēsa. Tad, citiem nemanot,

paņem bušķi rupju pakulu, saveļ, noliek uz benķa. "Tas ir jaunskungs tāds un tāds." Aizdedzina. Visi atrauj acis no darba, lai redzētu, kas tur iznāks. "Rau'kā šī uzšaujas! Lēkusus zem sievas aubes. Nekā..." Jaunskungs drusku paceļas, tad nevarīgi atkrīt, turpat uz benķa sādeg pelnu čupinā. Ir pāri, kuriem skaisti izdodas: zilām ugunīm degdamas, caurspīdīgas lodītes kā dūju pāris vienotrai blakus kāpj uz debesīm. Ak kāds prieks!

"Tas ir bērnu spēles, ar kurām nav vērts papīru aprakstīt..." Tā? Un visi mūsdienu astrologi un sapņu tulki, pasjansi un simtiem dažādu paregojumu -tās nav bērnu spēles? Ir Dace, ir Guste, ir Grieta neticēja šiem paregojumiem, jo zināja, ka Maruka viņas krāpj. Zināja, ka tam ticēt ir aizliegts, ka tās ir tikai laika kavēklis. Taču: cik daudz domu cerību, skumju šīs spēles ierosināja siržu klusumā. Cik pārdomu: vērts cerēt, vai ne? Šīs cerības, pārdomas, skumjas bija dabiskas un tīras kā pati ar dabu saskanīgā zemniekmeiteņu dzīve. Bet vai neticēja arī skolotāji, profesori, ministri, kas virināja fotogrāfa Finka durvis? Vai šie paregojumi varēja nostāties Andriņa Marītes spēļu plāksnē?...

Zilēšanu uzskāka vecgada vakarā. Dīvains brīdis, kad laiks apstājas. Vecais gads iņpagājis, jaunā vēl nav. Stāvēt pie jaunā sliekšņa, katrs cenšas ieskatīties, kāds tas jaunais būs. Vecais -kāds bijis, bijis. Bet nākošais? Vai piepildīs cerības, atnesīs laimi? Kādu? Ziemas nakts melnā bezgalība klusē; zvaigznes mirkšķina acīm, ka viņas zinot. Kā lai cilvēks šo zvaigžņu valodu saprot? Kopš domātājs radījums parādījies zemes virsū, viņš centies atrast noslēpumainus paņēmienus, kā noslēpumam tikt klāt un to atklāt. "Laimju liešanu" Jaungada laikā pazīst visa latvju tauta, varbūt kādreiz senlaikos tā bijusi magiska rīcība, tagad tikai turpināta pus pa jokam kā laika kavēklis. 20. -tā gadsimta beigu cēlienā visi progresīvie kristieši un antikristieši piekopj daudz perversāku magiju: maskoti pie auto stūres un uz loga, breloki ap kaklu, skaitlis 13, nelaimīgas un

laimīgas dienas, horoskopi, horoskopi -pilnas avīzes ar tiem, pilni žurnāli, katra sabiedrība zina savu nemaldīgu pareģi, viņu pareģojumus drukā pasaules prese....

Par "laimju liešanu" jāpadomā jau labu laiku iepriekš, jāsapagādā grūti dabūjamais materiāls :alva, sliktākā gadījumā svins, jātiek pie nekūstoša metāla lejamās karotes. Dažs vecāka vīrs, atmodies no snaudas, nezina, ko iesākt, jo pie apģērba gabala nav vairs pogu...Ševiškā cieņā ir veco zaldātu "kropa pogas" un pīpju švandožu vāki no ūras alvas.

Istabā ar melnām baļķu sienām un griestu sijām tumša. Arī laukā melna noslēpumaina nakts. Visa pasaule aiztur elpu, pat zvaigznes vairs nemirkšķina. Izplatījums vēro kā Zeme, paša Radītāja veidotā Zeme nobeigs savu ceļu, un nākošā mirklī pāries laikus šķirēju robežu, lai sāktu skrējieni no jauna.

Pavardā kvēlo sarkanas ogles. Visi, kas atrodas mājās, sasēduši ap pavardu. Sarkanā atblāzmā sejas savādi cēlas. Mirdz acis, gaida ieraudzīt noslēpumu. Katrs pats lej savu laimi. Tur rokā kausējamo rīku, melnu, gadu gadiem nokvēpušu kalēja kaltu karoti ar garu kātu. Pats liek tajā piciņu dabas pirmvielas, liek tai uguni šķīstīties, lai kļūtu cienīga izpaust likteņus, kas sen jau tur augšā izlemti un noguldīti laika klēpī. Pirmviela uguns kvēlē plok, plok, pārvēršas spīdīgā drebošā lāsē. Zilētāja roka to zibenīgi izgāž citā pirmvielā -skaidrā, saltā akas ūdenī, kas nācis no zemes noslēpumainām dzīlēm. Ass šņāciens, uzšaujas baltu garaiņu strūkļa. Lējējs iebāž roku ūdenī, izceļ divainu metāla ķeburu. Visi aiztur elpu: kas tas ir? Viens saka: kugis. Cits saka: putns. Vēl cits: piena kāstuve... Krīvu, kas tulko zīmes, vairs nav. Bet uz mūriša sēd vecs tētiņš, izlieto laimi pašniedz viņam. Vectētiņš paceļ to pret sienu. Nu sarkanā gaismā melna ēna rāda skaidri arklu! "Taisies, Jurka! Šai gadā sāksi puiša gaitas arklam pakāļ!" Dažam izlejas kronis, ci-

tam sirds vai gredzens, vēl citam -ak vai! Skaidrs zārks...
"Apgriez otrādi, apgriez otrādi!" Tik baigu zīmi zīlētāji
nevēlas, viņi taču lej laimes! Nu iznāk nepārprotams šūpulis.
Skan smiekli... Nemanot aizvērušās durvis aiz vecā gada
muguras, un, kad oglītes izplēn un metāla pietrūkst, zīlētā-
ji atmestas īstenībā jau atnācis Jaunais gads! Kāds būs,
būs.

Sie garie ziemas vakari aiznesuši svētku laiku kaut
kur tālu atpakaļ, uzreiz ir Sveču diena, nav ilgi jāgaida,
kad klāt ir Vastlāvis. Māte cepj veselus blīnu kalnus, vāra
cūkas šņukurīti ar zirņiem un bažo saimi taukām lietām, cik
vien lien, jo rīt-ak rīt! -ir Pelnu diena! Pie ūdens un mai-
zes... Un šai dienā, kad katram atsevišķi un oficieli tiks
atgādināts, ka "tu esi pīslis un par pīšļiem pārvērties!" -
šai dienā tauta dzen jokus pati ar savu tragisko likteni!
Jau dienām iepriekš katrs, kas prot turēt adatu pirkstos,
no krāsainām lupatīņām sašuj lielu vairumu mazītiņu mai-
siņu, pirksta lielumā, pieber to pelniem un pie katra pie-
rīko diegu ar saliektu kniepadatu galā. Nav tāda gudrinie-
ka, kas Pelnu dienas vakarā varētu lielīties, ka nav nesis
uz savas muguras pelnu kuli. Pat visacīgākais dabūjis sa-
vu maisu pie svārkiem, nav zināms no kā un kurā brīdī. Ne-
zin' kādēļ /!/ tas ir liels kauns, vēl jo sevišķi tādēļ,
ka vistuvākais rads vai draugs drīzāk mēli nokodīs aiz
smiekliem, nekā kuli tev noņems, vai vismaz darīs zināmu
par to. Pēc baznīcas, pēc šī drūmā "Memento, homo, quia pulvis
es et in pulverem reverteris!" saimes istaba vakarā vai
plīst aiz smiekliem, klausoties stāstā, ko kurš redzējis
ar maisu uz muguras staigājam. Dažam labam smalkam kungam,
kas bijis drošs, ka viņa majestāti neaizkārs, redzēta vese-
la rinda bimbalējam... Pat dievnamā kāds bezdievis tos ie-
nesis: vecajam zakristjānam ar upurā maku garas nūjas galā
caur baznīcu klibojot, uz muguras lingojusti milzīga pelnu
kule... Tā nu iznākusi vissmaidīgākā misa, kaut patiesībā

bija jāsīt pie krūtīm un jāapraud grēki. Varbūt arī tā ir tautas gudrība: lai cilvēks nekristu izmisumā savas iznīcības priekšā. Lai ar smaīdu uz l/Upām ieietu lielajā pārdomu un gandarīšanas laikā, Lielajā gavenī... Cilvēkdēls jau arī ir brīdinājis bēdulus: "Kad jūs gavējat, neesat noskumusi kā liekuļi..."

Un rīt atkal gavenis un sērās dziesmas un lūgšanas...
Sākas atkal vasara!

Un tā rit gads pēc gada. Bērni izaug par pusaudžiem, un pusaudži nemanot pāriet jaunu ļaužu kārtā: kļūst puisi un meitas, vai, sabiedriskas pieklājības valodā runājot, jaunkungi un jaunkundzes.

Šis laika un dzīves ritums nemainās arī tad, kad skalu uguns vietā pie saimes istabas sienas iedegas maza petrolejas lampiņa bez cilindra, kā vilka acs tumsā. Tehnika ienāk! Un pasaku un zīlējumu istabā jūtama tās smaka...

Dabas mierā ritošā dzīve nojauš, ka nāk kas jauns, kas neizprotams, nenovēršams. Tēvs vairāk/kārt atgādina bērniem: "Redzēsiet, nāks laiks, kad cilvēki ugunsratiem brauks un dzelžu mēlēm runās!" Negribējis to piedzīvot. Varbūt zinājis, ka tālās zemēs pa dzelzs sliedēm jau skrej pirmās suta lokomotīves, pa ceļiem auļo automobiļi un ļaudis mēģina sarunāties pa drātīm?...

Kad viss tas parādījās arī Dievzemītes mierīgos plaukstošos laukos, vilkdams sev līdz veselu lavīnu citu tehnisku izgudrojumu un ar to saistīto jauno, nedisciplinēto dzīves veidu, mūsu māte pārsteigumā izsaucās: "Ja mans tēvs pieceltos no kapa un ieraudzītu, kas tagad pasaulē notiek, viņš aizbēgtu kapā atpakaļ!"

Kad jau pati staigāju skolā un jau tuvojos robežai, kas šķīr bērnu no jaunieša, pārdzīvoju sevišķi asu krīzes laiku, raksturīgu visām paaudzēm, kad cilvēks pēkšņi nesa-

prot sevi un nemāk atrast veidu, kā piemēroties jaunām at-
tieksmēm starp sevi un apkārtējo pasauli. No šūpuļa ieau-
dzinātā, mātes un tēva tik rūpīgi izkoptā pasaules uztvere
pēkšņi saduras ar apkārtnes, un jo sevišķi literatūras ār-
dītājiem iespaidiem. Izmisīgi vēlējos būt tādā, kā tie ci-
ti, neēd tētīt, ka mani nosauktu par naivu vai nemodernu, -
būtu taču pazudusi, bet no otras puses tikpat izmisīgi sīk-
sti savas pozīcijas turēja tas pretējais, par otru dabu
kļuvušais imperatīvs, kurš zināja, kas labs, kas ļauns, un
neielaidās nekādā kompromisā. "Tikumība ir smieklīga", bez
kādiem aplinkiem mācīja mana studiju laika apkārtnes sa-
biedriskā doma; "cilvēkam ir savas dabiskas prasības, un
nav nekā cēlāka, kā tās apmierināt, nevienam nekāda attu-
rība neizdodas /un kādēļ atturēties?/, tās ir pasakas."

Vai tiešām neizdodas? Visa jaunā cilvēka būte kļau-
sījās un meklēja atbildi šim "vai tiešām neizdodas?" Sirds
dziļumos jau toreiz nojautu, ka jaunāko laiku literatūrā
rādītā it kā dzīvā dzīve ir tēlota vienpusīgi, bet kā tas
ir patiesībā, to grūti aptvert tam, kam trūkst pierādes un
vērtējuma mērauklas. Bet kā tas bija ar māti? Viņa taču arī
bija jauna. Vai varēja būt nesaskaņa starp to, ko viņa man
mācīja un viņas jaunību? Neiedomājami. Taču: kā tas bija?

Un māte stāstīja nejautāta un nemudināta. Tīra atmiņu
prieka dēļ stāstīja par jauniešu pulcēšanos pēc smaga dar-
ba nedēļas sestdienas vakaru sanāksmēs vienās vai otrās
kaimiņu mājās. Lielajā grīdas istabā dažas sveces, kāds ar
vijoli. "Sēdējām godīgi gar sienām, meitas vienā, puisi otrā
istabas pusē. Dziedājām, - kas tās toreiz bija par skaistām
dziesmām! Kad sāka spēlēt, puisi cēlās, katrs pienāca pie sa-
vas izraudzītās, paklanījās un sacīja: "Vai drīkstu lūgt uz
danci?" Visi dejoja ļoti smalki, pieklājīgi: valceri, polku,
padespani, padekateri, un par visiem smalkāko kadriļu. Tur
bija vajadzīgi ātri pāri, kuri jau iepriekš norunājās. Labi

zināju visas sešas tūres, tādēļ mani aizvien aizrunāja pirmo. Bija ko noskatīties, cik smuki dancojām+ /Padziedājām, padancojām visi saticīgi un pieklājīgi, neviens nekur nelīda vienatnē. Nebija nekādas dzeršanas vai lakstošanās, tas būtu uzskatīts par ļoti nepieklājīgu. Kad jau zvaigznes rādīja ap pusnakti, pateicāmies saimniekiem un devāmies katrs uz savām mājām. Meitas nekad negāja vienas, vienmēr turējās pulciņos. Parasti kāds puisis lūdza, vai drīkst pavadīt. Kādēļ ne, lūdzu. Atvadīja līdz klētiņas durvīm, vēl brīdi klušām parunājāmies, lai netraucētu mājnieceku mieru. Ja kāds pāris cerējās, puisis lūdza, vai drīkst ieiet klētiņā brīdi pasēdēt. Arī tad drīz padeva roku, labu nakti vēlēt un aizgāja. Mēs Andriņos gan nevienu klētiņā nelaidām, māte būtu mums to pēmusi ļaunā. Tāda bija pasaule manos laikos. Kā tagad viss pārvērties, kāda izlaidība un nešķīstība tagad valda! Ko jaunie cilvēki zina no prieka un goda?"

Māt, māt, mīļā māt! Cik labi, ka tevis vairs nav šais sešdesmitos un septiņdesmitos gados! Kā lai es tevi tagad atturētu, lai tu nepiesēstos pie televizora /manās mājās gan tu to neatrastu/, vai nepašķirstītu kādu žurnālu... Tu aizgāji nepieredzējusi cilvēku klūstam pat necilvēku, par radījumu, kurš vairs neatrād sev vietu dzīvās dabas klasifikācijā...

- - - - -

Kāda bijusi mūsu mātes brālim Jānim skola, neatminos. Grūti iedomāties, ka viņš būtu apmeklējis vācu skolu pilsētā. Taču jaunībā viņš pieskaitīts intelligencei un vīra gados pildījis pagasta vecākā, jeb kā toreiz sacīts, staršina amatu. Droši vien paša gaišā gākva un centība bija palīdzējusi iegūt zināmu izglītību, kad jau sāka parādīties latviešu prese un grāmatas. Lielā mērā to veicinājusi arī sabiedrība, kādā Jānis grozījies un ciemiņi, kas apmeklēju-
+/Māte arī man iemācīja šo patiesi jauko deju. Pabrīnējos, cik viegli un graciozi māte prata dejot, būdama jau pāri piecdesmitiem un smaga darba mūžam...

ši Andriņus. Vectēva mājas un to tuvākie kaimiņi Vaiči ir bijis tas centrs, kurā apgrozījušies Šenbergas intelligentākie iemītnieki, kā arī uz laiku tur ieradušies būvmeistari, ierēdņi, mācītāji. Pat Rīgas inženieri, kas cēlušies Graša ūdensdzirnavas un lielo dambi pār Mēmeli, pat leišu muižnieki viesojušies šais mājās gan Jāņa, gan viņa stalto māsu pievilkti. Bijuši, kā toreiz sacīts, "iznesīgi" cilvēki. Abas vecākās meitas - Margrieta un Anna bijušas lepnas un atturīgas, jaunākās Dārta un Auguste vēl pus meitenes; saimniecības vadītāja, vēl vecākiem dzīviem esot, pamazām pārgājusi uz vidējās māsas, staltās, humoristisku garu apdāvinātās Marijas pleciem. "Visas kaimiņu meitas mani cienīja," māte mēdza stāstīt. "Sauca par staršīnu. Stāvēja pulciņā un negāja baznīcā, kamēr es neierados un negāju pa priekšu. Brālis Jānis mūs labi gērba, vienmēr gājām baznīcā pirkta drēbes pēc modes šūtās kleitēs, toreiz jau bija dikti modē visādi špicenštofi un fišbeini. Jānis, kā jau pirmdzimtais, turējās ar skolotiem cilvēkiem, pie darba mājās negāja. Īstais darba rūķis, tāpat kā es, bija brālis Andrējs, abiem mums bija vienādas dabas, tikai Andrējs bija vēl dedzīgāks, un joki un smieklī viņam nepatika. Kad kas neizdevās, izmisa un sāka vai raudāt, bija arī no mums visiem tas dievbijīgākais. Māsa Anna bija aizprecēta uz Bausku, kur nabadzīte nomira, otru bērniņu laižot pasaulē."

Māsas nelaimei palīgā steigusies vecākā meita Margrieta, kļuvusi bērniem pamāte un jaunajam atraitnim otra sieva.

Visi Andriņu bērni uzrunājuši savus vecākus "jūs, memmīt," un "jūs, tētīt". bet lieli izauguši saukuši vecākus par "tēvu" un "māti", taču nekad nav sacījuši uz viņiem "tu".

- - - - -

Andriņu ciltstēvs Kristaps Krastiņš aizgājis mūžībā savas dzīves sešdesmitos gados ar kādu iekšīgu kaiti. Ar dziļām sērām māte stāstīja par viņa pēdējiem brīžiem

lielās sāpēs, panestās ar kristīgu pacietību. Šais brīžos gribējis redzēt pie savas slimības gultas mūsu māti, jo viņas rokas remdinājušas tēva ciešanas. Mūsu mātei arī izteicis visu, ko vēlējies, lai pakalpalicēji pēc viņa nāves ievērotu. Kad pienākusi šķiršanās stunda, lūdzis, lai noliek viņu uz zemes. Ar visiem salīdzinājies, savus bērnus svētidams, aizgājis mūžībā ar vārdiem: "Jēzus, Marija, svētais Jāzeps, jūsu rokās novēlu savu garu." Šo īso lūgšanu, kā bija mācījis saviem bērniem, tā arī māte mums mācīja, ieteikdama bieži atkārtot, lai lielās vajadzības brīdī būtu pie rokas. Vēlāk vectēvs bieži rādījies mūsu mātei sapņos, gan dodams zīmīgus padomus, gan apliecinādams, ka kāda sarežģījuma nokārtošana bērnu dzīvē atnesusi viņam atvieglojumu.

Andriņu saimniecību, saskaņā ar likumu, pārņēmis vecākais dēls Jānis, kaut gan savu mātes autoritāti vēl arvien paturējusi mirušā ģimenes galvas atraightne. Vecākie bērni sākuši izlidot no mājas, nodibinot paši savas ģimenes. Jānis pārvedis sev dzīves biedri no netālām Gubeņu mājām, no Gedrovicu cilts. Jaunā sieva Andriņos saņemta ne visai labvēlīgi, jo maz atbildusi šīs mājas nodibinātām parašām un ieaudzinātām rakstura īpašībām. Bijusi "aušīga un maznapietana", nemācējusi ne aust, ne vārt, "kā jau visa tā Gubeņu šlaka". Bija tomēr devusi saimniekam trīs staltus kā ozolus dēlus un meitu. Mūsu māte atstātāja savādu notikumu ar "galdiņa dancināšanu". Nezin' no kurienes Andriņos atkūlies kāds jaunas modes paregotājs. Nesis sev līdz koka galdiņu trim kājām, uztaisītu bez naglām. Šis galdiņš zinājis visus pasaules noslēpumus un izpaudis tos, paceļot vienu savu koka kāju un piesitot ar to, kāptbildei jāskan: reizēm stiprāk, reizēm klusāk, kas nozīmē jā vai nē. Vāirākiem klaudzieniem no vietas izsitis arī skaitļus. Paregojumu kārotāji sastājusies ap galdiņu un pieskārušies tam viegli rokām, radot tā kustinātāju "dzinejspēku". Tēva dzīves laikā jau tādu lietu nebūtu drīkstējuši darīt, bet tagad, it kā ziņkārības dēļ,

*// Viņa istabā bija klons.

viens pajautājies: Pastāsti, cik manai vestei pogu, kāds cits: Cik man naudas makā, vēl cits: Cik man gadu? Un galdiņš sitis pareizi, it kā patiesi būtu visu redzējis un saskaitījis. Bijis ko brīnīties un smieties, viens par otru izgudrojuši jautājumus, līdz malā stāvošā jaunā saimniece, pabāzusi galvu starp galdiņa turētājiem un uzsaukusi: "Pasaki, cik ilgi es vēl dzīvošu!" Citi iesaukušies, ka tādas lietas nav brīv prasīt, lai ņem vārdus atpakaļ, bet te jau trijkājis zem viņu rokām sācis knaukšķināt, sitis ātri, tikko spējuši skaitīt: viens, divi, trīs, četri, pieci, seši, septiņi - un klusāki, it kā pussitiens... Saimnieks izdirdis, kas saimes istabā notiek, izdzinis pestelotāju ar visu viņa daiktu, taču jaunā saimniece neaizmirsusi, ko dzirdējusi, bieži to atkārtojusi. Nu, un tieši pēc septiņiem un pus gada nomirusi. Ne psihiskas sugestijas dēļ, kā tagad to izskaidrotu, bet grūtās ceturtais bērna dzemdības...

Jau bijusi aizprecēta arī Anna un Margrieta. Andrējam Jānis nošķīris smilšainu zemes gabalu pie Baltezera, kur tas cēlis māju un pārvedis sev sievu, lutinātu un lepnu kaimiņu Brikaucku Lūciju. Dārti aizprecējis uz Bausku, vēlāk pārcēlies uz Kuldīgu porcelāna tirgotājs Neilands, mājās vēl palikuši jaunākie Pāvils, Kristaps, meitene Auguste un māsu māte Marija. Pēc pirmās sievas nāves Andriņu saimnieks nesteidzies ņemt sev otru sievu. Par saimniecības vadītāju un mazo bērnu audzinātāju kļuvusi viņa māsa Marija.

Ar to sākas jauns posms mūsu mātes stāstā par viņas dubulti smago jaunības dzīvi: pienākumu paturēt acis vēl mājās esošos jaunākos brāļus un māsu, audzināt trīs mazus bērnus /ceturto, tikko dzimušo Augustu paņēmuši nelaikēs vecāki/, būt Andriņos par saimnieci... un arī par saimnieku. Jo brāļa laiku un interesi aizņēmuši pagasta vecākā pienākumi. Dienas pavadījis Senbergā, mājās būdams vairāk viesis nekā saimnieks.

Kad vēlāk kā dažus gadus veca meitene sāku braukāt mātei līdz uz Šenbergu, ikreiz iegriezāties Andriņos. Skolas un studiju gados turpināju šos braucienus, jo sirds kāroja būt kopā ar māmuļu uz viņas bērnu dienu tekām, pie tam Andriņi bija patīkami ciemi: viss tur bija tik tīrs un kārtīgs - un svinīgs. Pirmais, kas mūs Andriņos saņēma un pēdējais, kas izvadīja, bija jaunais saimnieks Nikodems jeb Demus, vecākais no mātes audzinātiem trim bēriņiem. Viņš stāvēja jau sētsvidū, kad iebraucām pagalmā, jo pa logu bija pamanījis mūsu zirgu iegriežamies audzītē, pašus braucējus tik tālu nepazina. Atvadoties viņš apgriezā pajūgu un padeva mātei grožus ar vārdiem: "Kad jūs atkal atbrauksiet, krustmāt?". Kā savās bērnu dienās, tā tagad visi trīs: Demus, Jānis un Natālija uzskatīja savu tēvmāsu par isto māti.

Visus stāstus "par veciem laikiem" māte stāstīja balsī, kurai piemita humoristiska noskaņa, kaut gan viņa stāstīja pavisam nopietni. Tikai atmiņas par šiem trim mazajiem, kaut stāstītas tādā pat garā, apdvesa kādas dziļi līriskas skumjas, man vienmēr bija šo bērnu žēl. "Visi trīs turējās kopā kā cāliņi. Ar vienu roķeli viens otra krekliņā, ar otru manos lindrakos. Kad gribēju kur iziet, bija vispirms jānoslēpjas, lai nepamanīta tiktu no mājām laukā. Kad padevu pie viņu galdiņa ēst, Jānis un Nate neskatījās savā, bet gan Dema blodiņā, vai tik tas nepaēdīs pirmais un neaizies. Pamanījis, ka vecākais brālis jau skrapsta ar karoti blodiņas dibenu, Jānītis mudīgi paķēra savu špilkumu un izdzēra vienā vilcienā ar visiem ķīļķēniem. Zēni paliek zēni, reizēm darīja arī palaidnības. Svētdienas pēcpusdienā redzu: aiz rījām kūp dūmi. Skreju skatīties - kā tad! Sanesuši visādus sprungulus, nez'kur dabūjuši zēvelskaliņus. Žēl vai nežēl, nelaužu žagaru un velku Demam bikšeles nost. Ka pēma Jānis ar Nati kliegt un lūgties, lai brāli nesodu, bija jāpalaiž vaļā. Citu reiz aiz zipkārtības bija uzkāpuši uz klētsaugšas.

To nebija brīvs darīt, varēja nokrist no redelju trepēm. Pakāpos un par sodu aizbultēju lūku, lai šie nevar tikt zemē. Pēc brītiņa, skatos, viens pabāzis galvu pa mazo gēveles lodziņu, brēc nelabā balsī: "Visi svētie, glābiet mūs, mēs tumšā slāpstam nost!" Kad vēl bija mazi un neklausīja vārdiem, sacīju, es aiziešu no jums! un uzkāpu saimes istabā uz krāsns. Stāvēja visi trīs kā jēriņi lejā un lēja gaužas asaras, ka nu krustmāte pagalam! Citu reizi vajadzēja tikai pabaidīt, ka kāpšu uz krāsns, paklausīja uz vietas..."

Bez šiem trim brāļa bērniem mūsu māte audzinājusi arī savas netaisnas māsas Annas vecāko meitiņu Katiņu. Stāsts par viņu bija vēl skumjāks. Divus gadus veco bārenīti atveduši uz Andriņiem. Mūsu māte ļoti pieķērusies mazajai, runāja par viņu ar dziļu mīlestību un žēlumu kā par klusāko un labāko no visiem bērniem, par bērnu, kāv māte sacīja, kas jau no paša sākuma izredzēts debesīm. Diviņu gadu vecumā aizgājis pie savas māmiņas smagā šarlaka slimībā. Blakus savai māmiņai arī apguldīts Vaiču kapos. Mūsu māte iespraudusi pie viņas kapiņa bērņu dienā ozola zīlīti. Kopus apmeklējot, mūsu māte visu māžu lūdza par mirušajiem liela, zibens nodrāzta ozola ēnā.

Māte nekad nesūdzējās par savu brāli Jāni, taču no apstākļiem var spriest, ka Andriņš nav steidzinājis māsu iziet pie vīra, taisni otrādi. Māsa bija energiska saimniecības vadītāja, kas pati zināja, ko kurā laikā darīt un kā darīt, bija sapratīga bērnu audzinātāja, - un vēl piedevām brālim garīgi radniecisks cilvēks, viņa dzīves uzjautrinātāja. Pēc tēva nāves bērni viens pēc otra atstāja mājas, tās kļuva arvien klusākas. Nav vairs veco zaldātu-klejotāju, nav pauninieku, jo Senbergā buvē jaunus namus, atver veikalus, izbeidzas arī pirts un istabiņas iemītnieku paaudze. Mājās palikusi tikai vecā Andriņu māte, jaunākais brālis un jaunākā māsa, ^{un} tagad saukta par Mari, kas savā neizdzēšamā atmi-

nā uzglabājusi visus jokus un stīkus, un labām aktiera spē-
jām māc sasildīt brāļa vientuļo, pēc atsvaidzinātājas jau-
tribas slāpstošo garu. Arī jaunā saimnieka mājas, tāpat kā
tēva laikā, atvērtas visiem, kas te iegriežas lūgt vezumu
žagaru, sieciņu auzu zirgam, vai maisu pelavu citam lopiņam.
Ar plašu kokas mājienu atļauj katram iet un ņemt, kaut rei-
zēm iepriekš paredz, kā tā ņemšana notiks. Atļauj žīdiņam
Smulim kāpt uz metrus sešus augstās rijas un bāzt pelavas
maisā, cik lien, tai pat laikā piebikstīdams māšai: "Marīt,
ej paskaties, kas tur notiks!" Notiek, protams, kā žīdiņu pa-
zinējs paredzējis: Smulis bāz pelavas ne maisā, bet milzu
ķīpā, spējīgā izplesties un uzņemt veselu ori. Nevarēdams
lielo būsķi ne pavilkt, ne pastumt, vēl to ar velšanu uz ma-
lu, kurā laikā nepamana, ķīpa pēkšņi zaudē pamatu "zem kā-
jām" un gāžas bezdibēnī ar lielu gāšanos. Bet Smulis? Smu-
lis rokām ķīpā iekēries, par laimi nepalaiž to vaļā, laižas
pa gaisu ķīpai pakal, pārgrieztām acīm, zatūra svārku astēm
kā bezdelīgai plīvojot... Andriņš, durvju stenderē iekēries,
aiz smiekliem vai plīst. Dod ar roku zīmi, lai māsa ļauj Smu-
lim ar to pusrijas pelavu izbaukt. Lai viņam tiek par to
nobīli! Bet saimniekam ilgam laikam būs sava komiskā opera:
"Parādi, Maruk, kā Smulis pa gaisu laidās!"

- - - - -

Vai tēloju pagātni, to idealizējot?

Neesmu vēsturnieks. Uzrakstu to, ko dzirdēju. Mana māte
un mans tēvs man tā stāstīja. Viņu atmiņās nebija nekā ļau-
na. Pat negadījumus un cilvēku pārkāpumus viņi pieminēja ta-
jā pat rāmā balsī, kādā runāja par laimi un prieku, vispār
par dzīvi savos jaunības laikos.

Uz to lai kritika atbild pati: kādēļ viņi tā stāstīja.

Tālāk, pati savu stāstu, diezin' vai spēšu ieturēt rāmā
tonī, kaut ļoti to vēlētos...

-86-

Š K E R O S

Divdesmit astoņus gadus smagā darbā, no pat visagrākās bērņības, Marija bija izveidojusies jau par piedzīvojušu un nobriedušu sievieti. Mans tēvs bija gandrīz desmit gadus vecāks par viņu. Kad biju pieaugusi, māte kādā klusākā divatā stāstīja man par savām sirdslietām, - ak tik bezgalīgi citādām, nekā manas jaunības liriskās mīlas un šīsdienas izvirtušās erotikas. "Daudz godīgu saimniekdēlu mēģināja mani uzrunāt, bet man nepatika, pateicu, ka nav man prātā tēva māju atstāt. Trāpījās jau arī tādi, kurus ieraugot, domāju, ak, kaut tas mani ņemtu, pie viņa gan ietu! Kā tas būvuzņēmējs, kas cēla Graša dzirnavas - tāds smalks un kārtīgs cilvēks, ne dzēra, ne pīpēja - un ne jau viņš vien! Arvien notika, ka mana vēlēšanās piepildījās: kā satika mani, vairs neatlaidās! Solīja labu dzīvi bez darba un bez rūpēm... Bet tad vairs i ne redzēt, ne dzirdēt negribēju, nepatika vairs. "Ar atteikšanu vien ne katrreiz bija beidzies. Leišu muižnieks ņēmis tragisku galu, tas būvuzņēmējs, jau precējies būdams, metis mātei liktenīgus vārdus: "Kaut tu, Marij, būtu vairāk asaru, kā maizes, to sacīju tev, to sacīšu..."

Patiesi, laižot skatu pār manu vecāku dzīvi, kas jau piepildījusies un nobeigusies, un apzīmogota ar baltiem krustiem kapsētā, jāatzīst, ka kāda roka no augšas vadījusi viņu likteņus neizbēgami, nenovēršami. Kā tas varēja notikt, ka tik cieti katoliski audzināta un pārliecināta sieviete vienā neuztveramā acumirkļī nolēmusi iet uz svešu pusi pie luterticīga ķecerā? Tā toreiz tās lietas stāvēja, starp ticībām valdīja nepārejama plaša un naidīgs saltums. Tā bija Baznīcai vissāpīgākā lieta, dot svētību šādām jauktām laulībām, un vislielākā pretimnākšana, kādu saviem ticīgajiem izrādīja. Neviens no Andriņu vai Bagdenū cilts šai plaisai nebija pārkāpis, un arī nākotnē nepārkāpa. Un kruseniekiem šī mātes ticība bija "leišu ticība", tik nicināta, ka par to nekad nerunāja, izlikās to neredzam. Vai iemesls bija tas, ka Andriņu saimnieks bija apvienoto pagastu vecākais un Skēris to priekšnieks, tā tad tie ik pārdienas sastapās, pašvaldības pienākumus pildot? Drīzāk tam vajadzē-

ja novilkt, un tas arī novilkā vēl asāku robežu: Andriņš aukaino melnmati no svešas ļaužu kopības ir acis nav gri-
bējis redzēt, sevišķi tad, kad sācis nojaust, ka viņa saim-
niecības vadītāja apdraudēta. Tā arī Šķēris viņam pasaci-
jis, Andriņu sēdā ieauļojis: "Domāju nopemt tev saimniecī-
bi uz ko Andriņš, vīrs kā milzu kalns, satvēris iebrucēju aiz
kažoka apkakles, Šķēris atkal iekēries šim krūtīs, un tā cik-
stoties, tā apkakle palikusi staršina rokā, bet precnieks
tomēr ticis istabā. Un māte stāstīja: "Kā pamanīju melno ēr-
zeli kā auku nākam pa gatvi, ķēru un vilku mugurā mātes
plato jaku, sēju galvā pelēku lakatiņu, vēl uzvilku labi uz
acīm, lai kā veda sieva atbaidītu šo... Kur tev, Dieviņ! Šis
ienāk istabā, apsēstas man pretī un izstiepī roku pār galdi-
ņu rēķu: "Marij, nāksi pie manis?" Ieliku savu roku viņa rokā
un pacēlu acis: "Puse kauna jums, puse man, iešu!" Tā man bi-
ja nolemts, tā savu likteni uzņēmu." Arvien māte pasvīt-
ja sava lēmuma liktenīgumu. Vēl šodien neizprotu šos pie sa-
derināšanās izteiktos mātes vārdus: vai tie nenorādīja uz
to, ka vaina pie šķirējas robežas pārkāpšanas ir abās pusēs?
"Veco laiku" ļaudis tukšus vārdus nelietoja.

1902. gada pēdējā nedēļā pirms adventes Šenbergas ka-
toļu baznīcā notikušas Šķēru Miķeļa un Krastiņu Marijas
laulības.

Atkal divaini: ne viens, ne otrs ne pie saderināšanās,
ne vēlāk nav runājuši par savu nākošo bērnu audzināšanu
tādā jauktā laulībā. Ka laulībai jānotiek Šenbergā, par to
runāt būtu bijis lieki, jo tēvs zināja, no kādām mājām viņš
ņem sev līgavu, un kāds ir šīs līgavas ticības nepārkāpja-
mais noteikums. Domstarpības radušās pie prāvesta, kad sa-
derinātie ieradusies lūgt uzsaukšanu un laulību. Atstādams
abiem brīvas rokas, prāvests jautājis: "Pa kādai ticībai ies
bērni?" - "Bērniem jāiet pa tēvam," līgavainis sacījis. Uz
to līgava tikpat cieti atsacījusi: "Ne mūžam!" Redzēdams, ka
par pārliecības grozīšanu nevar būt runa, arī par pierunā-

šanu ne,prāvests mēģinājis stāvokli glābt,ejot līdz pēdējai robežai kanonisko tiesību neatļautā virzienā: "Lai dēli iet pa tēvam,meitas pa mātei."-"Savus bērnus šķelt neatļaušu!"paskaidrojusi protestantiskā,taču dziļi ticīgā puse.Un te katoliskā puse viņam piekritusi:"Es arī ne!"

Kamēr pagasta priekšnieks bezizejā pacēlis acis uz prāvestu,Andriņu Marija ar vienu lēcienu atradusies klostera priekšnamā,tur līgavainis viņu sakēris aiz lakata stūri,pametusi lakatu un,caur mācītāju ābelārzu no baznīckalna noskrējusi,miestam cauri izskrējusi -un uz Andriņiem projām!Garā un stāvā muižas kalnā Šķēris viņu panācis ar savu melno rūmaku."Sēsties iekšā!"viņš sacījis."Lai tad notiek tava griba!"

Kad atskatots atpakaļ uz savu bērniību un jaunību,redzu, ka tā paša neizprotamā likteņa ^{uzspiestā} (piekāpšanās tēvam ir bijusi vienīgā un galīgā.Cik tā viņam maksājusi,nekad neviens nedabūja zināt,jo tēvs par savu dvēseles dzīvi nekad un ne ar vienu nerunāja.Tikai lielos,apdraudētas dzīves brīžos vai nu krustam pie pieres pacelta roka,vai īsi izlauzušies vārdi atļāva ieskatīties,cik jaunavīgi tīra un dziļa ir viņa ticība.Un vēl viena lieta: nekad visā savā dzīvē viņš netika devis ne bērniem,ne līdzcilvēkiem ne mazāko piedauzību,izrādīdams savas ticības atšķirību.Reiz izšķīries-zibenīgi īsā mirklī,palika izšķīries par visām sekām uz visu mūžu.

Vai te nepaceļas jautājums:kādēļ manam tēvam,kādēļ mūsu mātei un mums bērniem vajadzēja ciest mūsu ticībā Dievam?

Mūsu cēlais tēvs,Šenbergas kalnā savu pretestību lauzis,vairs nekad nemēģināja cīnīties,viņš gāja blakus savai dzīves biedrei,savai gimenei,tomēr pašos garīgos pamatos sāpīgi no tās atšķelts,atšķelts tai visvārīgākajā vietā.Izdzisa,apklusā,ievilkās savā nevienam nepieejamā dvēseles

klusumā.

Atbildi dod pati vēsture: tādēļ, ka kāds cilvēks reiz bija licis starp viņiem šķelšanos.

Visgaišākais ticības reformētājs ar visaugstākiem nolūkiem nevar tikt attaisnots, ja viņš savas reformas īsteno uz savu galvu šķelšanās ceļā no pārējās ticīgo kopības.

Pats varmācības akts ir nosodāms, nerunājot par šķelšanās iemesliem.

Kādu nastu viņš ir uzvēlis vislabākās gribas cilvēkiem, jo bieži likdams lūzt viņu dvēseles pārliedzībai, mīlestībai, ticības izpratnei un ieaudzinātām dievkalpošanas parašām.

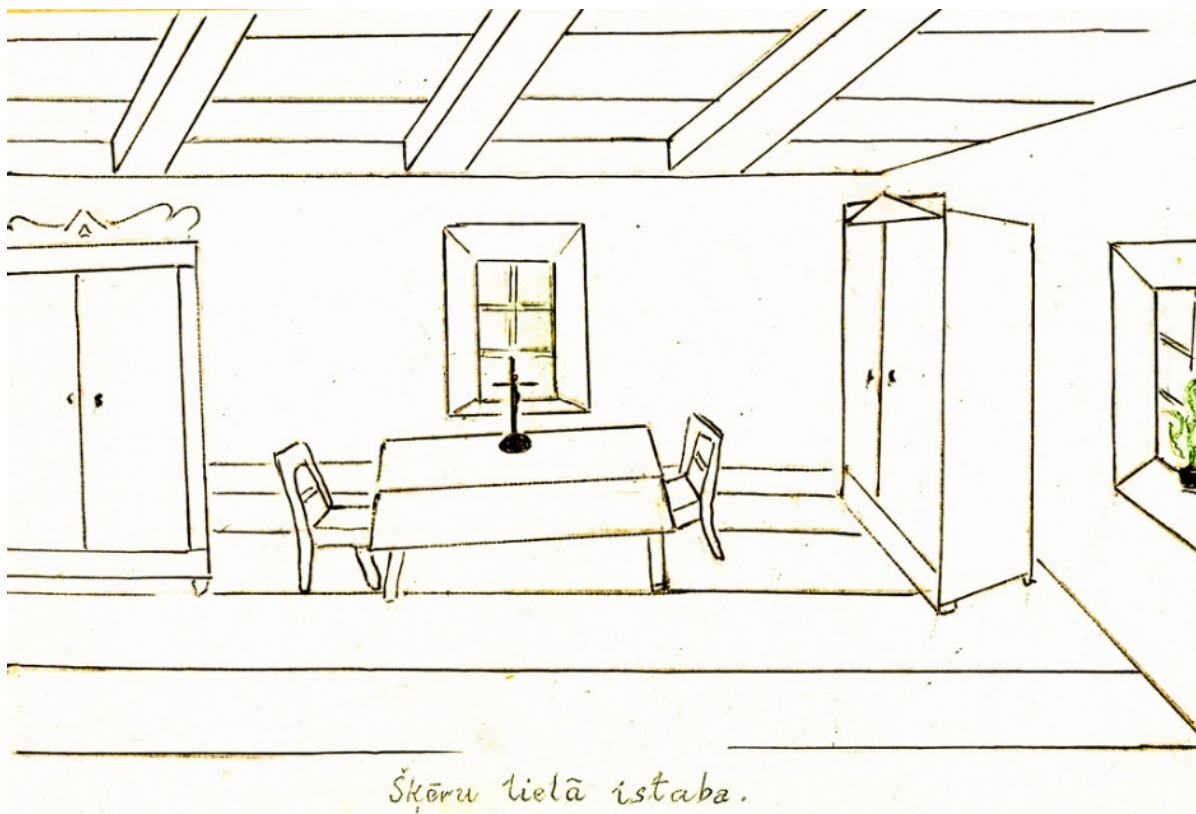
Viegli bija piesist papīru pie durvīm - neviens tiņš nespēj vairs to noplēst.

Miljoni atšķelto nemaz nezina, kas viņus īsti šķir no apustuļu dibinātās pamatbaznīcas, nemaz nezina, kam viņi īsti tic, un vai vispār tic, - bet viņos ir iedzimis pretestības gars: "Ne mūžam neiešu kopā ar tiem tur..."

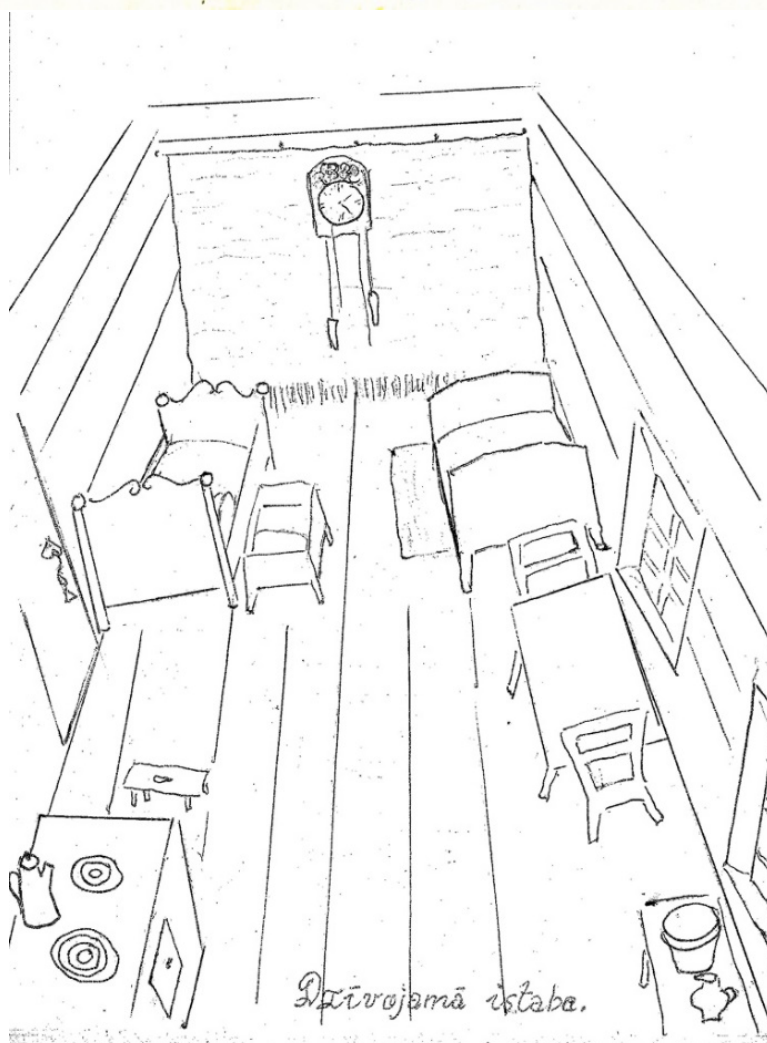
Esmu aizgājusi sānis no kronikas, nē, tomēr nē. Jo kaut kur man ir jārunā arī par manu vecāku tragēdiju, par tragēdiju, kas velkas cauri visai mūsu ģimenei mana tēva pēcnācējos, un ne tikai mūsu ģimenei vien!

Neviens nerīkoja kāzas mūsu tēvam un mūsu māmuļai. Ne Andriņos, ne Šķēros neviens tām nepiekrita, izņemot Andriņu māti, kas asarām acīs abus svētījusi, uz laulībām izvadot. Un brālis Krišus ar savu mazo zirdziņu lēkšojis līgavas pārim pakal. Māmuļai vajadzēja izskatīties skaistai, viegli zaļganā smalkas vilnas kleitā ar baltu šķidrautu, tiku vēl redzējusi šo viņas goda kārtu, saglabāja to līdz kaņam...

Šķēros tikai darba saimnieks Kārlis gatves galā bija cēlis goda vārtus, arī te vedeklu saņēmusi tikai sirmā māte.

Šķēru lielā istaba.

Dzīvojamā istaba.

Ne māsas, ne kaimiņi nav rādījušies. Brālis Krišus atluksnījis arī te jaunlaulātiem līdz, atvedis laikus nometītu zaķi cepetim. Viņš tad arī bijis vienīgais kāzu viesis, un tāds viesis no Andriņu cilts, kas ciemojās jo bieži.

Adventa sastingušā saltumā sākās māmuļas jaunā dzīve svešā pusē, kur viņa apzīmēja par tumšu un drūmu. Kaimiņi viņu nesveicināja, tad arī tēvs vairs nesveicināja kaimiņus, līdz Pirmā pasaules kara katastrofā visi daudz maz atkusa un starpības izlīdzinājās. Par laimi Breilenos bija vienas katoliskas mājas - Zvejnieki. Tur tad māte atrada cilvēkus, ar kuriem garām braucot sasveicināties, vai vajadzības gadījumā aizņemties klaipiņu maizes, kad tās neparedzēti pietrūka. Tēva māsa Anna pavasarī tikusi aizprecēta uz "pārūpi" pie atraitņa, bet diezgan turīga Purviešu māju saimnieka. Šis cilvēks neko neievēroja mūsu mātes atšķirīgo ticību, varbūt tādēļ, ka viņa mājas atradās otrpus Mēmelei jau lietuviski - latviski maisītā apgabalā. Kad vien viņam gadījās būt šaipusē, viesojās mūsu mājās, arī es kā maza meitene ļoti labprāt devos pieaugušiem līdz uz Purviešu mājām, kur bija liels ābeldārzs ar reti garšīgiem āboliem un bumbieriem. Tēvmāsa Anna atstājusi mājas neprecējusies, un tāda arī palika līdz mūža galam. Mārtiņš, tēva brālis, jau sen bija aizgājis pasaulē.

Jaunajiem Šķēru saimniekiem dzīve sākās grūtos apstākļos: aizgājušās māsas un brālis atprasīja savu daļu no māju vērtības, muiža paņēma lauvas tiesu, visi strādnieki bija jāalgo, bet tos nebija kur ņemt, un tie, kas atradās, maksāja dārgi. Pilsētas modās, bezzemnieki visi devās turp.

Tādos apstākļos tēvs bijis spiests atteikties no sabiedriskiem pienākumiem. Vēl pāris gadus mēģinājis noturēties Ergļa kapelē, bet ar Ergļa nāvi, arī kapelle beigusi savu slavas pilno pastāvēšanas vēsturi. Bagātākās mājās sāka parādīties gramofons ar milzīgu tauri, pa kuru lekšķēdams un

pārskatāma izblāva prieku par civilizācijas progresu.
Tēvs atteicās iegādāties šo lēruma mašīnu.

- - - - -

K r u s t m ā t e s s t ā s t s

Manas pirmās atmiņas sniedzas ļoti tālu agrā bērnībā. Patiesībā tās nevar saukt par atmiņām, ir tikai tādi ainu uzplaiksnījumi gara acu priekšā. Istu, personīgi pārdzīvota notikuma atceri tiem piešķir ļoti skaidrā izjūta, kāda šīs ainas pavadīja manā bērna apziņā. Divaina, brīnišķa, pirmatnēja pasaules atklāšanas vīzija. Pirmā no šīm ainām: māte tur mani uz rokas; es sniedzos pēc sārta priekšmeta zaļā lapotnē. Saku "bulle!" - "Ābols, meitiņ", māte smaidot atkārto. Ābeļdārzs, lejā plaiksnī upe, saule, viss pilns saules, ļoti brīnišķs plašums, laime. Manā atmiņā tas palicis kā pavasaris, kaut gan ābols ar to nav savienojums. Bet mana sajūta bija brīnišķi pavasarīga...

Tā kā nepratu vēl runāt un māte mani turēja uz rokas, tā varēja būt mana otra dzīves vasara, pusotra gada vecumā, jo esmu dzimusi aprīlī.

Varbūt vēl agrāka aina: sēdu uz segas, izklātas uz grīdas; istabā ir tēvs māte, kāds ļoti liels vīrs pelēkā mētelī stāv un skatās uz mani. Viņi kaut ko runā par mani. Ir ļoti divaini, ir kāds sevišķs notikums. Ir vīrs, kuŗa agrāk nebija. Atnācis, tas ir labi, priecīgi. Tas ir Mārtiņš, papiņa brālis, kāds man skaidro. Vēlāk māte apstiprināja, ka man gluši mazai esot, tēvbrālis Mārtiņš apmeklējis mūsu mājas. Tā bijusi pēdējā reize.

Turpat zemē uz segas sēdot redzu arī kādu citu ciemiņu. Arī tā ir ļoti agra vīzija, bet es varu parādīt, kuŗā vie-

tā viņš stāvēja, un kur es sēdēju. Smaidīgs jauneklis melnā mētelī spožām pogām. Tāda mēteļa un tādu pogu nav nevienam citam, tas ir kas neredzēts, kas ļoti ievērojams. Arī viņš smaidīdams skatās uz mani, kur sēdu zemē un runā ar manu tēti. Divaini: vai nu tēvs man toreiz sacīja, vai māte mazliet vēlāk, bet es tur zemē sēdēdams zināju, ka tas ir Kārlis, Purvieša dēls; arī šis ciemiņš viesojās Šķērās pēdējo reiz. Vēlāk vecāki stāstīja, ka miris Pēterpili tāpat kā viņa daiļā māsa Olga, kas tai pat pilsētā tragiski beigusi savu jaunību. Atceros, ka dažus gadus vēlāk Liepu jaunkundzes no Zvejniekiem vēroja mani, un Lūcija čukstēja Ionijai: "Viņa izskatā un dabā ir tik līdzīga Purviešu Olgai." Mana māte sadrūmusi novērsās, kad viņai to atkārtāju.

1908. gada pavasarī mirusi mana vecmāmuļa, Andriņu vecā saimniece Margrieta, dzimusi Smiltņiece. No šī notikuma /kad man bija divi gadi/, atmiņā tikai pāris ainas. Miglains vēsīgs pavasara rīts, dodos pirmo reiz plašā pasaulē, vecākiem blakus sēdēdam. Pa kreisi pie ceļa iznirst kaut kas liels, sargans, satraukta rādu ar roku: dampis! "Tā Doriju klēts ar sarkanu juntu", māte un tēvs smejas. Un vēl tālāk pa ceļam gadās brīnumi: milzu lieli spārni ceļas un krīt, ceļas un krīt, viens aiz otra. Sāku skaitīt līdz: "apā"-kā māte mani cēla, kad biju pie zemes pakritusi, "pulakū"-tā māte sacīja, kad kāds apmeta kūleni, bet šis vārds vēl bija man par grūtu. "Un māti tu neatmini, kā gulēja klētiņā šķirstā? Pacēlu tevi, rādīju, redz, meitiņ, tā mana memmīte!"

Nē, to vairs neatceros. Laikam svešu apstākļu bija par daudz. Ja atmiņā neviļ, mātes māte mirusi 62 gadu vecumā. Mana māmuļa viņu apmeklējusi slimības laikā, bijusi klāt, kad viņai vests mācītājs. Pēdējo reiz mātei viņu apmeklējot, slimniece vairs nerunājusi, taču pazinusi visus. Lielas asaras tecējušas viņai pār seju. "Kādēļ jūs raudāt, memmīt", māmuļa jautājusi, "atstājat mūs visus apgādātus, katrs esam jau savā dzīvē..." Vecmāmuļa acīm norādījusi uz Augusti gultas galā, kurā vēl nebijusi precējusies. "Gan arī Gustei gādāsies sava laime", māmuļa mierinājusi; "kad tēvs mira, visi

palikām barepi, un taču Dievs gādājis par mums."

Vaiču kapsētā abi ar tēvu apglabāti vienā kapā, zems koka krustinš...

Vai nu tai vasarā, vai gadu iepriekš šķiries arī Skēru vecais saimnieks. Kā klusām dzīvojis, sevi noslēdzies, tā arī aizmidzis pats ar sevi vien. Ienācis istabā, nolicies savā gultā, juties noguris. Turpat bijusi vecmāmuļa un mūsu māte, laikam vēl kāds mājniece. Kad pēc brīža mūsu māte atkal ienākusi veco saimnieku istabā, kaut kas viņai licies savāds. "Māt, vai jūs runājat ar tēvu?" jautājusi. "Nu kā tad, nupat runājamies." - "Uzrunājiet viņu tagad!" Vecmāmuļa pieņākusi pie tēva, pakustinājusi aiz rokas... sākusi skaļi raudāt...

Tā aizgāja vecā paaudze. Vienīgā, kas palika, ko labi atceros, tā tēvmāte savā istabiņā, vēlāk goda istabā pie silta mūrīša. Gāja salikusi, uz spieķīša atspiedusies. Cik sāpju un vilšanās nesa uz savas muguras, kas to zina? Vientulība, sveša pasaule ap viņu. Ko sacījusi par mani, neatceros, bet kad brālītis Valdiņš jau sāka kājīnām tekāt, vērīgi viņa no-raudzījies, sacīja: "Tu gan neesi no mūsu cilts, tu esi Andriņš! Nemaldījās. Sveši ļaudis par mani sacīja - arī māmuļa - ka esmu tēva meita..."

Goda istabā, blakus vecāku guļamai istabai, sēdēja gultā pie mūrīša un dziedāja. Bija jau stipri vāja. Dziedāja vakarā, dziedāja viena pati dienā, izdziedāja kārtu kārtām Dieva dziesmas, kādas garā mūžā iemācījusies. Nomira 1914. gada vasarā, Pirmā pasaules kara pievakarē. Nebija Skēros, pēdējās nedēļās vēlējās būt pie meitas Purviešos. Atminos kā bērnieku rinda dziedādama brauca garām Skēriem, braucām arī mēs, pievienojās vēl citi breilenieši, pavadīt veco kaimiņu saimnieci. Guldīja viņu Krusas kapos, pašā malā, smilšu kalniņā, blakus tēvam. Uzbrukušās kara briesmas neatlāva ne krustu uzlikt. Pēc kara bija jāgādā par pajumti dzīvajiem. Jaunībā

domāju, ka tas man būtu jādara, taču arī man nebija viegli: vispirms bija jāuzceļ nopostītie šķēri, un tā palika...

Jau mazliet paaugusies dabūju zināt, ka neesmu pirmais bērns saviem vecākiem. Biju dzimusi trīs ar pus gadus pēc vecāku laulībām. Pirms manis dzimusi vēl viena meitiņa, kura tūlīt arī nomirusi. Vecmāte kristījusi viņu par Ievīgu. Māte daudz par to nerunāja, taču varēju noprast, ka viņa vainoja ārstniecisko sievietes-saņēmējas nemākulību, kaut tā bija pēc amata vecmāte. Tādas sūdzības dzirdēja par viņu arī no citām pusēm. Tomēr manām vientuļām bērna dienām šī mazā māsiņa dzīvoja līdz, žēl man bija viņas. Sevišķi Dvēseļu dienās domāju par viņas likteni, dibināju māti, kur viņa tagad atrodas.

Arī mana ienākšana pasaulē nav bijusi viegla. Varbūt ar to zināmā mērā izskaidrojama mana vājā veselība un nervu pārjutīgums. Cik daudz cilvēki nodara viens otram pāri, neizšķirdami šīs jutīguma pakāpes, bet visus cilvēku impulsus un reakcijas mērodami ar vienu "normālo" mēru.

Esmu dzimusi laikā, ko tauta sauc par Piekto gadu, t.i. 1905-6. gada nemieros. Paaudzei, kas par to dzirdējusi maz, vai pat nav dzirdējusi nekā, /tagad jau māca tikai par hitlerismu, it kā carisma briesmu nebūtu bijis nekādu/, uzmetu dažas ainas, kas raksturo šo laiku. Tā nav grāmatas zinātne, tie ir manu vecāku piedzīvojumi.

Ne Ļeņins viens iztaisīja Krievijas Lielo revolūciju. Viņš parādījās tikai tad, kad uzvara jau bija tikpat kā droša. Krievijas intelligences rūga /tāpat kā šodien../, miera nebija jau gadu desmitus iepriekš, ja vien miers lielā Krievu zemē jebkad ir bijis /Kā mani Krievijā mācīja vēstures stundās no kronikas: Ziemeļa naša velika i obilna, no porjadka w niej niet./ Organizēta tautas sacelšanās bija nolemta 1905. gada sākumā; kad 9./22./ janvārī notika strād-

nieku manifestācija Pēterburgā, tā saukta "asinainā svētdiena", sākās revolūcija, kas mūsu zemē plosījās līdz 1907. gadam. Bija domāta plaša sacelšanās fronte visā Krievijā, Baltijas guberņās un Polijā, sacelšanās ar ieročiem rokā un visāda veida vardarbībām, kuru mērķis - gāzt caru. Latviešu revolūcijas vadoni lēmumu ņēma nopietni un izpildīja to, tā sakot, līdz pēdējam vīram. Uz laukiem tika padzītas līdzšinējās pagastu pašvaldības, policija piespiesta bēgt, ja negribēja krist revolucionāru rokās, dedzināja muižas, muižniekiem labvēlīgo vācu pastoru ligzdas svilināja līdz. Uz sakerto revolucionāru kāršanu un šaušanu atbildēja ar vēl niknāku pretestību. Tie, kas latvju zemē sacēlās, nebija tikai proletārieši, jo sacelšanās raksturs šeit nebija politiskās partijas cīņa pēc varas, tā bija tautas cīņa par brīvību pret divām svešām varām: krievu cara uņadņiekem un vācu muižņiekem. Cīņijās blakus strādņieks, skolotājs, inteligents, saimņieks, visi par vienu mērķi un ar vienu domu. Kad cara valdība uzsāka militāru dumpja apspiešanu, ir krievi, ir poļi nolaida rokas, apmierinādamies tikai ar dažiem streikiem, un tā nododamā latviešus, pamezdami viņus vienus. Ko bija nodomājušas un izsaukušas lielās krievu un poļu tautas, par to latvieši vieni samaksāja savām asinīm un gaŗām rindām katorgā uz Sibīriju izsūtīto. Ziņas par to velti meklēt krievu vai poļu vēstures grāmatās, tās, varbūt, atradīs vienīgi drukātā latviešu valodā, ja kaut kur ārzemju bibliotekās būs uzglabājušās vienkāršas skolas rokas grāmatas vēsturē no Latvijas republikas laikiem. Laudis, kas šo revolūciju pārdzīvojuši, jau gairs neatsauksies, un tie, kas toreiz patreiz dzima, tagad izmirst.

Katrs latvju zemes stūrītis dega revolūcijas ugunīs. Es, protams, to neredzēju, bet atkārtēju manu vecāku, skolotāju stāstīto, grāmatās lasīto. Liels vai mazs, ikviens vēl līdz Pasaules kaŗam zināja, kas tas ir Piektais gads, šis

vārds skanēja baigi. Un ikviens tāpat ziņāja, ko nozīmē vārds Melnā sotņa, tam nāca līdz nāves bailes un drausma, Ko tas nozīmēja, to skaidri nezināju, tikai manā bērna iztēlē tas bija vēl kas baismīgāks, nekā citas baismīgās lietas, piemēram, velns, elle, melnās bakas utt. Pirmo gadu Latvijā Skaistkalnes pamatskolu apmeklējot, /pēc I Pasaules kara/, skolotājs Dūmiņš uzveda mūs vecās Senbergas skolas bēniņos un rādīja vietu, kur viņš savos skolas gados ar biedriem un skolotāju naktīs noslēpušies un pa mazo gēveles lodziņu vērojuši, vai nenāk Melnā sotņa. Kad sāku mācīties vēsturi, noskaidroju, ka šis tautas bieds bija kazāku soda ekspedīcija, cara izsūtīta sacelšanās apspiešanai. Kā melns viesulis nesušies pa latvju laukiem, paceltiem līkiem zobeniem. Neviens nezinājis, kad tie parādīsies un no kurienes. Cirtuši galvas, protams, bez kādas tiesas, bez izmeklēšanas, vainīgs, vai nevainīgs/Redziet: tā ir austrumu mode, komūnistiem nav to izgudrojuši. Un arī Hitlers nav izgudrojis. Tā ir visur, kur trūkst brīvības un cīņās pret cilvēku/. Bija izsūtīti izskaust nemierniekus, tad arī skauda visus pēc kārtas.

Baigas bijušas dienas, vēl jo baigākas naktis. Māte stāsta, kā bez miega gulot, klausījušies katrā mazākā vēja pūsmā vai kustībā uz tuvā lielceļa, katrā suņa ieriešanās likusi matiem stāvus celties.

Kādu nakti māte skaidri dzird, ka kāds ienāk goda istabā. Kaut viņai šķiet, ka vakarā aizsāvusī ciet durvis nemiņā, taču varbūt maldās, varbūt tas bija aizvakar, jo, lūk, čīkst blakus istabas dēļi! Māte pieiet pie tēva gultas un čukst: "Dzirdi - tur kāds ir!" Tēvs uztrūkstas. Pieliek ausi pie durvīm, saka: sarunājas čukstus! Kas tie var būt? Sotņa? laupītāji? Viens vai otrs, nāve tā vai tā. Tēvam ar māti abiem reizē ienāk prātā, ka tai istabā noslēpta tēva medību bise un patronas, stāvējusi mājas drošībai, nekad nelietota. Nav ne mazāko šaubu: ja tā ir Sotņa, kas to atradīs, Šķēri degs pār saimnieku līkiem. "Liekas, pamirdzēja gaisma pa durvju šķirbu..." Drebedama māte saka: "Taisi vaļā, kas būs, būs!"

Tēvs nospiež klinķi, "Nevar attaisīt, kāds tur durvis ciet." Māte palīdz vilkt. Nav iespējams atvērt. "Drusku palaida, bet atkal pievilka," tēvs čukst, "dedz uguni!" Lampiņu rokā, māte tuvojas durvīm, redz- durvis no šīs puses aizkrampētas, kā tās attaisīs?! Abi atviegloti pasmaida, nu jau drošāk atver durvis. Goda istabā neviena nav. Briesmām ir lielas acis, un arī lielas ausis. Rīta agrumā tēvs izbrauc ar laivu upē tālu projām aiz Breilenu robežām un noslīcina bisi ar visiem lādiņiem.

Kādu rītu trūkst stallī tēva pašaudzētā melnā ērzēļa. Nojumē trūkst arī vienu ragavu. Zaudējums milzīgs, bet kur iesi, kam sūdzēsies, kur meklēsi? Likumīgas varas nekādas vairs nav, nav arī zināms, kas zirgu paņēmis. Pēdas sniegā var saskatīt tikai līdz lielceļam, redzams arī, uz kuŗu pusi aizbraukuši, tālāk iebruktā ceļā zīmes zūd. Nav izprotams, kā zādzība izdarīta nevienam nemanot, varbūt vainīga vētrainā nakts, kad trokšņu daudz, un tos auss nav izšķīrusi?

Paiet pāris nedēļas, ir atkal nemierīga nakts. Puisis Kārlis klusām klauvē pie durvīm un čukst: "Saimniek, celieties! Sēta ir atkal laupītāji!" Tēvs lec no gultas, māte, protams, līdz, jo viņa nekad nekādās briesmās nepameta savu vietu vīram blakus. Ir 1906. gada ziema! Visi saiet saimes istabā, no kuŗas redzams sētsvidus un visas saimniecības ēkas. Nakts diezgan gaiša. Tiešām, redzams, ka stalla durvis vaļā, pie tām kāds tumšs plankums, laikam ragavas. Tā tad izvedīs vēl kādu zirgu, varbūt straujo melno Berku ar baltu zīmīti pierē... Ko darīt, ieroča vairs nav, tukšām rokām iet būtu neprāts. Bet ko viņi tikai ilgi dara, neredz nekādu kustību pie kūtīm. Visi stāv un stāv pie loga, līdz Kārlis kā jaunākais saka: "Vajag iet, saimniek, skatīties, kas būs, būs." Aizdedz vējlukturi, saimnieks ņem līdz cirvi, puisis izkapti. Saimnieci liek palikt istabā, bet viņa, paķērusi lielo cūku kaujama dunci, ne lakata neuzmetusi, iet līdz. Iet klusām, redz: ir ragavas, stalla durvis nav atvērtas, tikai melns zirgs stāv tajās un rada maldīgo iespaidu. Pacel vējlukturi augstas taču mūsu ērzēlis un mūsu ragavas, bet kāds tas lopiņš izska-

tās! Kauli un āda, dreb un lodzas uz vājām kājām. "Zirdziņ!" māte sāk raudāt un glāsta nomocīto dzīvnieku, "Kur tu biji?" Redzams, pajūgs papemts kādām vajadzībām un zirgs dzīts bez ēšanas, bez dzeršanas, kā citādi tik īsā laikā būtu tik briesmīgi nobendēts? Pēc tam vai nu pats aizbēdzis, vai ar nolūku pamests, un taču atradis ceļu uz mājām. Lai tur nomirtu, jo dabūto plaušu karsoni nav vairs izdziedējusi ne siltā kūts, ne paša saimnieka kopšana.

Uz pavasara pusi tēvs brauc ar māti uz baznīcu. Šenberga nemiernieku varā, taču tie ir pret savējiem miermīlīgi. Pašreiz "sāvē kārtībā" pagasta valdes namu, plēš no sienām cara bildes. Miesta zēni sanākuši skatīties, kas notiek. Vīrs ar Nikolaja II bildi rokā uzsauc savam puikam: "Neskaties, dēls, kā tēvs ar nešķīstiem gariem strādā!" Māte saka, bijis ir jocīgi, ir baigi, jo jādoma taču, kas būs, kad parādīsies Melnā sotņa!

Akurāt! Mājup braucot, pabraukuši jau gar Teniņiem, redz: gar Kalna muižu joņo jātnieki. Par tālu, lai izšķirtu, vai ir melnie kazāki, vai cita karaspēka daļa. Tēvs paspēj nogriezt no ceļa un pie Seglinieku mājām tikt upē uz ledus. Sis ceļš pagaidām drošs, jo upes līmenis no ceļa nav redzams. Ledus līdzens, brauc strauji, lai pirms tumsas tiktu pajumtē. Pēkšņi krakšķis, ledus noslīgst zirgam zem kājām, ūdens šļakatās iet zem ledus kamanas, māte pagūst izvelties uz neielūzušā ledus. Instinktīvi nolikusies guļus un izpletusies, paspēj sakert zirga apaukus un noturēt lopiņa galvu virs ūdens, arī tēvs, pats ūdenī, turas pie mātes rokām un kliedz. Līdz Straugaļu sādžai Leišpusē krietns puskilometra, krasts un sniegaini lauki. Kad visi jau sastinguši taisās zaudēt samāņu, atskrien glābēji ar dēļiem, kāpnēm, striķiem. Leišu sievas augšā sādžā izgērbj māti un berž ar sniegu. Runā, ka bērniņš jau pagalam, ka tik to sievieti varētu izglābt...

Ne pilnus divus mēnešus vēlāk 6./19/ aprīlī Šķēros nāk pasaulē otra meitiņa. Ir vesela. Mātes brālis Krišus lūgts par krusttēvu un mātes māsa Margrieta par krustmāti. Šenbergas prāvests Augustīns Lukšo kristī mazo, dodams vārdu Anna-Marija. Anna -tā ir tēva māte, Marija-viņas pašas māmuļa.

Mūsu māte bija nemierīgas dabas cilvēks, nespēja palikt gultā pat tad, kad bija slima. Pāris dienas pagulējusi, viņa ceļas un iet skatīties, kā tēvs ar amatniekiem ceļ jauno kriegu laidari. Pasēdējusi brīdi vējā uz mūra, vakarā dabūjusi nedēļnieču drudzi, atsaucās arī vecmātes nepareizās rīcības sekas - un tēvs aulā uz Senbergu pēc mācītāja...

Tais dienās tēvs iekritis mājās tikai tik daudz, lai pārmainītu zirgus. No Šķēriem viss ir tālu, ir ārsti, ir aptiekas. Skrējis dienu un skrējis nakti, vedis vienu ārstu no Šenbergas, otru no tāliem Radzivilišķiem, ārsti grozījuši galvas, ka ar tik lielu asiņu zaudējumu cilvēks nevar dzīvot. Kad beidzot šī nelaime apturēta, māmuļa bijusi tik vāja, ka vādzējis tēju ar karotīti liet mutē. Tētis atkal jūdzis zīgu un braucis uz Bausku pēc krustmātes, kas tad palikusi visu vasaru pie mums, audzinājusi bērnu un kopusi māti. Kad jau dārzā nobrieduši āboli, māmuļa pirmo reizi iznesta brīdi pasēdēt dārzā.

Krustmāte gan saprātīga un laba sieviete, tomēr nav istā māte. Neviens mani nenēsāja klēpī, neviens neūcināja. Savās dienās pirmās dienās mācījos būt viena. Ar vecāka mīlestību acis pār mani noliecās vienīgi tēvs, tādēļ arī viņam pieķēros. Jau kopš pirmajiem mēnešiem dzēru no glāzes, uzaugu bez jebkādiem knupjiem un pupiem, bez kuņiem neviena tagadējā māte neprot bērnu audzināt. Pēc krustmātes aizbraukšanas uz Bausku, man pieņēma bērnu meita Maruka no Šenbergas. Bija jautra meitene, liela dziedātāja. Skopās atmiņas par viņu man gaišas. Māte vēlāk stāstīja, kādas pūles visiem

bijušas ar manis iemidzināšanu. Maruka šūpojusi un dziedājusi visas dziesmas pēc kārtas, kad pietrūcis ir dziesmu, ir balss, paziņojusi, ka "beidzot viņš aizmiga!" Māte klusām pavērusi šūpuļa aizkarus: "viņš" gulējis platām acīm un gaidījis nākošo dziesmu...

Ar savu bezmiegu vēlāk mocīju arī māti, liedzot viņai mierīgu atpūtu pēc dienas darbiem. "Memmit, neguli, pastāsti man par veciem laikiem!" To, ko māte stāstīja, pārdzīvoju iztēlē, jo vietas apstākļi un vairoms personu, kas šais stāstos darbojās, bija man pazīstami. Tā uzkrājās mana bilžu grāmata par pagājušiem laikiem, kas vēl tagad manu gara acu priekšā nav zaudējusi ne krāsu, ne dzīvību.

Man četrus gadus vecai esot, Maruka kādā rudens dienā aizbrauca pie savas mātes. Pārdzīvoju pirmās šķiršanās rūgtumu. Sēdēju pie silta mūrīša un lūkojos pelēkā dienā pār plikiem laukiem. Nevarēju saprast, ko iesākšu tik tukšā pasaulē. Kaut kas sabruka, aizvērās pirmā nodaļa manā dzīvē. Vecāki redzēja manu vientulību un iegādājās divus mazus melnus kucentiņus: Musīti un Palīti. Izauga ne daudz ko lielāki par kaķi. Palītim bija zīžaina vilniņa, baltu zīmīti pierē. Musīte gludi melna. Ar pēdējo mazāk sadraudzējos, bet Palītis no manis neatstājās ne soli. Ziemā sēdēja uz raga-viņām, kad tās vilku pa sniegu, nokritis, pats atkal uzlēca.

Bija man tomēr bērnībā savs liels prieks, reizēm arī skumjas. Tas bija mans tēvs. Varbūt tas sākās jau šūpulī, kad jo bieži redzēju viņu pār sevi noliecamies, varbūt tā bija asiņu un raksturu vienība, kas starp tēvu un meitu nodibināja dziļu pieķeršanos. Tēvs man bija autoritāte, tēvam vienmēr bija taisnība, pat ja māte pelnīti rājās uz viņu. Man bija tēva žēl tā rājiens dēļ, jo viņš taču pats zināja, ka nav pa/reizi darījis. Mēs vienmēr bez vārdiem zinājām visu viens par otru.

Mana bērnība pagāja sētsvidū un ābeldārzā, no kurienes

bija redzama upe un leišmale. Dārzā pazinu katru ābeli, zīnāju, kā kuŗu sauc un kādus augļu katra nes. Vislielākā bija vecā resnā aportniece, kas stāvēja pašā dārza stūrī, tur, kur sākās stāvā upes nokalne. Viens varens zars attālinājās no ābeles ne/ugstu no zemes, tur ābeles stumbra bija apaļš caurums, pa kuŗu varēja iebāst roku, bet dibenu aizsniegt nevarēja, un to nebija brīv mēģināt, jo dibenā bija strazda ligzda, viņš pavasarī nesa turp visādas spalviņas, salmiņus, un mazliet vēlāk barību saviem bērniem. Kad stāvēju pie ābeles un lūkojos uz Šenbergas pusi - no šejienes uz augstā krasta varēja redzēt ceļu, kas vijās līdztekus upei, līdz pat Krusas muižai, - strazds sēdēja ābelē virs manas galvas un svilpoja. Ja kāds brīnuma spēks tagad pārnestu šo kociņu te, svešā zemē, viņš būtu man kā māte un kā tēvs, un kā mana dārgā dzimtene, kas tā būtu par laimi...

Tālāk dārzā gar upes pusi bija ābelīte ar medaini dzelteniem, patīkami smaržojošiem āboliņiem, vēl tālāk ābele ar "zaķu purniem", kuŗus ziemā māte slavēja par visiem vairāk, bija serinka un akas ābele, un pagraba ābele, un daudz citas, bet par visām lepnākā bija ābele ar milzīgiem bāliem āboliem, tik maigi saldiem un irdeniem, ka tos norāva no koka, jo zemē kritot tie pārplīstu un izšķīstu.

Labprāt būtu gājusi uz upi, bet to nedrīkstēju. Cik tur bija daudz interesantu lietu: skaistās kalnes un meldri, no tiem varēja pīt pīlītis, ko laist ūdenī, un tās peldēja, pinu arī groziņus un mazus plostiņus. Virs dzelmes ziedēja noslēpumaini ziedi ar nekur nesastopamu smaržu: dzeltenās lēpes, kas izsmaržoja saules karstumu, un karālistās baltās ūdens lilijas ar dzelmju dzeštruma un nevainības smaržu. Tas bija man notikums, kad tēvs dienvidu zirgus upē izpeldinājis, iepeldēja šiem ūdens ziediem un atnesa man pilnu sauju brīnumpuķu ar garīgiem lunkaniem kātiem. Stāvēju nāskumusi un nezināju, ko darīt, kad ūdens traukā ielikts, tās aizvēra ziedkau-

siņus un nolieca galviņas. Virs dzelmēm uzplaukušas, tās nespēja ziedēt seklumā...

Vislielāko notikumu un pārdzīvojumu manās bērnu dienās upe sniedza man pavasari: kad uzplūdi salauza ledus vāku un nesa to uz jūru. Lai noteiktu pavasara tuvošanos, zemnieki tik daudz neskatījās kalendārī, kā uz upi. Arī tie, kas dzīvoja tālu no upes, vāca ziņas no kaimiņiem, vai ledi jau izgājuši, vai ne. Laikā, kad zemniekiem nebija ne televizoru ne teātru, pat grāmatas un laikraksti reti aizsniedza viņu mājas, ūdeņu atbrīvošanās no ziemas važām tika uzskaatīta par pirmās šķiras notikumu. Visi, kas dzīvoja upju tuvumā, centās to redzēt un pārdzīvot. Savāds satraukums valdīja jau ar pirmajiem vēstnešiem: sniega kušanu un pat kalnā, sētšvidū sadzirdamiem krakšķiem un ledus plīšanas trokšņiem. Upes vākā radās plaisas, pa tām plūda uz augšu ūdens, vēlāk lieli ledus plādumi stūmās viens otram virsū, kļuva redzams brīgs, straujš ūdeņu plūdums. Pastāvīgi skraidīju uz ābeldārzu, lai lielo brīdi nepalaistu garām, ka/d ar varenu brāzmu viss sāks lodzīties un stumties uz Deviņzares pusi. Tikai nekad man neizdevās šo brīdi notvert. Parasti notika tā, ka pašā saldākā rīta miegā māte modināja mani ar priecīgu saucienu: "Ancīt, celies, ledi iet!" Ātri palīdzēja man silti sagērbties, jo ārā vēl bija miglains drēgns gaiss un salta zeme. Parasti abi vecāki un arī citi, kas atradās mājās, brīdi kopā ar mani vēroja vareno dabas izrādi un apbrīvoja spēku, kas dobjiem brikšķiem laužīja upes biezo segu, grūda un stūma to projām pa upi uz leju, lai atbrīvotu ceļu varenajam vilcienam, kas nāca no augšas, no Taurkalnes mežiem. Kopā ar tēvu vai māti dīkstēju noiet līdz pirtsvietai, gluži tuvu brāzmainajam vilcienam. Kas tas bija par varenu pārdzīvojumu! Kad mūsu ledus tik ātri nepaguva iegrozīties straumē, no tālienes nākošie, labi ieskrējušies blāķi līda tam virsū, vai grūda veseliem plādumiem uz krasta, kur tas palika un ilgi jo ilgi nevarēja saulē izkust. Pārāk aug-

stu uzlīdušos vēlāk vīri stūma upē, lai neizguļ labo krasta zāli, gulēja tur kā milzu valzīvis, izmestas no savas dzīves vides. Visa upe, visi gaisi brakšķēja, šalca, dunēja, rībēja, kas tas bija par uztraucēju skatu, šī neapturamā, grandiozā steiga un rīvēšanās! Ledi uztraukti runā savā savā starpā, neapmierināti ar upes gultnes šaurību, nobažījušies par ceļa grūtībām, it sevišķi par priekšā stāvošo Devīpzarī, kur straume dalīsies trijos zaros tik stāvos krastos, ka vājākiem ledus gabaliem tur nebija cerību uzlīst uz zemes un pagaidīt, kamēr tā drūzma paies garām. Ja ūdeņi necelsies, nav ko domāt, ka šīs smagās masas, ko upe nes, tiks pāri akmeņainiem slieģšņiem, iežmiegtiem izgrauztos krastos. Un straume netiek pāri, krauj nesamo cieši blīvētos blāķos, kuņķos, šķiet, nekad vairs nevarēs izklīdināt. Trauksmainais vilciens apstājas. Kāds pārgalvis tagad atkal varētu tikt pāri uz leišpusi, skrejot pa krustām šķērsām sakrautām ledus gabalu šķautnēm. Taču sniegi augšmežos kūst un kūst, ūdens ceļas un piepilda jau visus krastus, beidzot pārgrūž bāķi pāri Devīpzares salām. Nu ledus gabali var braukt brīvi un plaši! Nu viņi vairs uztraukti nesarunājas, tikai viens otram garāmbraucot, kaut ko pačukst, varbūt par atvainošanos, varbūt uz redzēšanos māmuļā-jūriņā...

Cik baigi liela ir Mēmele! Un tas vēl nav nekas! Tēvs stāsta, ka man gluži mazai esot, upe uzkāpusi līdz puspiekalnei, gandrīz vai līdz Ābelēdārzam, un aiznesusi pirtiņu kā sērkokciņu kastīti! Uz vietas palikusi tikai krāsns akmeņu čupa, kas vēl tagad tur stāv, zālēs izaugusi...

Kad ledi beidzot aiziet - tie pēdējie brauca gluži brīvi kā nokavējušies pasažieri - ūdeņi nemaz nenokrīta, jo Taurkalnes lielajos mežos sniegi kusa līdz pusmaijam. Zvejnieki tagad metās pie upes ar visādiem venteriem, mirdiem un dukuriem. Tēvs ar zvejošanu nenodarbojās, par to māte gauži žēlojās. Gadījās gan arī šķēros dabūt svaigas zivis: asarus, raudiņas, līdakas. Tās atnesa plostnieki, kas ieradās mā-

jās, lai iemainītu pret zivīm pienu, maizi un sviestu. Jo tagad ledusgabalu vietā pa upi plūda plosti, garās karavanēs sasējušies, vai arī tikai pa divi, trīs kopā. Abeldārzā stātot, bija atkal ko noskatīties. Šis S likums, sākot no Papemūnes, beidzot ar Ānes māuižu, plostiem bija bīstams ceļa gabals. Bija ļoti jāuzmanās, lai viss plostu plādums nepiesistu pie malas, tad plosti varētu sairt, vai pat apgriezties ar asti uz priekšu. Pie priekšējās stūres stāvēja piedzīvojušākie pludinātāji, lielo airi pakalējā galā valdīja vairāki vīri, muskulainām rokām tajā iekērušies un kājām balķos atspērušies. Brīnījos, kā viņiem nebija bailes, ļauties straumei nest uz Deviņzares krācēm. Ceļš bija sevišķi bīstams, kad ūdeņi sāka strauji krist; dzirdēja stāstām par satriektiem vai uz sēkļa iznestiem plostiem.

Ar pēdējo plostu vēl brīnumi uz upes nebeidzās, tad sākās balķu un isāko stenceļu pludināšana. Vīri ar garām ķekšiem gāja gar krastu šim vilcienam līdz, atbīdīja upē atpakaļ meldros nolīdušos vai uz sēkļa uzrāpojušos kokus. Sargāja, lai zemnieki par daudz neizvilktu tos sausumā un pa nakti nesavestu savās mājās. Apvidū, kur mežu nav, tā bija dārga manta. Arī stenceļi ceļoja buksnīdamies un reizēm stāvus sliedamies, taču tā bija tikai tāda mierīga skatu ludziņa, salīdzinot ar ledus iešanas dramatisko operu... Ar ziņkārību gaidīju vienīgi pludinājuma pēdējo galu, sauktu par "ragatu". Pirms tās gāja gar upi veselas virknes sargu, kas sasvieda straumē atpakaļ krastā nogūlušos balķīšus. Tad peldēja garām plosts, uz kuŗa bija uzbūvēta īsta mājiņa pludinājuma vadītājiem. Uz pamišus mietipiem karājās katliņš, un tajā uz uguns kūpēja vira, uz mājiņas jumta plīvoja karodziņš. Nu beidzot viss bija brīvs, ūdeņi nokritās, upe slīdēja garām kā milzu līdaka, locīdamās te pa labi, te pa kreisi. Zaļoja krasti, ūdens malā izauga meldri un kalnes, virs dziļumiem leišpusē vispirms parādījās lielas, apaļas,

tumši zaļas lapas, tad atvērās arī baltie noslēpumainie ūdens liliju ziedi. Vasara iestājās laipna un mierīga.

Ar lielās pavasara izrādes izbeigšanos, upe tomēr jo-
projām palika robeža starp labi pazīstamo un starp noslē-
pumaino pasauli. Tur otrā pusē ganījās milzīgs ganāmpulks,
kas reizēm nāca ūdeni padzerties; saulei noejot tas rāmi
rindā salīgoja Paņemūnē. Šo pulku sargāja divi gani ar su-
ni, jaunākais gans pastāvīgi dziedāja, un abi sarunājās lei-
šu valodā; pāri ūdeņiem labi varēju sadzirdēt, bet nevarēju
saprast. Vakaros, kad uzlēca mēness un šķidra migliņa karā-
jās viš upes, pārupes laukos palaida ganīties sapītus zir-
gus. Ganiņš visu nakti daiņoja nepārtrauktu meldiju, tajā
skanēja ir ilgas, ir žēlabas, ir vienkārša cilvēka jūtu pil-
nā sirds, kurū var uzticēt naktij un ar kurū var drošināt
savu vientulību. Leišmale gulēja daudz zemāk par Zemgales
krastu, lēzņa pacelšanās turpinājās kādu kilometru, līdz
krastu augstumi izlīdzinājās. No mūsu ābeldārza varēja pār-
skatīt visu, kas notiek pie upes gulošās muižas laukos: kā
arāji iziet art, kā mašīnām plauj labību, un kā piekrauti
vezumi līgo uz lielajiem akmens šķūņiem. Ābeldārzā vienmēr
bija vērts apstāties un palūkoties uz pārupi, vienmēr tur
kas notika. Arī to priecīgo brīdi pavēstīja man tēvs vai
māte, kad augstajos muižas kokos pirmo reiz parādījās sar-
kanzābakainais stārķis, stāvot uz ratu ritenī savītas lig-
zdas malas; ar skaļu klabināšanu tas sveica savu dzīves
biedri, kas plaši izplestiem melnbaltiem spārniem rīņoja
virs muižas un upes. Vakaros pēc beigta darba stārķu pāris
stāvēja ligzdā un, kaklus visādi izlocīdami, duetā klabināja
savu klap-klap-klap-klap-klap. "Kādēļ stārķi tā dara?" jautā-
ju mātei, un māte atbildēja: "Viņi skaita pātarus. Katrs sla-
vē Dievu kā viņam nolikts." Kad tie jau sāka lidināties
lielos līkumos pār savu mājvietu, zināju, ka drīz viņi aiz-
laidīsies, un pārupes skatuve kļūs tukša un klusa.

Kādreiz ar māti aizgāju pa upes krastu līdz Zvejnie-

kiem, tad muižu un stārķus redzēju pavisam tuvu. Un mūsu krasts ar ābeļdārzu tad izskatījās milzīgi savāds, pavisam nepazīstams, tāds tukšs un nedzīvs, un es vēlējos atkal būt atpakaļ, kur viss ir svarīgs un nozīmīgs. Kādreiz mēs gājām uz kroga pirtiņu⁺ zem lielā krasta mazgāties, jo mūsējo upe bija aiznesusi. Man gauži nepatika būt svešā vietā un kopā ar svešiem cilvēkiem. Turpretīm neizsakāmi priecājos, kad māte nāca kopā ar mani upē peldēties. Es būtu varējusi ūdenī pavadīt visu dienu. Tā bija māmuļa, kas iemācīja mani peldēt, tikai viņai nebija laika, un vienai palikt pie ūdens māte neatļāva, pat kopā ar krustmātes Margrietas meitenēm Luciju un Emiliju - gandrīz jau jaunavām - arī ne, jo upe bija dziļa, un pat seklā vietā straumes dēļ bīstama. Apbrīnoju tēti, kurš nebaidījās laisties dziļumā un pārpeldēja pat uz otru krastu.

Kad biju jau 6-7 gadus veca, un leišmale pārstāja būt noslēpumaina pasaule, savu pārsteigumu pilno sīkpasauli atradu tepat mūsu krastmalā. Zem Doriju ābeļdārza, kur pavasaros ūdeņi ar sevišķu sparū triecās krastā, zeme bija izrauta un aiznesta līdz pašai ābeļdārza sētai uz augstā kalna. Šo nogrūvumu vietā nebija ne zāles, ne smilts, tikai daždažādi akmeņi, lieli un mazi, visi gludi noslīpēti; tos ūdens bija atnesis sev līdz, vai arī izskalojis no krasta zemes. Jau ar savu gludumu modināja manī vēlēšanos tos salasīt un ņemt kalnā līdz, bet, kad vērīgāk ieskatījos, atradu tajos pārakmeņotas gliemežu spirālītes, un gadījās arī citi daždažādi radījumi. Vasaras karstos dienvīdos zagos uz šo upmali, meklēju, stiepu mājās pilnas kabatas akmeņu. Kad tēvs piecēlās no diendusas, rādīju tos viņam un ļautāju, ko tie nozīmē, un tēvs man skaidroja, ka tie ir sen-senu laiku zemes slāņos pārakmeņoti dzīvnieki, ko upe izskalojusi un atnesusi sev līdz. Kad tas bija? Kur tas bija un kā tas notika, to tēvs tik labi neprata izskaidrot, bet +/Tagad tas vairs nebija krogs, bet jaunsaimniecība.

bet tas modināja pirmās dziņas vērot dabu un pētīt to.

Otrs mans ilgošanās priekšmets bija "Kartupeļu kalniņš". Lauku ceļš, kas no gatves pāri lielceļam veda uz mūsu tālajiem laukiem, ap trešdaļ kilometru no mūsu mājām, gāja pār smilšainu uzkalniņu, abpus ceļam izraknātu dziļām bedrēm. Te mēs ar kaimiņiem Ērmaņiem katrs savā pusē glabājām kartupeļus ziemai. Tā bija vienīgā vieta mūsu laukos, kur bija sausa, gaiši dzeltena smiltis. Ap kalniņu un kartupeļu dobēm manā bērnībā auga kārkli un ceļmalās alkšņi, Ērmaņu pusē, dažus desmitus soļus atstatu no ceļa šalca balta bērzu birzs, jeb audzīte, kā mēs sacījām. Turp aiziet man milzīgi kārojās, taču šī audze bija man nepieejama valstība. Māte bieži nopūtās: "Kaut arī mūsu laukos būtu viens kociņš, kur atpūtināt acis!" Mūsu nopūtas bija tikušas uzklaustas, jo manā jaunībā arī mūsu pusē ligoja jaunavīgi baltu bērzu audzīte. Bet bērnu dienās man pietika to pašu sīko kārkliņu un plašās pasaules, kas no šī kalniņa atvērās acīm. Plaši līdzeni lauki no Ānes muižas līdz Kumarišķu mājām, līdz Krušas birzij, tad starp šo birzi un Indriķu-Krušas skolas ēku puduriem un dārziem, pāri Kalna muižas laukiem, Teniņu-Briķaucku-Andriņu laukiem/pašas mājas neredzēja/ līdz saulē vizuļojošai baznīcai kā kalna galā izstādītai monstrancei. Laikam ar Aizredzes lēmumu tā staroja pār "tumšās puses" laukiem, un svētrīros lika savu vareno zvanu skaņām iepriecināt šurp atklīdušu draudzes bērnu sirdis. Skata plašums taisnā līnijā savas desmit verstis, dziļumā - četras līdz piecas verstis. Tuvākais punkts, pie kā skats atdūrās - sarkanā Gudīņa mūsu lauku galā, ar labi saredzamu tumšāku dakstiņu krustu jumta vidū, pie kura arī mans tētis bija pīlīcis roku, kāganiņš nesdams augšā tam dakstiņus. Tā kādreiz bija tēva jaunā skola, te viņš staigāja savās skolnieka gaitās un ieguva zinātni, ar kuru savu mūžu nodzīvoja. Pa kreisi no Gudīņas, tālāk Ānes laukos muižas kalpu mājas un Rengi, tālāk ceļš ved tai pat virzienā - aiz Gudīņas - uz bagātām di-

vējo Mačenu -vienu katolisku, otru protestantisku-mājām, uz Ziemeļiem, uz citiem saimniekiem, līdz sākas mežs un tam cauri sākas līdumnieki, kas laukus "kailām rokām" meža izcirtumā ieplēsuši un mājas uzcēluši, starp tiem arī mūsu mātes abtāli radi Barzdeviči.

Tikko sniegs uz lauka nokusa, piespiedusi degunu pierūts, vēroju kartupeļu kalniņu. Māte nepielūdzami liedza turp doties, jo ceļš esot vēl dubļains, dziļā novadgrāvja tiltiņš ādeņu aiznests, un par visām lietām, "Ko tu tur darīsi?" Iestāsti nu memmei, kādi man nolūki ar klūdzipām, ko ceru tur nogriezt, ieskaidro viņai dien-nakti urdošo nemieru ieskatīties plašajā pasaulē! Man neļāva pat ganu zēnam iet līdz, kad tas jau zaļā pavasarī izdzina lopus ganos. /Labas pedagogiskas zināšanas bijušas manai māmuļai, laba "bērņa psiches", kā tagad teiktu, paziņšana! /

Tai dienā, kad pirmo reiz atvēra laidara vārtus, arī mājās netrūka notikumu. Aitas, saules apžilbinātas, izmisīgi blēja un šmauca kūtī atpakaļ, govīs apjukušas mauroja, tad sāka badīties; teļi, kas pirmo reiz mūžā ieraudzīja pasauli, blenza, kājas iepletuši, it kā uz līgana plosta atradušies; tad glupi iebļāvās, sacēla astis un galopā lēkdami, ...iedrāzās laidara vārtu stabā. Visa mājas saime ar vicām rokās, kliegdami un brēkdami kaut kā sagrieza visu karapulku uz lauka un palika ganam palīgā, kamēr govīs saosņās zāli. Drīz jau metās plēst maigos zaļos dzinumus, galvas nepaceldami: apņēma ar mēli zaļo kušķi un rāva nost, ka stirkš vie/n, pat elpu atvilkt nebija laika, tāpēc ēzdami šņāca caur nāsīm... Vakarā nāca mājās jau rāmi, tikai īsteni vēl nezināja, kur tās mājas ir.

Arī manās tēvamājās cēlās pirms saules, brokastī ēda, kad saule jau gabalā, bieži vien to nesa uz lauku. Pirms ēna kļuva visīsākā, visi sanāca mājās, izpeldējās upē paši un izpeldināja zirgus, tad pabaroja tos, paēda paši pusdienas,

parasti sētsvidū zem kastaņu koka, pēc tam pa viskarstāko laiku visi nozuda, nolīda kur kurais: vai nu uz šķūņa sienā, zem ābeles ēnā, vai kā saimnieks, pats savā istabā pie aizsegtiem logiem, šais "pusdienas laikos" jutās visvientulīgākā: pat uzticamais Palītis snauda kaut kur zem dadžu lapas. Man miegs nenāca. No upmalā salasītiem akmentīpiem pukudārzā būvēju sev baznīcu, celiņus ap to kaisīju ⁺bētām ziedlapiņām un gaidīju, kad Dievs nāks manā svētnīcā. Ap diviem-trim katrs līda no savas slēptuves un gausiem soļiem devās atkal pie darba. Launagu nesa uz lauku, lielas maizes šķēles apziestas ar biezpienu, un sviestam vajadzēja būt virsū, tā prasīja gājēji, lai redzētu skaidri, cik tas biezs. Mājās atgriezās krēslā. Kamēr nokopa lopus un paēda vakariņas, nakts miegam palika cetras līdz piecas stundas.

Gadījās, ka tēvs, sakrāvis ratos maisus ar labību, iecēla arī mani uz tiem, tad braucu tētim līdz uz lauku un varēju tur spēlēties, cik tik man tīk. Man patika vērot tēvu darbā. Man šķita, ka tur varu noskatīties, kāds īsti viņš ir. Viņš izcēla no ratiem maisus, nolika uz zemes un atsēja tos. Tad piebēra sētuvi un pakāra sev kaklā. Redzu vēl tagad, kā tēvs, nostājies tīruma galā, noņēma cepuri, pārmeta krustu un sacīja: "Nu, Dieviņ, palīdzi!" Tad viņš grāba sētuvē pilnu sauju graudu un slaidā lokā izsēja tos tālu uz priekšu. Grāba un sēja, grāba un sēja, zibenīgi ātri vienmērīgiem rokas vēzieniem, saskaņotiem ar soļiem, kuriem pārstaigāja visu tīrumu, tad sāka no gala. Viņam nevajadzēja birzīt, tas ir, salmu pārstaipiem nodalīt sējuma posmu no posma. Un tomēr viņam nevajadzēja kaunēties, ka garāmbraucēgi rādīs ar pātagu: "Re, kā tas lauks apsēts, vietām čupām, vietām plika zeme!" Par mūsu tēva sējumiem sacīja, ka tie sēti kā ar mašīnu, tik vienmērīgi, Gaisos trillināja cīrulītis, kaut kur ⁺/Sai misteriozā stundā atrast kādu vajadzīgu mājnieku nebija ko iedomāties. Sapkaļēt nedrīkstēja, tā bija stunda, kas valdīja ar noslēpumainu varu, kad noklusa viss un sastinga.

Kivīte sauca "ki-vit, ki-vit!" Ar saulaino aušīgo pavasara vēju, kas auļo pār mums visiem, skaidri jūtams, ka Dievs laižās pār tēvu un svēti viņu. "Lai dīgst un nes augļus zemnieka pūlīš!"

Stāstu visu tik plaši, jo vecie laiki ir pagājuši un nekad vairs neatgriezīsies, tāpat kā pāiet uz neatgriešanos mana dzīve, un man nav neviena, kam vakara tumsā stāstīt par maniem veciem laikiem. Kā mana māte mirstot sacīja "Man žēl manas dzīves", tā arī man žēl manas dzīves, jo katrā dzīvē ir savs skumjš skaistums, - nepiepildītu cerību skumjais skaistums, un cilvēks vēlas, lai tas paliktu citiem, lai nebūtu velti dzīvots.

Dienās, kad visi bija uz lauka un es atstāta mājās ar tēva veco māti, kas sēdēja pie durvīm uz bērķīša vai ravēja dārzā, man bija sava mīla un skaista sabiedrība: puķu dārzi - pā pazinu katru krūmu, pat katru ziedu. Zināju, cik šorīt uzplaukušu bāli sārto, neizsakāmi atspirdzinoši smaržojošo rožu pumpuriņu, noglāstīju tumšzilo un balto kurpiņu smuidros dzinumus, gaidīju, kad saplauks laumutītes un dzestru rasu dvesējas lefkojas, laistīju zem istabas loga ziedošās rezēdas, mātes vismīlākās puķes.

Kad pagāja mana vārda diena, uz kurū pat karstākā darba laikā māte cepa kringeli ar rozīnēm, vasaras vienmērīgā zanošā klusumā iekrita liela sakustēšanās; visi pameta darbu un, vecs vai jauns, iepriekš sadalījuši "dežūres", kas paliks mājās par sargu, ēdinās lopus un slauks, sēdās ratos un pievienojās nepārtrauktai braucēju rindai uz lielceļa. Kanepene! Senbergas baznīcas svētki un lielākais gada tirgus visā plašā apkārtnē. Dziļi pārdzīvoju visus svētkus un pat vienkāršās svētdienas, uz kurām vecāki ņēma mani līdz baznīcā, taču šoreiz šais lielās dienās manas domas drīzāk ar nepacietību kavējās tirguslaukumā, gaidot, kad sacīs "Āmen", un māmuļa metīs krustu, lai dotos no baznīcas uz tir-

gu. Ja mēģinātu pamatīgi aprakstīt visu to, kas notika uz lielā iežogotā lauka starp veco skolu un Bauskas lielcelu no vienas puses, Zandaru priedulāju ar žīdu kapiem no otras puses, tas aizņemtu veselu nodaļu. Neskaitāmi rati ar gaisā saceltām ilksm, daždažādiem mājlopiem pārdošanai, savrūp zirgu tirgus, kur čigāni ārdījās kā negudri, lai ie-teiktu savus kleperus un nopeltu maiņai piedāvātos lauci-nieku zirgēlus. Katrs uzspieda par vari, lai ~~katrs~~ sēstas ratos un izmēģina šos brīnumrūmakus, kuŗi tad, sajusdami terpentīnu vai priedes čiekuru zem astes, skrēja kā Maķe-donišijas Aleksandra Bucefāls. Ļaudis brēca un bēga, rati klabēja un grabēja, putekļu mākonis ietina visu, tā kā ne-varēja jau saprast, kas par katastrofu tur notiek. Gaŗas rin-das visvisādu preču būdu, kārdinātājas desu teltis ar pil-niem kūpošiem desīņu katliem un kaudzēm augļūdens kastu. Pašā tirgus vidū milzu apaļa telts no balta audekla ar rai-bi izkrāsotiem klauniem, lāčiem ar ķēdi pie kakla un bries-mīgiem plakātiem, tauru mūziku, bungām... Vilņojošas satrauk-tu ļaužu straumes: ko lai pārku? no kā lai atsakos? vai sa-tikšu te viņu? vai viņš būs šodien tirgū vai, rīt? Nav vērts aprakstīt, jauno laiku cilvēks sacis: "Kas tur sevišķs?" Jo jauno laiku cilvēkam ir visa kā vēl labāka, viņam nav Ka-nepenes pārdzīvojuma.⁺/Varbūt viņš vēl saprastu Vīnes Lust-gartena brīnumus vai Disneyland'es mākslīgās pasakas, kuŗas atkal mēs nekādi nevaram saprast, mēs zinām, ka tas viss ne-ists, peļņas nolūkā taisīts, bet tirgus bija ists!

Grūti bija pēc Kanepenes priekiem iet uz lauka, jāiet tomēr bija ar steigu, jo rudzi bira no vārpām, tika plauts un siets kūļos un statīts statīnos no gaismas līdz gaismai. Pēc tam augsti uzkrautām orēm veda labību mājās no tāliem laukiem un meta lielas apaļas kaudzes, tas bija smags darbs un liela māka, noturēt kaudzi līdzeni apaļu un nobeigt to ^{+/Reiz, jau pēc studijām, biju atkal savā pusē un vēlējos re-dzēt Kanepeni.} Tās bija jau tikai kādreiz slavenā tirgus paliekas: tāds šķidr, aizsnaudies tirgelis...

ar gludu smaili, lai kietus netecētu kaudzē iekšā. Dažreiz man atļāva ar tukšu tēva vadītu ori braukt uz lauka, kas tās bija par bailēm un smiekliem, rībot un grabot krati- ties pa lauku ceļu! Tēvs sauca, ka vajag tik cieši turēties pie redelēm, tad nekas nenotiks, bet man šķita, ka tūlīt, tū- līt viss izjuks un būs beigas. Dažreiz šo steidzamo darbu laikā no Bauskas atbrauca māsiņas, abas Mētrienes meitenes Lūce un Mile, tās brauca orē kājās stāvēdamas, dziedāja un smējās, cik jautri tad ritēja darbi mūsu mājās! Vaļas brīžos visas, arī māte, upē peldējāmies, vai ābelārdārzā šūpolēs šū- pojāmies, visas tās nedēļas pagāja it kā vieni lieli, prie- cīgi svētki.

Ik ceturtdienas Senbergā notika vietējais tirgus, uz kuru bija jābrauc gribot, negribot. Tur varēja iegūt nau- du saimniecības vajadzībām, tur veikalos iegādājās visu pie dzīves vajadzīgo, tuvāku veikalu nebija, un tas bija viens no tēvmāju saimniecības lielākiem grūtumiem. Viens zirgs un cilvēks, parasti māte, šais dienās izkrita no darba ritma, braucot pēc nepieciešamām lietām; atgriezās noputē- jusi, izslāpusi, slapji brauktu zirgu.

Tagad jau vairs nekūla rījās ar spriguliem, kā mātes bērībā un jaunībā. Pēc Piektā gada revolūcijas laiki strau- ji mainījās, progress ienāca Latvijas laukos! Taču zemnieki kurnēja: kuļmašīna graudus krietnā daļā pātrauca uz pusi, kūļi netika tīri izkulti, tajos palika graudi; maizei vairs nebija tā garša, kas no rījā kaltētiem rudziem. Un salmi! Kam tie vairs derēja? Tikai pakaišiem. Kad vajadzēja labot salmu jumtus, kūla atkal spriguliem. Tā arī es dabūju noska- tities šo darbu, un pat izmēģināt roku, smago vāli gar spri- guļa kātu griežot un ritmā ar citiem klājienā zveļot, ti- kai es gaužām ātri piekusu... Taču jutos desmit gadus vecā- ka: es jau biju kūlusi rīju...

Kad labība bija savesta, nāca kuļšana. Kaimiņš Mačens

bija nopircis "dampi" - mašīna sāka savu trokšņaino gaitu mūsu tēvu laukos. Kulšanu tā ļoti atvieglāja. To, ko reiz veica smagā darbā daudzās melnās naktīs, tagad padarīja uzreiz, pāris dienās zem gaišām debesīm. "Dampis nāk!" - ziņa, kas sacēla kājās lauku klusās mājas, notikums, ko Ventu Vents tik slaveni attēlojis savā "Poem pa kulšen". Dažreiz Mačens virzīja savu "pašgājēju" uz lielceļa, sākot no mūsu gala; tad kulām tikai rudzus un kviešus, jo vasarājs vēl atradās uz lauka. Tādā gadījumā vajadzēja rīkot kulšanu divas reizes. Ja Mačens sāka kult no Šenbergas gala, paguvām visu novest no lauka un samest kaudzi pie kaudzes, veselu koloniju. Tas maksāja daudz naudas un daudz pūļu, jo mūsu mājās, tāpat kā kaimiņos, kūla trīs dienas... un nereti arī naktis.

Sai te kulšanai nebija nekā kopēja ar to kulšanu, kuru ieraudzījām Austrum-Prūsijā, vai kādu to turpina šo zemju vēlākie poļu iedzīvotāji. Divi-trīs cilvēki iziet un kuļ šķūnī noslēptā kuļmašīnītē, pieslēgtā pie elektrības vadiem. Latvju zemē dampja dienām rīkojās kā uz kāzām, tikai ar lielākām rūpēm, vai viss notiks kā vajag. Pie šī darba kuļmašīnas vadītāji prasīja, lai saimnieks sagādātu vismaz 23-24 cilvēkus, citādi nelaida mašīnu vaļā. Zemē, kur darba roku uz laukiem trūka arvien vairāk, tādu skaitu ļaužu pie smaga darba sadabūt nebija viegli. Vajadzēja lūgt tuvākos radus un paziņas, maksājot augstas dienas algas nedaudziem savervētiem strādniekiem, kuri pie tam, kā pašu par sevi saprotamu lietu, prasīja trīs reizes dienā gaļu, pīrākus, alu un špabi! Tikai vēlāk, kad Pasaules karš zemgaļu lepnās galvas bija jau mazliet noliecis, kad izlīdzinājās nepārkāpjamas robežas starp "bagātiem" un "nabagiem" saimniekiem, starp apgaismotiem luterāņiem un tumšiem "leišiem", - galvenais, kad algoto strādnieku vairs nebija kur ņemt, saimnieki saprata, ka dampja problēmu var atrisināt tikai kopīgiem spēkiem. Visas piecas Breilenu mājas gāja viena otrai pa-

līgā tādā kā kulšanas talkā. Ērmani deva Skēriem divus cilvēkus, Skēri sūtīja uz Ērmaniem tik/pat daudz. Šie divi cilvēki tāpat kūla arī Zvejniekos, Dorīnos, Jaunzemjos, no kuriem savukārt uz Skēriem nāca ik pa divi cilvēki. Trūkstošos katrā mājā pielasīja no saviem radiem un paziņām. Kad dampis rībēdams un grabēdams ar lielu troksni un pavadītāju baru: vīriem, jauniešiem, bērniem, suņiem, nāca pa ceļu pūkām nopuškotu lokomobili, no pelavām un putekļiem notīrītu sarkanu kūlēju, visi, kas dzīvi, izgāja no mājām skatīties. Manā agrā bērnībā dampi parasti vilka seši vai astoņi zirgi, pa trīs, pa četri viens otram galā sajūgti. Kas tad bija par kliegšanu, pātagu švikstēšanu, zirgu mocīšanu! Nabaga lopīši baidījās, dažs nekad tādā jūgā nebija gājis. Reiz kūlēju nevarēja novilkt no smilšainā Andriņu lauka, gadījāmies tur iebrāukuši, vīri lūdza mūsu tēvu dot viņa ziņgu palīgā. Biju ap 4 gadus veca. Bailēs par savu mīļoto melni ar baltu zīmīti pierē, izzagos no mājas taisni tai brīdī, kad pātagām kapāts - pirmo reiz mūžā! - melnis saslējās uz pakājkājām, iztrūcies līdz neprātam! Stāstīja vēlāk, ka atraduši mani pie akas pagībušu, un nevarējuši saprast, kas bērnam noticis... Tikai pirms paša Pasaules kara dampis kļuva "pašgājējs" un atkrita močība dzīvniekiem un cilvēkiem.

Kad jau nopūta gaŗo svilpienu un viss sāka rūkt, grabēt un kratīties kā Vezuva izverdumā, man patika tur būt. Bija ko noskatīties mašīnu sparīgā darbā un cilvēku veiklājas, steidzīgajās kustībās, kur neviens nerunāja, neviens nenorāda sviedru no pieres, vai pelavas un putekļus no acīm, nebija laika! Kā viens apstāsies, mašīna klabēs tukša vai aizrīsies salmiem un pelavām. Melnā lokomobile, karsta un eļļaina, šņākdama raustījās, un sutas strūkliņas un dūmu mutulus izpūzdama, grieza ratu ar platu siksnu žilbīgā ātrumā. Mašīnists, melns kā moris, skatījās dažādos pulksteņos uz lokomobiles un vēroja, vai netrūkst malkas vai ūdens.

Virš sarkanā kūlēja, kurā griezās daudzi rati, savienoti siksnām, brašākais puisis, lēlām brillēm uz acīm, grūda bīstamās žaunās kūlī pēc kūļa, ko viņam pasniedza kūļu griezēja, saiskus pārcirtusi ar lielu spožu nazi. Virs ar sekumu padeva viņai kūļus, ko piemeta citi, kas stāvēja uz kaudzes. Uz mašīnas bija visgrūtākais un visbīstamākais darbs, tādēļ iekšā laidējs un kūļu padevēja mainījās ik pāris stundas. Mašīnas pakalpusē pa četriem "zābakiem" tēēja graudi piekārtos maisos, te valdīja saimnieks pats. Ieraudzījis mani, tēvs uzsmaidīja un sauca, lai nepienāku par tuvu, jo siksnas var mani ieraut un nosist. Pār tēva galvu otras biezas mēles maldamas, buldurēdamas vēla laukā salaūzītu salmu mutulus, ko trīs pāri nesēju dūra uz sekumiem, reizē cēla gaisā un tad svinīgi soļoja uz kaudzi kā zem baldahīna. "Buch!" visas reizē nosvieda savu nastu kaudzē, kur citi vīri ar sekumiem veidoja tos pareizās garās stīrpās, kas varēja stāvēt līdz ziemei, kad salmus savedīs mājās. Zem kūlēja strādāja vecākas sievas pie visnepateicīgākā darba - pelavu izraušanas. Pašas akotiem un putekļiem pielīdušas, izskatījās kā kādas pelavu sieviņas pasakā.

Tādā pat garā stāstīt tālāk par normālu kulšanas procedūru, nebūtu nekas interesants, tādēļ izvēlēšos "nenormālu", lai rādītu, cik svarīgi-grūta tā kulšana patiesībā ir, un kādu disciplīnu tā prasīja no vienkāršiem lauku ļaudīm.

Tā bija "garā kulšana", tas ir, ziemājus un vasarājus iekrita kult reizē. Mašīnas vadītājs vai nu bija mainījis maršrutu, vai arī kāds no kaimiņiem atteicies kult, dāmpis ieradās pie mums agrāk, nekā bija paredzēts. Pie tā vēl tēva nebija mājās, bija kur tālāk aizbraucis. Kas tā mātei bija par skriešanu un braukšanu, lai īsā laikā, pirms dāmpis pienāks pie mūsu kaudzēm, savāktu kūļējus un visu nepieciešamo provijantu! Nolēma tomēr kulšanu garām nelaist, jo tad būtu jāgaida, līdz apkuls pus/pagastam, un nebūs sēklas ko

sēt. Pie mums viesojās no Bauskas atbraukušās Mētrienes meitenes, kūrēji ieradās visai priecīgi, un neviens necēla ierunas, kad mašīnas vadītājs paziņoja, ka kuls visu nakti cauri, jo esot jāsteidzas, citi arī gaidot /jeb no kapitālista -dampja īpašnieka viedokļa "time is money".../. Pēc vakariņām māte apņēsa katram pa šņabim, -vairāk dot viņa sargājās kā no uguns! Dampis nosvilpa, un melnā septembra naktī gāja vaļā! Tālāk stāsta māte pati:

"Bija tā ap pusnakti, mājās neviens negulēja, bija jā-sataisa uzkožamie, ko pēc pusnakts apņēsat kūrējiem. Atskrien pie manis mašīnista palīgs, prasa, kas esot ar ūdeni, lokomobilei trūkstot. Aizdedzu lukturi, skreju pie kūrējiem. Mašīnists pa gabalu kliedz, ka dampis sprāgšot pušu, kur esot ūdens? Jā, kur ūdens vedējs? Apskrienu kaudzes -nav! Meklēju ap ēkām-ne zīmes. Nopemu dažus vīrus no salmu kaudzes, lai skrien ar spaiņiem uz dīķi. Nav kas ņem salmus pretī, nesāji nezin' kur palikuši. Atskrien kāds cits, ka dampis aizrījas ar salmiem, nav kas ņem nost. Tie vīri, kas gāja nest ūdeni, pazuduši, skrienu pa tumsu uz dīķi tos meklēt, uzduros kādam, kas gul uz mutes un krāc. Pagriežu šo uz augšu, pielieku lukturi pie gīmja- ūdens vedējs! Pilns kā mārks! Kur viņš šņabi ņēmis!? Skreju uz dīķi, paceļu lukturi: dīķa vidū zirgs līdz kaklam ūdenī ar visu ūdens mucu. Kur nu ņemšu cilvēkus, kas palīdzētu lopiņu un ratus izvilkt no ūdens? Atrodu vīrus, ko sūtīju ūdeni nest, krāc salmos, arī piedzēruši. Pavēlu brist dīķī un izjūgt zirgu, neviens negrib to darīt. Uzstāju par gvalti, ka vajag izlaist ūdeni no mucas un izvilkt ratus no dīķa. Kas tās par mokām, nakts melna, ka vai aci dur! Kad beigās dabūnu mucu kārtībā, skreju uz kaudzēm meklēt salmos citus kūrējus. Pa ceļam uzduros Guberu Albam, /īr mirušās, ir tagadējās Andriņu saimnieces brālim/, nes uz muguras divu pūru maisu /centneri/ graudu no mašīnas uz klēti, pazinis mani, vaimanā: "nnu die", māsiņ, mēs esam ppagalam!"- "Kur tavs zirgs un rati?" prasu. Nezina. Pazudis. No

kulēja atskrien kaimiņš, ka gaudi tek zemē, nav vairs tukšu maisu, piebērtos neviens neved uz klēti. Skrienu un raudu, un nezinu ko darīt, skaidri klāt izputēšana. Pa gatvi skrejot gandrīz pakrītu pār kādiem ratiem, skatos, redzu: labības vedēja rati. Zirgs iespriedies ar visu vezumu gatves kokos, ne uz priekšu, ne atpakaļ!.. Kad visas briesmas daudz maz novērstas, māte grib izdibināt, kur radies šnabis, no kurā vīrieši apdzērušies. Iet kambarītī - nu jā! Trūkst pudeļu. Vai nu Albus, vai kāds cits rads, kas pazīst Šķerus, izokšķerējis.

Otrā rītā atbrauc tēvs un saved kulšanu kārtībā, atsa-
kot kapitālistam strādāt pa nakti.

Kad pēdēja kaudze nokulta, lokomobile ar garu svilpi dara zināmu kaimiņiem, ka "jau nopūta beigas". Tālu dzirdamā kulmašīnas dūksana apklust, vīri smaidīdami nolaiž uz zemi darba ieročus kā pēc beigtas kaujas, meitas nes no puķudārza ziedus, poš pašus mašīnistus un viņu melni-sarkano nezvēru, kas tagad stāv gluži rāms un miermīlīgs. Dampis ar pavadītājiem iet uz citām mājām, mūsu sēta kļūst klusa un tik tukša, ka raudas nāk...

Bet māte nemēdz skumjām nodoties. Pati pa klusām iejūgusi vecāko zirgeli, iemet mani ratos, pati ar krustmātes meitenēm uzkrīt uz lubas, un aiziet! Māte brauc šerpi, meitenes smejas un dzied, noraizējusies mātes seja atplaukst. Viņa brauc uz Andriņiem izklaidēt savu brālīti ar jaunām anekdotēm un izklaidēties pati, pirms sāksies atkal vienmuļās zemnieka darba dienas: jo tumšāks kļūst rudens, jo smagāks sākas darbs ar līniem.

- - - - -

Pēc nobeigtām tiešām dienām, ar savu melno rūmaku pa Andriņu audzi jopodams, tēvs dziedājis:

Dievs palīdz, Dievs palīdz,
dižzeltainite,
atjāju palīgā
liniņus plūkt!

Dzirdu vēl tagad māmuļas maigo balsi dziedam šo dainu un tā sevišķi īpatnēji akcentējam melodijas daktiliskās vārsmas. Nedzirdēju, kā mans tētis to dzied, bet pašu darbu gan noskatījos, un vēlāk pat ar sajūsmu ņēmu tajā dalību... Ak vai, kā mans skolās izstīdzējušais augums brīnējās, ka nevar noturēt rindu līdz barvedei! Kā visi locekļi sāpēja, kā pārgrieztā pirkstu āda sūrstēja! Domāju: cik tas vienkārši - ej tik gabalā un rauj tīros smidros stiebrus smagām pogaļām galos ka stirkš vien! Cik tas glīti iznāca tām plūcējām! Bet nu izrādījās, ka tam vajadzīga liela māka un vēl lielāka izturība.

Manas bērnības un jaunības laikā šo darbu veica tikai ar talku. Jau iepriekš bija aizrunāti kaimiņi un radi uz noteiktām 2-4 dienām, atkarībā no izsēto linu sieku daudzuma. Darba smagumu iznesa sievietes, vīriešiem te nekāda grūtāka pienākuma vēl nebija. No paša rīta sanāca vai sabrauca sievas, savādi pacilātas, it kā pirms kaujas. Pēc brokastu linu gabala malā acīm nomēroja atstatumu viena no otras tā, lai plūcēju fronte sniegtos laukam no malas līdz malai. Pirmā plūcēja jeb barvede sen jau bija zināma, saimniecē paklusām sarunāja visspēcīgāko un raitāko, citreiz kāda plūcēja pati no sevis uzmetās par barvedi, - tas jau bija gods, parādīt savu veiklību un spēku. Pie sava poguļotā gabala nostājusies, viņa sabāža lindrakus aiz jostas, lai nepinas pa kājām, labā rokā uzvilka stipru, vecai jakai nogrieztu piedurkni. Tādas piedurknes uzvilka visas, vienotrai palīdzēja tās piesiet, piedzīvojušākām vēl bija līdz no stipriem diegiem adīti cimdi ar vaļējiem pirkstu galiem. Kam tādu nebija, dabūja tulzinas jau līdz pusdienai. Vēl apsēja lakatiņus apaliski, arī lai stūri priekšā netrauc-

cētu skatu, un tad barvede metās laukam klāt, raudama rindu sev līdz. Vajadzēja prast tvert ne pārāk lielu sauju, ar labo roku tuvu zemei, ar kreiso ap vidu un ar strupu, spēcīgu kustību izraut no zemes, tvert nākošo, vēl un vēl, līdz uz labās rokas dilbja gulēja pietiekami smags kūlītis, ne par lielu, ne par mazu. Tad plūcēja atlieca muguru, papirbināja pirkstiem kūļa vidū, izvilka pāris smudru šķiedru, apmeta ap linu sauju, savilka - un nometa aiz sevis. Kāds vecāks vīrs saujas sakrāva rāos un aizveda pie cirtējiem, kur sākās tā līnija tragēdija: cērt galviņu, ved uz māru sličināt. Nocirstās galviņas sakrāva plānos, gaļos zārdos kaltēšanai saulē un vējā. Vēlāk nokoptos, skatam atvērtos tukšos laukos tuvu un tāli redzēja tikai linu zārdus. Dažā lauciņā iss zārdiņš, tikai divi vai trīs posmiņi, citā stiepes pamatīgi gaļi un resni zārdi, tur sudraba naudu Rīgas kungi bērs sauja kā tās sēkliņas maisos. Un tur, lūk skatu pārsteidz milzu gaļi zārdi, pa septiņi, pa deviņi posmi, viens un otrs. Tas saimnieks bagāts. Jo linsēklas un nosukāti lini ir galvenais naudas iegūšanas priekšmets. Sai apvidū zemes ir par mazām, lai⁺ iegūtu visām maksām un pašu vajadzībām nepieciešamos līdzekļus. Kaut katrs saimnieks gurst zem dabā smaguma, kādu prasa maigi zili ziedošais stādīšs.

Sie linuzārdi vieš laukos skumju rudens līriku. Kailie tīrumi liecina, ka vasara pagājusi. Taču tās atstātie bagātie augļi un melni uzartie tīrumi dod cerību, ka reiz būs atkal vasara, kad plauks atkal druvas un ziedēs zili linu lauki. Zemnieka darbs uz lauka ieslēdz viņu mūžīgā tapšanas, miršanas un augšāmcelšanās mistērijā, vieno to, kas notiek virs zemes, ar to, kas debesīs vienā apgarotā harmonijā. Cilvēks ir tikai visa notiekošā saimnieks. Viņš nav liekēdis, viņš nav - dabas izlaupītājs!

Zemos smagos lidojumos pār laukiem sāk laisties vārnas, metas uz zārdiem, groza galvas, ilgi klausās un pārdomā.

⁺no labības.

Tad iekliedzas "khark!" un metas projām ātri-ātri spārn-
niem sizdamas. Kaut kas nemierīgs un draudīgs ir putnu
lidojumā un saucienā. Nāk ziema! Steidzieties linus vilkt
no mārkiem, pirms tie neiesalst! Līdz Miķeļiem jābūt laukiem
tīriem. Tad aizies vasaras strādnieki, tādēļ jābeidz pēdē-
jie darbi ar liniem un kartupeļiem.

Ai šis līnu vilkšanas darbs! Oktobra saltajā vējā
vīram jābrien mārķā līdz jostas vietai, vispirms jānopem
noslogotāji akmeņi, pēc tam velēnas un beidzot sauja pa sau-
jai jāizceļ dažas nedēļas mirkušie līni ar īpatnu smaku,
kas visai plašai apkārtnēi vēsta, kāds grūts darbs te tiek
darīts. Arī tiem, kas ņem sauju pretī, krauj vezumā un iz-
gāž klajā laukā nav daudz vieglāk, tāpat visas drānas slap-
jas un netīras, rokas neganti nosalušas. Sievietes ņem sau-
ju pa saujai, uzsit uz zemes, lai izlīdzinās, atsien un, vieg-
li tirinādamas, abām rokām izplata sauju plānā kārtiņā.
Lauks izskatās kā audekla dvieļiem noklāts, kārtu pie kār-
tas. Kad šīs rindas izbalējušas jau gluži baltas, nāk ļau-
dis uz lauka, bāž grābekļu kātus zem liniem un pārsviež tos
uz otru pusi, lai izbalo arī tā. Izžuvušos stiebrus sastata
glītās garās teltītēs. Ja arī uzkrīstu sniegs, tās nebūtu
grūti savākt un savest mājās, rijā, kur tos kaltē, mīsta, kul-
sta, sukā, vērpj. Pēc tam nāks cita epopeja: dzijas pārņemšana
no spoles uz kraķiem, audekla mešana, spolišu tīšana, nītēša-
na, audekla riešana^{+/}, aušana - un ar to vēl nav beigas...
Tik milzīgi daudz dažāda veida darbu ar līniņiem, līdz no
tiem iznāk dižciltīgs audums, kuram nekad nav bijis jākau-
nās nekādu ķīnas zīdu vai moderno ķīmisko ražojumu priek-
šā. Tagad šos darbus cilvēka maigo roku vietā veic mašīnas,
bet vai kāds tagad ir nēsājis smalku līnu kreklus? Nujā, ne-
maz nezina, kas tas ir... Līnu batists tas bija!-

Gadsimta sākumā jau arī Senbergā vairs netrūka dažā-
du fabrikas audumu gan vilnas, gan kokvilnas un zīda, taču
^{+/}"riešana" te nenozīmē suņa valodu, bet samesta audekla ie-
vilkšanu stellēs / no darb.vārda "riest"/.

saimnieces turpināja vērpt un aust pēc senču paraduma, uzskatīdamas savus rokdarbus par vērtīgākiem, nekā bodē preces. Bodē pirktās kleitās lepojās tikai jaunas meitas, kas vēlējās pasvītrot, ka viņas pieder pie tiem, kas "iet ar laika garu". Šīs nodarbības atdzīvināja ziemas pelēkās dienas un garos vakarus. No lauka un dārza istabā ienākusi, māte kāpa uz bēniņiem un nonesa no turienes vērptā ratiņu. Nu sākās nākošā nodaļa liniņa eposā. Vai to nebūtu pelnījuši uztvert mākslas darbi, ko mūsu mātes radīja savām rokām? Priecājos, ka man bija lemts ieskatīties šais darbnīcās, tik tūkstošreiz dzīvākās un apgarotākās, nekā tie baigie mašīnu kolosi, ko vakaru pēc vakara televīzija bāz mums priekšā, ko apkliedz visas avīzes un laikraksti, bet divaini, ka literatūra pie tiem neko neskaras vis! Kādu mieru un sievietes roku mākslu prata izdziedāt vienmuļi rūcošais ratiņš/kam dzirdīgas ausis, tam nemaz tik vienmuļš viņš neizlikās.../. Kāda kāre meitenei iemācīties veidot gludo, ļoti smalko pavedienu, ko māte kā zīda strūklīņu slauca no cēli čauganās kodeļas. Patecināja, patecināja, piemeta pirkstu pie lūpām, pabuksnīja kodeļu uz augšu, ne uz mirkli neapstādamāt paminu, tad caur viņas pirkstiem līja atkal zīda pavediens, iešmauca pa spārniņa nāsi, un klājās uz spoles, kas neredzami brieda arvien pilnīgāka. Kad rūkšana un paminas vieglā klabēšana apstājās, māte noliecās un pārlika dzītiņu uz spārniņa nākošā zobiņa.

Reizēm māte ielika tukšu spoli spārnā un ļāva man mācīties vērpt. Bet man vai nu kodeļa skrēja visa uzreiz spārnā, vai trūka nost pavediens, nespēju arī nekādi saskatīt roku un kāju kustības. Tādēļ pie aizsāktas spoles nedrīkstēju ne pieskarties.⁺/No pilnām spolēm dziļu pārnese uz tītavām, to jau man atļāva darīt. Ja dziļu krāsoja, tad ņēma to no tītavām nost, ja auda baltu audeklu, pārnese uz +/Un taču, kad pēc I Pasaules kara atkal vajadzēja pašām vērpt un aust, es biju tā, kas vērpa vissmalkāko pavedienu, mācība bērnībā tomēr bija savu panākusi.

krakiem. No krakiem jau meta audeklu, uzstādot istabā krus-
tus no grīdas līdz pašiem griestiem. Ar labo roku daiktu
ātri meta riņķi, ar kreiso turēja pavedienu, pakāpeniski
ceļot to uz augšu, apmeta ap tapu, un atkal no augšas uz
leju, turoties pie jau uzmetās līnijas. Samesto audeklu
pārnesa uz galda un ar koka kāsīti dzītiņu pa dzītiņai
izvilka caurupjā šķieta zobiem. Ienesa istabā stāvus jeb
stelles, kas tur bija ko nopemties, kamēr šo mašīnu uzstā-
dīja! Tagad audeklu riesa, tas ir, dzīju vienmērīgi uztina
uz liela ruļļa, kārtu no kārtas atdalot plāniem gariem ko-
ka skaliem. Kad māte pakāra skriemeļus nītis, šo dārgāko, kā
acuraugu glabāto aušanas ierīcas daļu, sēdās tām priekšā,
un nu visām runām šai istabā vajadzēja izbeigties, lai ne-
sajauktu mātei rēķinus. Katram audeklim ir savs raksts, kurš
atkarīgs no nišu skaita un metu jeb šķēru ievēršanas kār-
tības nišu acīs. No nītim metus savēra šķietā, šoreiz tik
smalkā, cik smalks bija paredzētais audeklis. Tad visu no-
stiprināja, novilka cieši kā stīgu, māte sēdās uz stēļu
laipas, pārmeta krustu un sacīja: "Ar Dieva palīgu!" Uzreiz
jau negāja, vajadzēja atkal un atkal labot, nītis pārsiet
un pārvērt, dažreiz pat šķietu mainīt, māte kļuva nervoza,
nerunīga. Līdz šaudekla sāka šauties šurpu turpu, tad māte
uzdeva man mīklu: "Atskrien līdaka, aizskrien līdaka, aizsalst
Daugava klabēdama", un pati ar savu darbu deva atrisināju-
mu: šaudekla švīkstēja, paminas klabēja, nītis cēlās un kri-
ta, un audēja sita austuvi ar visu spēku, ka klabēja vien.
Mans darbs bija spoliņu tīšana: no tītavām uz lupstāju rē-
ritēm, uzmauktām uz ratiņa skriemelim pierīkota urķa. Tā bi-
ja sava maza māksla, uztīt spolīti vienmērīgu, vidukli res-
nāku. Ja spolīte bruka nost, audēja rājās un draudēja padzīt
no ratiņa.

Nāca paziņas, glāstīja gatavo audumu uz ruļļa, pētīja,
vai tas vienkārtna, skujiņu vai triniņa raksts, sešu vai as-
toņu nišu - jo bija pat raksti uz 12 nītim /kas tā bija par

kabalistiku ar to pamīnu mīšanas kārtību!/.Runāja tuvu un tālu,kādu kuŗa saimniece audeklu auŗ,noskatījās rakstus un staigāja viena pie otras pēc padoma.

Ko darīja tēvs un citi vīrieŗi,kad nonāca no lauka? Nu tikai sākās steiga,lai laikā visu padarītu:noglabātu ziemai ābolus uz istabaugŗas zem silta pelavu apsega,samaltu dzirnavās miltus un putraimus,veiktu sabiedriskos darbus:iztīrītu aizsērējuŗos ceŗa grāvjus,izvestu granti uz sava ceŗagabala,malka un ųagari nabagnājai un skolai... Tikko iestājās ziema,sākās linu apstrādāŗana,linsēklu un dābolsēklu kulŗana.Drīz kraus vezumus un posīsies tālajā ceŗā uz Rīgu.Kamēr Rīgā braucēji mēroja simtu verstu gaŗo ceŗu,visas mājīnieku domas kavējās pie vīŗiem,vai laimīgi aizbrauks,ŗik izdevīgi pārdos,vai neatgadīsies kas ļ launs.To atpestītāju prieku kad izdzirdām gatvē ņīkstam ragavas!Ko tēvs stāstīja par piedzīvojumiem Rīgā,klausījāties ar lielāku interesi,nekā tagad klausās ziņas par ceŗojumu uz mēnesi.Pilsēta un ceŗi caur tumŗiem meŗiem bija gluŗi cita pasaule,ir ļaudi tur bija gluŗi citādi,ir mājas,ir ceŗi,ko sārca par ielām,neviens tos nebija redzējis,tas viss skanēja kā pasaka.Vai nevēlējāties tur būt? Nē,tā nebija pasaule radīta mums.Mums bija savas mājas,mums tikai te bija labi.

Tēvs reizēm atveda man kādu grāmatu ar krāsainām bildēm,kaŗa zaldātiem un zirģiem,un pat paŗa ķeizara un ķeizarienes,un vīŗu bērnu bildēm.Tad vairs vakaros nevārēja iedabūt mani gultā.Lampīņas gaismā zīmēju uz papīra augstas mājas un daudz daudz cilvēku,un arī es tur biju,un uz vienreiz es beidzu savu esību trīsizmēru vidē,un atrados plāksnē,pie tiem,ŗuz papīra.Tur nebija nekāda papīra,es dzīvoju,kustēģos starp mājām,arī visi citi cilvēki kļuva dzīvi,mēs bijām noslēpumainā pasaulē bez skaņas,tas ļoti satrauca,kļuva gandrīz baģi.Bet mātes balss no gultas nelika man mieru,sauca ārā no apburtās pasaules,man gribējās vai raudāt,kad atrados atkal pasaulē,kuŗu mēro tilpuma mēriem.Nu mana sapņu pasaule izpleta daudz

plašākas robežas, mans domu pavediens neritēja vairs tikai pa Šķēru vai Andriņu pagalmu, tas veda mani tagad uz lielām pilsētām un lauku pilnām ielām, kaut gan vēl isti nevarēju iedomāties, kādas tās ielas ir.

Pa tādiem augstiem sapņiem dzīvodama, nemaz nebiju pamanījusi, kā kukiņā saradies viss skurstens pilns šķiņķiem un spidīgiem desu ripuļiem⁺. Ziemas svētki bija klāt! Svētku sestdien māte cepa pīrākus, un es uzmanīju tēvu, kurš aizvien pats brauca pēc eglītes vai nu uz Andriņu audzi, vai uz tāliem mežiem. Ja tētis nozuda, dibināju no māmuļas, kur viņš palicis, bet viņa liekulīgi vienaldzīga atbildēja, ka nezina. Sirds pilna sāpīgas neziņas: būs eglīte, vai ne? Līdz vērās durvis un tētis apsnigušu zaķādas cepusi nesa istabā, jau labi sakurinātā, zaļu smaržojošu egli. Tēvs uztaisīja no krustiski salaistiem kociņiem tai kājiņu, un tad abas ar māti pušķojām egli lielajā istabā.

Šķēros svinēja svētkus citādi kā Andriņos. Seit mēs bijām tikai trīs, es, māte, tēvs, un vēl vecmāmuļa, ja nebija aizgājusi pie meitas uz Purviešiem. Gājēji, kas vēl bija palikuši, tika atlaisti pa svētkiem pie savām ģimenēm. Naktī uz baznīcu nebraucām, septiņas un pus verstis salā ar bērnu bija par tālu. Kad lopīti bija apkopti, un zvaigznes iemirdzējušās, sanācām pie aizdegta eglītes. Māte sāka "Kristus ir mums piedzimis". Dziedāju arī es, jo adventa laikā⁻ biju irmācījusies, tētis piedūca klāt kā uz ērgelēm. Pēc tam dziedājām arī tētiņa ticības dziesmu, arī to māte bija iemācījusi: "Es skaistu rozīt' zinu", kas man sevišķi patika. Už baznīcu braucām otrā rītā, tad atgriežoties arvien iebraucām Andriņos novēlēt viņiem laimes. Vectēva parašas jau arī te vairs stingri neturēja, pirmos svētkos negavēja, taču trokšpot arī netrokšpoja. Visas istabas bija tīras, kārtīgas, īb kā te nemaz bērnu nebūtu, kaut gan Andriņos bija atkal bērni: Pēteris gadu pusotra vecāks par mani, Marta⁺/Tēvmājās nekad nezināju, no kurienes rodas svaiga gaļiņa. Sivēna bēres tika izrīkotas klusībā. Māte strupi sacīja, ka mīņu parašas peldama: "Tādas lietas nav priekš bērniem!"

manā vecumā, Antone maza meitenīte un Bernards-šūpulī. Svētki pagāja lielā klusumā; Breilenos katrs ieslēdzās savās mājās un par kaimiņu nelikās ne zinīs. Pat uz lielceļa neredzēja nekādu dzīvību. Protams, ka nestaigāja arī čigānos viens pie otra.

Ja turējās labs laiks un ceļš, svētku laikā apmeklējām mātes māšas Krūzmētru Margrietas ģimeni Bauskā. Tas jau bija pats lielākais notikums manā bērna dzīvē. Dabūju redzēt ir namus, ir ielas un cilvēku daudzumu, bet arī visu gluši citādo pilsētas dzīvi.

Trīsdesmit divas verstis garo ceļu braucām četras līdz piecas stundas, atstājot mājas vēl pirms gaismas. Kamanu priekšā, vecākiem pie kājām ielika lielu tēva kažoku un spilvenu, un iepakoja mani tā, ka tikai degungals skatījās laukā. Tā ir man bija labi, ir vecākiem kājas nesala. Bet ko tāda stāvoklī varēja redzēt, pie tam melnā naktī? Kad sāka vīdēt pelēcīgu gaismu, ieraudzīju tādas kā melnas egļu galotnes, sniega pilnas, kad mežs beidzās, nebija arī to. Lai īsinātu garo laiku, dziedāju. Māte vēlāk stāstīja, ka es esot dziedājusi visu ceļu, un dziesmu man nepietrūcis. Kas man tās bija iemācījis? Dažas atcerējos vēl no aukles Marukas, dažas tēvs padziedāja priekšā, ja viņu lūdzu, bet lielo vairumu iemācīja māte. Dažas atceros, tās bija dainas "Maza biju, neredzēju", "Kas tie tādi, kas dziedāja?", "Stādīju ieviņu", "Es kaņā aiziedams", "Strauja, strauja upe tek", "Kumeliņi, kumeliņi" un daudzas citas. Kad uz brītiņu apklusu, lai sasildītu izsalušās plaušas, tēvs jautāja: "Vai pulkstentipš apklusa?" Jo arī vecākiem ceļš bija īsāks, dziesmiņas klausoties un paklusām smīnot, jo dziedātāja nemācēja izrunāt "r", sacīja "l".

Par šo manu dziedāšanu zināja arī pie Krūzmētrām, un, ja tur vēl vakaros gadījās viesi, krustmāte izsicināja mani, uzsākdama kādu no manām iemīļotām dziesmām. Sāku dziedāt

viņai līdz, un nemaz nemanīju, ka esmu palikusi ar dziesmu viena. Bet nu vairs apstāties nevarēju, staigāju pa istabu no viena gala uz otru, rokas uz muguras salikusi un dziedāju un dziedāju, kamēr galva apreiba no staigāšanas. Attapusies nobēgu pie tēva, nevarēju saprast, ko viesi tā priecājas un sit rokām, bet dragūns Mitūtis grozīja galvu un brīnījās, kur tā mazā tādu balsi ņēmusi.

Un te tās skumjas: tās bija vienīgās uzstāšanās, par kurām tētis bija lepns. Ja viņam nebija izdevies kļūt mūziķim, tad viņa meita varēja par tādu kļūt, tas bija viņa sapnis, kādā reizē tik svinīgi izteikts viņa draugam no bijušās Ergļa kapeles. Dzidro "kā pulkstentiņš" balsi zaudēju drīz: kara laikā Rīgā guļot ar masalām ārkārtējos apstākļos; saaukstējos, slimība nenorita normāli, bet, kā toreiz sacīja, "krita uz kaklu, uz krūtīm". Krekšķināju vairāk kā gadu, spēja kakls, ausis, mana skaidrā balss bija projām... Vēlāk skolās stāvoklis mazliet uzlabojās, dziedāju Rīgas Skolotāju instituta slavenajā korī, taču nekāda izcila zvaigzne tur nebiju.

Ja esmu pie ceļojumiem uz Bausku, nevaru nodaļu aizvērt neapprakstījusi Zemgales ceļu gar lauku sētām, vēsturiskām vietām uz vienu no vissirmākajām un jaukākajām Latvijas pilsētām. Man stāsta, Bauska esot par jaunu uzbūvēta/varu iedomāties, ka pēc šolaiku utilitārā stila/, bet man sirds ilgojas pastaigāt vēl kaut garā pa tās ielām, parkiem, pilskalniem, pirms viņa nebija kļuvusi pilsēta pēc šablona.

Ja tā bija vasara, kad braucām pie krustmātes, tad tāpat izbraucām no mājām rīta tumsā. Aiz Ānes muižas pret kļieģeņīcu /kas par savādu ēku: tikai jumts vien, līdz pašai zeme!/ sāka dziedāt gaiļi, un, izbraukušiem caur Jaunsaules silu, no rīta miglas iznira vispirms baznīca ceļmalā, māju puduris, koki. Kāds vīrs gāja pa ežmalu ar zirgu pavadā, - tas viss it kā peldēja baltā teiksmainā ezerā, visi veidi nenoteikti, divaini, mainīgi, kā aizsaulē. Tēvs ar māti klusām pārmainīja dažus vārdus, jo tas zemgaļu zemē iedzimts ti-

kums, tumsā skaļi nerunāt. Tālāk braucot, no mūsu aizmugures sāka stiepties staru kūļi, sastapuši ceļā krūmus vai kokus, apzeltīja tos spožus. Nepamanīju, kā tas notika, bet migla jau bija pazudusi. Tad tādā veidā bija cēlies izteiciens: izgaisis kā migla! Atvērās sveša, nepazīstama pasaule. Laukos auga citādi stādi, nekā mūspusē. "Kas tur aug tai baltajā laucīņā?" - "Tie griķi, meitiņ, mūspusē tādi neaug, jo tiem vajag smilšu zemes". - "Un tie lielie skaistie ziedi, lūks, viss dārzs pilns!" - "Tās lielās pilnās magones, sēklu tām maz, zied tikai par izrotājumu." - "Vai mēs nevaram tādās audzēt?" - "Nu, ja tev patīk, dabūšu un citu gadu iesēšu." Tēvs rādīja ar pātagas kātu pa labi un pa kreisi, nosaukdams mājas un stāstīdams, kas kurās dzīvo, un kas kur gadījies. Pie Vecsaules jau bija pilna diena, te bija vairākas mājas un bode pie paša ceļa. Atkal baznīciņa. Man savādi likās, ka var būt tik mazas baznīciņas un pie tam ar vienu torni! "Luteru baznīcām ir tikai viens tornis," māte paskaidroja, "tas rāda kā pirksts uz debesīm, bet mūsu baznīcām ir divi torņi kā rokas, uz debesīm paceltas."

Aiz Vecsaules aina mainījās. Mājas bija retākas, ap tām bija vesels ēku pudurs ar staltu dzīvojamo māju lielos kokos. Visā platībā, cik tālu acis redzēja, stiepās lauki un tikai lauki, rudzu, kviešu druvas, pa retam vasarājs. Nebija ne mežu, ne krūmu. Nekur neredzēja tukšu zemi vai pļavu, visur līgoja smagas vārpas, dziedāja telefonu stabu virs tām. Tēvs un māte apklusā, kļuva atkal mazrunīgi. Uz manu jautājumu, kas tie par tik lieliem laukiem, kuriem gala nevar redzēt, atbildēja ar vienu vārdu: kroņa saimnieki.

"Vai drīz jau varēs Bausku redzēt?" dibināju, un saņēmu atbildi: "Vēl jau ne, bet drīz redzēsim." Pie Mariņkroga, kad ceļš gāja pār mazu uzkalniņu, pēkšņi priecīgi izstiepu roku: "Bauska! Redz, kur Bauska!" Vecāki smaidīja: jā,

tas baltais Bauskas baznīcas tornis, tāds savādi četrkantains īsu jumtiņu galā. Tēvs rādīja man mazu uzkalniņu kā valnīti, kas vilkās pār lauku šķērsām pret ceļu: "Šito uzkalniņu Pēterā Lielā zaidāti sanesuši ar cepurēm, lai būtu kur uzstādīt lielgabalus, kad apšaudījuši Bausku." Vēl daudz ko tēvs stāstīja par seniem kaņiem. Visi tie nostāsti saistījās ar mūsu apriņķa pilsētiņu divu upju satekā. Tā bija savāda pilsētiņa, pilna vēsturisku notikumu, senu tragediju, Zemgales klusā skaistuma un snaudošās poezijas. Manā apziņā tā palikusi kā kaut kas tuvs un mīļš, gluži ar mūsu vēsturi un mūsu likteņiem saaudzis. Labi, ka tevi vairs neredzēšu, jo tu vairs neesi tāda; tevi seno, jauko karš noslaucīja no zemes virsus, un tagad tevi par jaunu ceļ svešzemnieki, kas tevi jau kārtu kārtām paši postījuši! Ne tikai atmiņas, tavs vārds ir man šeit līdz, nekas mani no tā nevar šķirt, jo visos manos dokumentos, visā manā dzīves stāstā mana Bauska nāk man līdz...

Un tad nāca pirmās pilsētas mājas, mūra un krāsotas, un pa plosta tiltu iebraucām ielā, kas veda kalnā augšā. Kā nu Bēra pakavi klaudzēja un rati grabēja uz akmeņiem, kratīja mūs tā, ka vairs nevarējām sarunāties. Nebija arī laika, nebija iespējams iztaujāt par visu svešo, kas tik ātri mainījās un aizslīdēja gar acīm.

Krustmāte! Kāviņa un meitenes priecājās un metās mums noņemt ceļa drānas, un iztaujāt, kā esam atbraukuši! Tēvs novietoja zirgu un ratus iebraucamā vietā, jo parasti palikām Bauskā pa nakti.

Krustmātes dzīvoklī pirmo reiz sastapos ar pilsētu. Cik viss te bija savāds un smalks! Meitenes tā apģērbusās, it kā šodien būtu svētdiena, kaut zināju, ka ir parasta darba diena. Pie sienām pakārtas fotogrāfijas un baltas tāsītes, uz kurām uzlīmētas skaistas puķītes vai enģeļu gal-

viņas. Tās man ļoti patika, un Lūcija man skaidroja, ka varu pati tādas uzstaisīt: ielej tasītē šķidru gipsi, kad tas sacietē, tasīti atņem nost un uz gipsa formītes uzlīmē bildīti. Nē, nē, zināju, ka to nekad neuztaisišu, jo kur es ņemu to gipsi, un pie tam man pret ķīmiju no visagrākām bērnu dienām ir liela nepatika... Mile bija mazrunīga; viņa sēdēja pie savas māsas Annas galda un šuva, jo vecākā māsa bija šuvēja, viņa šuva tik ātri, ka pirksti zibēja vien. Bet pie tās Miles šūšanas bija kaut kas savāds, man reiba galva uz viņas rokām skatoties un metās tā divaini ap siridi. Beidžot tomēr nopratu, kur ir tā atēgarnība: Mile šuva ar kreiso roku! Kad māmuļai par to pačukstēju, viņa smējās un sacīja, ka Mile esot kbeile, un tur nekā nevarot padarīt. Uz krēsliem un vadžiem bija daudz zīda drānu, tās dāmu kleites un blūzes. Anna salasīja dažādas krāsainas lupatiņas un deva tās man, ak, kas tā par mantu! Arī es mājās uzšūšu lellei zīda blūzes un kleites. Ne labprāt rotaļājos ar lelli, tas nebija manā dabā, man labāk patika dzīvais palītis, bet šūt drēbes lellei gan man patika, nakts tumsā parasti izdomāju fažsonus, un kā tos uzšūšu.

Anna jau bija liela ļoti skaista jaunkundze, gara slaida auguma un līdzenu, balti rožainu seju. Viņai bija tādi mati, kā nevienam citam cilvēkam: kad brūno resno bizi palaida vaļā, tā sniedzās līdz ceļiem! Annai jau bija brūtgans, kas viņu reizēm apciemoja. Tas bija izskatīgs dragūns kara drēbēs ar zobenu un piešiem. Kad viņš nāca, meitenes noslēpa visas šujamās lietas, un dzīvoklis bija kārtīgs un sviņīgs.

Arī Jānis Krūzmētra, krustmātes vīrs bija kroņa dienestā. Arī viņš valkāja garu šineli ar uzplečiem un spožām pogām, un kad viņam iekrita nakts dežūra uradņika postenī, krustmāte palīdzēja viņam aizsprādzēt jostu ar zobenu un milzīgu revolveri pie sāniem. Viņš bija gudrs un mums labvēlīgs, bet ļoti disciplinēts un strups runā, kurā nereti

lietoja vārdus no viņa "valdības valodas". Viņš nesacīja "pagaidi" vai "paga", kā mūsu mājās to mēdza sacīt, bet "pastāj, pastāj!", un mūsu māmuļa klusībā par to smējās. Kad viņš izgāja, visi atdzīvojās un sāka savas sieviešu valodas, kas nebija domātas man, bet kurās es sapratu tikpat labi kā pieaugušie, un taisni tādēļ negribēju šais runās klausīties, staigāju pa dzīvokli un meklēju, vai neatradīšu kādu bildēm apdrukātu papīra gabaliņu.

Dienas novakarē, kad visi darbi bija padarīti, meitenes uzpucējās, uzlika cepures un veda mūs ar māmuļu uz pilskalnu pastaigāties.

Legendām apvītās Bauskas ordeņa pilsdrupas! Viens no vislielākajiem un ievērojamākajiem vēstures pieminekļiem latvju zemē. Varbūt vienīgi Kokneses pilsdrupas spēj stāties ar to vienā rindā. Kas tā bijusi par grandiozu akmens celtni, kas aizņēma milzu platību. Vidū apaļš akmens tornis, jau vietām nodrupis. Šai tornī bija tikai pāris logu caurumu, tāpat augstajos pils mūros tikai daži lieli logi starp šaurām šaujamām lūkām. Sienas vietām bija pilnīgi nodrupušas, stalti stāvēja vēl tikai tās, kas pacēlās uz abu upju krastiem it kā šo krastu paaugstināts turpinājums. Arī Kokneses pils stāv uz augsta Daugavas krasta un Cēsu pils pār šķūdoņu senstraumes ieleju, taču novietnes ziņā Bauskas pils nelīdzinās nevienai citai vēsturiskai celtni mūsu zemē: tā ir celta uz zemes mēles paša gala, ap kuru divas lielas upes, Mēmele un Mūsa saplūda kopā par plašu un rāmu strautu - dižupi Lielupi. Mēmele drāžas pār akmeņainu gultni gandrīz zem pažiem logiem augstajā pils sienā, kas par baismīgu varonību: "un pils komteses lēkušas pa šiem logiem upē, lai labāk nosistos uz akmeņiem, nekā kristu Pēterā Lielā lācīgo karotāju rokās". Meitenes parādīja tumšus caurumus zem šo drupu vidū, tās esot ejas uz pagrabiem, kur noslēptas pils bagātības. Tumšās naktīs drupās klaiņojot liesmas,

kas parādās visur, kur kaltējas nauda. Pilsētas drošsirdīgākie žuļiki jau ne vienu reizi vien mēģinājuši izstaigāt šīs pazemes ejas, lai mantu atrastu, bet arvien atgriezušies tukšā briesmīgi nosmulēti, gandrīz prātu zaudējuši, jo tur pazemē nopūšot katru gaismu, vienalga, vai sveci vai lukturi, un tad vairs nevarot atrast izeju. Ja ar Bauskas vārdu un tās skatu, braucot no tēva mājām, manī radās Zemgales piemīlīgā skaistuma pārdzīvojums, tad pie šīm pilsdrupām skatīju savas zemes vēsturisko diženumu un likteņa bargumu pret to. Un te sirdī ielija dīvains gaišums un cerība: ja šīs zemes tauta bija pārdzīvojusi un pāraugusi visu baigo, un arvien atjaunojusies saskaņā ar Zemgales maigajām debesīm un klusiem zaļiem laukiem, tad varēja ticēt, ka šī zemīte mūžam paliks brīva un pati sava, neraugoeties uz svešiem kungiem, kas pie tās upēm reizēm cēla akmens ciež tokšņus, un reizēm tos atkal grāva kopā. Bauska! Pat noārdīta no zemes virsus, tu tomēr paliksi mūsu bērnības visjaukāka pilsēta!

Uz pilskalnu ceļš veda starp lieliem kokiem un pār dziļu gravu, te viss bija izkopts kā parks, un atgriežoties mājup, mēs iegājām un pasēdējām baltā lapenē. Svētdienās te viss esot ļaunžu pilns, jo visa pilsēta nākot šurp pastaigāties.

Arī pašā Bauskas vidū, bruģētā tirgus laukumā bija savs dabas brīnums. Kad braucu uz Bausku ar vecākiem kā gluži maza meitene, šeit bija pumpis, pie kuŗa visi nāca pēc ūdens. Un visi slavēja kristaliski tīro, dzedro, gardo ūdeni, līdz tas sāka pamazām apsīkt. Vajadzēšot urbt jaunu dziļāku aku, citādi pilsēta palikšot bez ūdens, tā runāja baušķinieki. Un tad līdz pat Breileniem atskrēja ziņa, ka Bauskā notiekot brīnums! Šī ziņa satraucā, jo katrs domāja ne tikai par savu tur dzīvojošo radu likteni, bet jo vairāk par to, kas notiks ar mūsu Bausku. Jo, luk, bija sākuši urbt dziļāku

aku, bija vajadzējis grauzties cauri akmens slāņiem, un jau domājuši, ka pūles veltas, jo pilsēta celta uz kalna un līdz ūdens āderēm netiks, bet pēkšņi špākdama un svilpodama šāvusies uz augšu briesmīga strūkļa. Bijuši dzirdami rūcieni it kā pērkonš grāvieni. Centušies strūkļu kaut kā apturēt, taču tas nekādi neizdevies. Ūdens šalcis jau desmitiem metru augstu, rāvis gaisā visus akmeņus un ierīces, kurām centušies caurumu kaut kā aizbāzt. Ūdens plūdis aumaļām jau pa visām ielām. Steigā izsaukti no Rīgas vislielākie speciālisti, bet arī tie nezinājuši, kā ūdens briesmas novērst. Par pumpi nebijis vairs runas, vienīgā iespēja bijusi ierīkot artezisko aku un mēģināt tikai ūdens graužošo spēku kaut kā apvaldīt.

Neatminu, kā Bauska beidzot tika galā ar neredzēto parādību, zinu tikai, ka līdz pašam Otram Pasaules karā pilsētnieki dzīvoja bailēs, ka reiz notiks zemes trīce un visa pilsēta nogrims bezdibēnī, jo reiz taču tam ezeram pazemē vajadzēja izsīkt...

Ja mūsu ciemošanās pie radiem iekrita svētdienā, gājām ar meitenēm uz baznīcu zem lieliem kokiem. Tur bija laipns, ļoti patīkams prāvests, ko sauca par Maksvīta kungu, no reizes redzējuma man palicis atmiņā.

Reiz, atceros, varēju būt ap piecus gadus veca, kad meitenes aizveda mūs, tēvu, māti un mani uz "mīglu bildēm". Jo, lūk, pilsētā bija patādījušies kumēdiņu rādītāji, kādus agrāk neviens nebija redzējis. Gājām uz lielo notikumu visi tādi kā sakaunējušies, tādēļ skaļi runājām un smējāmies, sak' rādi tu ko gribi, mēs tā vai tā neticēsim un par to neko neiztaisīsim! Bija tumša telpa, sēdējām visi cieši sažņaugti uz dēļiem, ierīkojāmies labi tuvu pie baltas sienas, lai labi redzētu, kā viņi īsti tos kumēdīņus taisīs. Uzreiz pa to sienu sāka skraidīt ēdas, tādi kā cilvēki, visi kaut kur skrēja, šaudījās rokām, bolīja acis, un es no visa tā nekā ne-

saprātu. Beigās visi drāzās uz divritepiem pār mājām, pār jumtiem taisni uz mums, un es rāvos aiz tēva muguras, ka man neuzskrien virsū, bet sievietes mani mierināja, ka tās jau tikai miglu bildes. Labas miglu bildes, ja tev uz vella-pēdām⁺/gāžas sejā iekšā! Bet kur viņi visi palika, līdz baltās sienas malai atskrējuši? Manās acīs šis bija pats lielākais šī vakara kumēdiņš. Pašu beidzamo skatu sapratu, jo māmuļa to komentēja: lielās liesmās sēdēja liels velns, kustināja lūpas un rokām plikšķināja sev pa krūtīm, "rāda, cik tur viņam labi", māte skaidroja, un es sapratu, ka viņš aicina visus gāzties ellē.

Bauskā mums bija arī otri ciemi jo tuvu pie Mēmeles upes. Pašā jaunā tilta galā, ko vēlākos gados uzcēla, dzīvoja otra mātes māsa Auguste ar vīru Jāni Līpuci un viņu trejmeitiņām: Veroniku, Apoloniju un Annīti. Krūzmētru māgā mūs saņēma laipni un skaļi, tomēr nepārkāpjot smalku ļaužu atturību. Guste saņēma mūs pārsteigumā iesaukdamās, un tūlīt apsēdināja un cienāja, un klusītiņām deva vecākajai meitiņai piecas kapeikas, lai skrej uz bodi pēc nezin' kā sevišķa. Šai mātes māsā bija nepārspējama, īpatnēji sievišķīga īpašība - tāda mātes laipnība neraugoties uz to, vai Skēru saimniecei bija kukulis līdz vai ne. Ja mūsu māte savā dabā bija paņēmusi pus uz pusi tēva laipno rūpību un viņas mātes bajārisko atturību, tad Auguste Andriņu vecā saimnieka bērnu bērniem parādīja visu viņu senča sirsnību un vēlīgumu, tikai pilnīgi sievišķotu. Sirsnīgi vienkāršs bija arī pats Līpucis, tas jaukākais pie viņa bija neizsmējamie joki un jautrība, kaut bija vienkāršs smaga darba cilvēks. Kaut mātes māsa man ļoti patika viņas slaidā vijīgā auguma un nemākslotās izturēšanās dēļ, tomēr ar viņas meitenītēm sadraudzēties nepratu. Jo es augu viena, un man pat bērnu sarunas valoda bija sveša, es nesapratu viņu intereses, ne viņi manas. Toties tēvs uz vietas atrada kopīgu va-
⁺/Ap šo laiku uz mūsu ceļiem sāka parādīties divriteņi.

lodu ar Limpuci, abi trieca viens par otru, un tēvs pat smējās, kas gadījās ļoti reti. Kaut gan mana māte to neizrādīja, taču es jutu, ka viņa Limpuci diezīn' cik augsti nevērtēja un vēl aizvien nevarēja samierināties ar to, ka māsa apprecējusies ar cilvēku no "kalpu kārtas". Par Gusti viņa daudz neko nerunāja, un, kad pieminēja Limpuča vārduklusēja. Tāda bija viņas neapmierinātības izrādīšana. To es atkal nevarēju saprast pat studente būdama. Man bija daudz par ko brīnīties Krūzmētru mājās, taču īsti kā savās mājās jutos pie tantes Augustes.

- - - - -

Ziema lauku sētā! Lauki, cik tālu skats sniedz, zem baltas sniega segas. Tālo mežu svītriņa, kas vasarā ar zilganu dūmaku nošķīra zemi no debesīm, tagad melna kā ar ogli novilkta. No upes ne zīmes, tikai balta ieleja stāvos krastos. Iemīts celiņš no mājas tek uz ālingiņo kuŗa ņem ūdeni lopiņiem, ar apledojušu mucu zirdziņš velk to augšā; bērīm baltas ūsas un krēpes, un no nāsīm veļas divi baltu garaiņu mutuļi. Visa dzīvība sastingusi, noslēpusies zem baltas villaines laukos un dārzos, māju salmu jumti arī bieziem pēļiem apsegti. Mājās tāds klusums, ka sētšvidū šķiet, te viss pamests un bez dzīvības. Bet noteiktos dienas laikos cilvēki iznāk no istabas, patekā pa dziļi sniegā izšķūrētiem celiņiem uz klēti, uz kūti, pačīkstina akas vindu. Viss tas notiek klusi, saltos gaisos neviens neklaigā, padara savu darbu īsi un āši, lai nozustu atkal istabas melnā durvjū caurumā. Tikai dūmi no skursteņa - kā no dzīva, neredzama altāŗa zināmos noteiktos laikos ceļas uz augšu taisni kā svece. Tur zem biezā pēļa vāras katli dzīvības uzturēšanai paši, saimei un lopiņiem. Istabā nav ziemas miega, istabā rūc ratīņš, klab audekļa austuve un paminas, sukā ziņzainas linu saujas, ko vest uz Rīgu. Ja mājās ir viens

pats bērns ko lai viņš iesāk? Spolītes jau satītas pilns groziņš. Palītis apnicis rotaļāties, grib saritināties pie mūrīša un nosnausties. Bērns pūš uz aizsalušām rūtīm, līdz rodas mazs apaļš tīra stikla caurumiņš, pa to var ieskatīties tālā pasaulē. Vai pa ceļu kāds nebrauc? Ja nav ceturtdiena, nav neviena. Tukšs. Kluss. Tad bērns lūkojas uz kartupeļu kalniņu, to iezīmē baltā lakatā dažī melni alkšpi un kārklu žagariņi. Atliek tikai sapņot. Rakstīt pašam savus stāstus bez vārdiem un bez zīmēm, un pašam lasīt tos. Ja tēvs ir aizbraucis mežā izvest malku, tad sāku gaidīt viņa atgriešanos jau no paša rīta. Un kad viņš pārbrauca, sākās brīnišķī vakari.

Uz galda dega lampa zaļu kupolu, pie sienas tikšēja lielais pulkstenis ar sārtām rozēm uz ciperblates. Māte vakarā neauda, viņa adīja cimdus un zeķes un siltas šallītes. Tēvs pēc vakariņām atstiepās gultā - un tad sākās mani brīnišķī brītiņi - mana universitāte, kas mani izveidojusi tādu, kāda esmu. Gaužām man patika klausīties mātes stāstos par veciem laikiem, zināju tos no galvas, taču pasaka jau arī bērnam nekad neapnīk, galvenais, lai smadzenēm būtu darbs. Taču kad tēvs stāsta, - ai kādas bezgalības atvērās laikā un telpā, kādi augstumi atklājās, kas sniedzās līdz pašām debesīm! Līdz tām debesīm, par kurām māte māca dziedāt un skaitīt lūgšanas. Tikai stāstīt par šīm debesīm māte neprata tā, kā tēvs. Ja viņa stāstīja, tad īsi un sausi izlika man dogmatiku, kategoriski un bez kādiem iztulkojumiem. Bet tēva stāstā viss dzīvoja. Viņš klusām maigā balsī runāja par Jāzepu un viņa sapņiem, - par tiem kulišiem, kas klanījušies, par brāļu naidu un viņu noziegumu, Ēģiptes faraona septiņām vārpām un septiņām gotiņām, kas pie lielās upes dzērušas ūdeni. Sevišķs pārdzīvojums dreb viņa balsī, kad viņš sāk stāstu par jauneklīgo Dāvidu un par milzi Goliātu, par Dāvida koklēšanu Saula priek-

šā un par nelaimīgo Apsalomu. Bija arī vēstures varoņi, kad tētis stāstīja par kariem, par Napoleonu un viņa bēdīgo likteni uz svētās Helēnes salas. Bija arī ģeogrāfijas stundas, kurās dzirdēju neticamas lietas: ka samoješu zemē mēnešiem esot melna nakts, un saules vietā pie melnām debesīm ziemeļblāzma, un ka tur tālāk, pavisam tālos ziemeļos, kur vēl neviens nav bijis, ir mēģinājis nokļūt Nansens, un ka viņa kugis iesalis ledū. Un vēl bija stundas par jo divainām zemēm tālos austrumos, kur dzīvojot ļaudis ar šķībām acīm un vīrieši ar garām bizēm pakausī. Par tiem tēvs zināja no aculiecinieka, sava tuvākā drauga, arī kādreizējā Ērgļa kapeles mūzikanta Brankūžu Joža, kurš ar vijoli padusē pēc Ērgļa nāves aizgājis pasaulē bez graša kabatā. Izstaigājis visas tālās zemes, un visu, ko redzējis, aprakstījis vēstulēs savam draugam, mūsu tēvam. Tad arī māte pielika savas atmiņas no tām pašām Joža vēstulēm, un stāstīja man par to tālo zemju cilvēku parašām: ka tur meitenītēm nosieņot kājiņas, lai neaug lielākas, jo maza kājiņa esot viņiem tā jaukāka. Arī uz kurpēm nestaigājot, bet uz mazītiņiem benciņiem, kuršpiesienot pie kājām. Un gulēt viņas gulot arī liekot galvu uz soliņa, kurā izcirsts robs, kakla ielikšanai, lai galva būtu brīva un pa nakti neizputētu maksīgā fizūra. Tas nu bija briesmīga nežēlība, tā kropļot cilvēka locēklus, vai tas varēja būt patiesība?

Bija arī temati, pie kuriem man elpa aizrāvās klausoties, pēc kuriem es iemigu tikai ap rīta pusi, jo nespēju atrauties no savas iztēles pasaules, kamēr nogurums ar varu neaizvēra skatu lodziņus. Tie bija stāsti par Galileju un Koperņiku, par sauli un zvaigžņu ceļiem, un es vai izsamisu, ka vēl neesmu liela un nevaru stāvēt viņiem blakus un lūkoties zvaigznēs ar teleskopiem. Ne lai būtu slavena kā viņi, nē, tas man neienāca prātā, man tikai dega redzēt patiesību. Kad vēlāk pati sāku iedziļināties zinātnē, brīnījos, ka observatorijas iekārta bija taisni tāda, kādu tēvs aprakstī-

jis savos stāstos.

Jo tālāk dzīvoju, jo vairāk brīnos par savu tēvu - zemnieku, kura skolas gaitas ilga tikai pāris gadus Gudīgas skolīnā ar vienu klases telpu un vienu skolotāju, - un ko visu tēvs nezināja! Viņš zināja par visiem galvenajiem notikumiem zinātnē, par visu ievērojamāko, kas pašreiz notiek pasaulē, viņš pēc pāris toņiem prata izšķirt, kura komponista melodija tā ir: Cimzes, Jurjānavai cita. Mūzikā viņš dzīvoja kopš savas agrās jaunības dienām, visas citas ziņas smēla no grāmatām, ar kurām pilns bija viss lielais skapis goda istabā. Kaut zemkopība nebija viņa sirdslieta, taču no gada uz gadu viņš kārtīgi abonēja tā laika redzamāko mēnešrakstu "Zemkopi". Tādēļ viņam bija ko stāstīt, un grūti pasacīt, vai viņa abu bēnu pieķeršanās grāmatām ir iedzimta, vai arī tēva modināta dzīva pašā agrākā bērnībā, kas ieaugusi par cilvēka dabu.

Kad stāsti bija pabeigti, un tēvs un meita nonākuši istā noskaņojumā, sekoja lūgums: "Padziedi, tēt!" Tas nu izdevās tikai retu reizi, un tādēļ isie brīži bija tie dārgākie. Ja tēvs stāstot bija gluži izlobījies no savas zemnieka īstenības, viņš uzcēlās no gultas, apsēdās pie galda, ņēma mani uz ceļiem un sāka:

Nu dusēs visas lietas,
un meklēs guļu vietas,
kas vien šai pasaulē.

Ir tu, mans prātiņ, modies,
uz citām domām dodies,
tev vēl tavs glābējs jāslavē.

Jau saule no mums atstāj,
un zemi tumšums apklāj,
nakts briesmas uz mums krīt.

Bēdz bēgdams, saules spožums,
man tumšā naktī drošums,
Jo Jēzus manā sirdī mīt.

Un, kad nonācām pie pēdējā panta/es dziedāju, protams,

līdz/,tēva acis iepletās un kļuva valgi mirdzošas:

Sī diena jau pagalam,
no visām debess malām
mums zvaignes spīd kā zelts.

Ir es tāds skaidrais būšu,
kādees no zemes kļušu
pie Dieva debess godā celts!

Tā bija "luteru dziesma"⁺/,bet tēvs zināja,ka viņš var to dziedāt,jo mātei arī tā patika.Cik laimīga viņa klausījās pār savu adīkli!

Ir es tāds skaidrais būšu...

Mūsu,Skēru tēva pēcnācēju dziļā,nedziestošā ilgošanās pēc skaidrības,-jo dziļāk stigām grēkā,jo kvēlāka,-nav mātes mantojums.Tās ir tēva asinis mūsos.Tādēļ,kad redzu zvaigznes pie debesīm,skaitu šo pantu un piemiņu tēvu,ticu,ka tas reiz tur augšā piepildīsies.

- - - - -

Viens no visdziļākiem un skaistākiem garīgiem pārdzīvojumiem,varbūt tā visstiprākā saite,kas visos jaunības un racionalistiskās apkārtnes uzspiestos šaubu gados noturēja mani pie kristībā dotās ticības,bija piedalīšanās Lieldienu nakts /poļi saka Lielās Nakts/ceremonijās. Lai biju kādā sabiedrībā būdama,lai gāju kādus neceļus iedama,Klusā sestdienā steidzos mājās,steidzos turp,kurp sauca bērnu dienu gars -uz Skatkalnes baznīcu,lai pārdzīvotu Kristus kapa mistēriju.Esmu bijusi arī citās baznīcās Lieldienu naktī,bet tas nav tas.Nav tā skaistuma,nav visvarenā nōslēpuma,ko pārpildītā baznīca pārdzīvo kā viena miesa un dvēsele.Tikai tur cilvēks jutās vienots ar visu radību skumjās un žēlabās pie Radītāja kapa.

Tā diena jau no paša rīta bija savāda.Ļaudis kustējās pa mājām klusi,kā bez valodas.Gatavojās svētkiem,tika slaucīti visi celiņi un nogrābāti pagalma mauriņi.Apklusā ⁺/Vēlākos gados uzņemta arī katoļu dziesmu grāmatā.

arī vēji, un pavasaris dvesa pār laukiem un celiņiem savu pirmo silto dvasu.

Taisni šai dienā man pašai no sevis bija atvēries liels priecīgais brīnums: sēdēju uz mūrīša ar mātes dziesmu grāmatu rokā. Ziemā māte bija mēģinājusi iemācīt mani boksterēt, un tas man šķita tik neizteicami grūti. Bet tagad es uzšķīru Kristus ciešanu dziesmu, zināju, kurā vietā tā ir, dažas rindas pratu no galvas, un, kad tā skatījās un skatījās novakares saulītes apspīdētā grāmatā, pēkšņi aptvēru, ka es lasu!

Saulīt' gandrīz noejot,
Jāzeps Jēzus miesas
lūdzas sev no soga dot,
rok pēc jūdu tiesas.

Dārgos autos viņš to kopj,
likdams jaunā kapā,
kas ar sargiem sargāts top,
tā Viņš glabāts tapa.

Tas bija vecā ortogrāfijā un divainā valodā, bet taisni pār šīm vārsēm atklājās mans dzīves vislielākais panākums: es pēkšņi varēju lasīt jebkurā vietā, un bez boksterēšanas! Man bija seši gadi, taisni šai mēnesī svinēju dzimšanas dienu. "Memmit, dzirdi, es māku lasīt!" - "Nu ta' jau labi, bet tagad taisīsimies uz baznīcu!"

To vārdu biju gaidījusi ar vēl lielākām bažām, nekā Ziemas svētku eglīti. "Iesim uz baznīcu, vai neiesim?" Un nu laime pacēla spārnos: Iesim! Būsim tur!

Sais gados vecāki vairs strādniekus pa ziemu neturēja, iztika paši, pieņemot gadījuma darbos palīgus. Un tā Lieldienu svētkos, ja tie iekrita pirms Jurgiem - un parasti tā bija -, mājās bijām vieni, vecāki un es, tā tad vāsi uz baznīcu braukt nevarējām, lai mājas nepaliktu tukšas. Vecmāmuļa, ja arī bija pie mums, turējās savā istabīnā, jo piedalīties saimniecībā vairs nespēja. Tētis gribēja jūgt zirgu, bet māte apdomājās, kur to visu nakti atstās, vai zem

klajas debess?Naktis vēl bija saltas,un zirgu bez uzbaudības atstāt nevarēja."Aiziesim kājām",māte sacīja,"Ancīte jau vairs nav tik maza.Re,kā cilvēki ar bērniem iet pa ceļu pat no Budberges!" Tiešām,pa ceļu gāja sievas un vīri ar lakatiņos sasietām pauniņām,tie bija pārcēlušies pie An-Mēmeles pār upi budbergieši.No Breileniem citu gājēju nebija,varbūt tikai Zvejnieku jaunkundzes aizbraukšanas braukšus.Un tā mēs atvadījāmies no tēva.Māte Lieldienu rītā gāja pie dievgalda,viņa rūpīgi mazgājās un gērba visas drānas tīras.Runāja ļoti maz,jo bija sevi nogrimusi,bet kad izgājām pagalmā un tētis mūs pavadīja līdz gatvei,māte pēkšņi padeva viņam roku un strupi sacīja:"Nu tad ar Dievu,un piedod!"Viņi abi bija ļoti savādi,tādi kā sakautrējušies no neparastās ceremonijas,tā abiem nenācās viegli,bet es zināju,ka mātei jāsalīdzinās ar visiem,viņa bija iegājusi arī vecmātes istabiņā,jo gāja taču pie bikts,un piedošana bija jādabū vispirms no tiem vistuvākajiem.

Tad mēs gājām pa nožuvušiem kājceliņiem,septiņu versetu ceļš nostaigājās nemanot,jo kopš bērības biju liela gājēja.Kaut tikai nenonāktu par vēlu,kaut tikai varētu piekļūt pie kapa!

Baznīca tiešām bija pilna kā nekad -un tumša.Tikai pāris vietās dega dažas sveces^{+/},viss milzu dievnams,kuŗš varēja uzņemt dažus tūkstošus,grima necaurredzamā tumsā.Sonakt gaisma nebiņa vajadzīga.Sodien stāvējām Kristus nāves tumsībā.Solos sēdēja tikai niecīga daļa,visi pārējie cieši viens pie otra stāvēja kājās,stāvēja visu nakti.

Priekšbaznīcā uz divpakāpienu lāvām sēdēja nabagi^{++/} lakatos un segās satinušies veciņi un vecītes,nevienu nevarēja izšķirt,kuŗš kuŗais.Māte pačukstēja "Seskienīte?" viens lakatu muškulis pakustējās un no tā pasniedzās veca^{+/Vēlākos gados pie ieejas sīca spilgta karbida lampa.}
^{++/Tas ir,pagasta nespējnieki.}

kaulaina roka un saņēma no mātes svētku vīstokli ar pīragiem, desu, oliņām. Izlīda vēl otra kaulaina roka un pateikdamās paglāstīja mātes rokas, "Sveicināta, Marija" čukstot. No priekšbaznīcas iegājām plašajā dievnama telpā, kur tālu dibenā vajadzēja spīdēt sarkanai mūžīgai lampīnai, taču šovakar tur neredzēja nevienu gaismas plankumiņu. Ak tā, mūžīgā uguntiņa jau vakar bija izdzēsta, jo lielaltāri Kristus vairs nebija... Un tur ļoti augstu vajadzēja būt maigajam Jaunavas tēlam, un vēl augstāk pār Viņu Kristus-Valdnieka tēlam ar izstieptu pār draudzi labo roku. Bet tagad tumsā arī tos vairs neredzēja. Un arī ceļos vairs nemetāties, lai sveicinātu Vissvētāko Sakramentu, bet māte mani ņēma pie rokas un spraucās uz kreiso baznīcas spārnu, kur dibenā pie Jēzus Sirds altāra bija Kristus kaps.

Labu gabalu priekš altāra viss baznīcas joms zem kreisās velves bija nošķirts ar tumšzilu sienu, nebija vairs altāra, šķita, baznīca ir pārbūvēta. Šai tumšajā sienā lejas daļā bija zema plata eja, pa kuru varēja ieskatīties "klints" iekšienē. Tur lielā gaismā, kas nāca no neredzama avota, gulēja Kristus, līdz pusei baltu autu pārsegts. Rokās un kājās naglu zīmes, sānos šķēpa vāts. Zem viņa klintī dega pieci apaļi, dažādas krāsas gaismas lodziņi. Augstu virs kapa, šķidrā rautu pārsegta, blāvoja zelta monstrande ar svēto Hostiju. Neizsakāms miers klājās pār Kristus seju, pilnīgs klusums valdīja uz ceļiem stāvošā blīvā cilvēku pulī. Nebija iespējams izteikt pārdzīvojuma lielumu un vienreizīgumu. Zināju, ka tas tikai tēls, taču Kristus patiesi bija te klāt svētajā Hostijā, un tā viss ieguva patiesīgumu, neviens nepielūdzta tēlu. Mēs patiesi atradāmies Golgotā, Arimatijas Jāzēpa dārzā...

Māte, stāvēdama uz ceļiem, piespieda mani sev klāt un čukstēja: "Redzi, kā Kungs dus. Bija briesmīgas sāpes. Nu ir miers." Visās apspīdētās sejās bija ciešanu un nāves apce-

re. Ļaujiet man stāvēt te visu nakti! Bet māte pēc brītiņa vilka mani atpakaļ, lai ļautu pieeju pie kapa arī citiem. Viņa klusām aizkļuva caur pūli līdz altārim ar brīnumdailās Dievmātes un Bērniņa gleznu, mēģināja man atrast vietu uz altāra pakāpēm, bet es atteicos sēdēt. Ja stāvēja visi, arī es varēju stāvēt.

Kancelē, tepat virs mums, atradās jauns priesteris. Viena vienīga svece apgaismoja viņa balto kořkreklu. Viņš sacīja svētrunu klusinātā balsī, taču pēdējā kaktiņā visi dzirdēja, jo baznīca bija slavena ar apbrīnojamu dzirdamību. Pēc tam baznīca dziedāja Ģetzemanes dziesmu "Kas tas tāds, kas tur zemē krīt?" Māte zināja, ka man šī dziesma patīk, tāpēc ļāva man to dziedāt līdz galam, bet tad viņa čukstēja: "Ēsim nu uz mājām, ir jau vēls, un esi nogājusies un nopūlējusies." Bet es ne par ko negribēju iet un lūdzos: "Memīt, paliksim līdz "Raudait, eņģeļi"! Tā bija visskaistāka no manas bērniības baznīcas dziesmām, - un to dziedāja tikai reiz par gadu! Māte vairs nepretojas, dabūja rožkroni un sāka lūgt par mirušajiem tēvu, māti, māsu... Tumsa un ļaužu blīve baznīcā nemainās. Laiks un visa pasaules norise apstājusies, kaut kur pazudusi. Taču viens vēl nesnauž. Isi pirms pusnakts kaut kur solos pērmindera balss sāk savādi līgano meldiju: "Raudait, eņģeļi, raudait, svēti gari!"

Man nevajag grāmatas. Zinu visu garo dziesmu no galvas, no tām dažām reizēm, kad esmu to baznīcā dzirdējusi, vai ar māmuļu Lielā piektdienā padziedājusi. Kad dziesma izdziedāta, māte saka: "Ēsim pagulēties, lai saulei austot, būtu uz Augšāmcelšanas." Izlocāties caur ļaudīm uz izeju. Laukā tumša valga vasaras nakts. Ap baznīcu, cieši pie pamatiem piešpiedušos, varēja viedēt tādus kā satuntuļojušos augumus.

Izskatās, it kā tur pelēkas aizas būtu sagulušas cieši viena pie otras. Rādu tos mātei, māte atbild, ka tie dievlūdzejī, kas nākuši no tālienes, grib nosnausties kādu stundiņu.

"Kā viņiem nav salti?" jautāju. "Mūri sarga no vēja un sil-
da"...

Nogājām no kalna, māte pa tumsu veda mani pie sava brā-
ļa, mana krusttēva Kristapa, kam te miestā bija sava ista-
biņa. Krusttēvs vēl aizvien neprecējies, mazā istabiņā ie-
rīkojis mums uz grīdas guļamvietu. Bez runāšanas nolicāmies.
Ausis vēl skanēja "Raudait... Raudait kalni un pakalni...
Upes un jūras ūdeņi... Alas un zemes dziļumi. Raudait... viss,
kas dzīvs, jo "mira Kungs, kas jūs visus gana..."

Ar pirmajiem saules stariem Lieldienu rītā ieejam
gaismas pilnā baznīcā brīdī, kad ērgelnieks Celminskis skai-
drā spēcīgā balsī sāk: "Priecīga ir mums šī diena!"

Allelujā! Allelujā! visa baznīca gāžas laukā, pland
karogi vējā, lielie baznīcas zvani vareni dūc, ministrantu
zvaniņi skan dzidri kā cīruļu triļļi, sveču liesmas plīvo.
Allelujā, Allelujā! Kristus ir augšāmcelies, un arī mēs cel-
simies no nāves!

Tētis ir atbraucis mums pakal. Tagad visi trīs prie-
cīgi un laipni sēdam ratos un atgriežamies uz savām mājām.

Kaut Skēros nebija tās dzīvības, kas Andriņos, taču
arī mums bija savi viesi. Gan reti, tomēr svētkos vai paras-
tās svētdienās māte ielūdza paziņas un prata tos uzņemt
ar cepešiem un citiem gardumiem, ko viesi slavēja, jo māte
visu prata pagatavot ļoti gardu. Viņas ķiršu likiera recep-
ti visi mēģināja izvilkt no mātes, bet viņa tikai noslēpu-
maini smaidīja. Šie viesi parasti bija monopolistu ģimene-
Sabuļi no Šenbergas, Andriņš vai viņa dēli, Krusttēvs Kri-
šus, tēva skolotie radi no Purviešiem, un kas nu kuņģi reiz
gadījās. Šīs viesības bija ļoti pieklājīgas, visi pasēdēja,
parunājās, un vakaram tuvojoties, atvadījās, ielūdzot savu-
kārt mūs pie sevis. Nekad neatminu, ka kāds būtu kaut ierei-
bis.

Bija arī bēdīgi notikumi, kas palikuši atmiņā no visagrākām bērnu dienām. Biju vēl gluži maza, tā ap 4-5 gadi, kad mira mātes brālis Andrējs no Maz-Andriņiem, pie Baltezera. Šo brāli māte mīloja vairāk par visiem citiem saviem brāļiem un māsām. Jo abi bija gluži vienādi raksturā, nepārspējami darbīgi, nebēdāja par sevi, uzupurējoties savējiem, abi neparasti jūtīgām dabām, abi arī starp Andriņu bērniem bija vadījuši to visgrūtāko dzīvi. Par Andrēja darbu Andriņos saimnieks Jānis bija piešķīris brālim mazu gabaliņu zemes ganībās, gandrīz pie paša Baltezera. Tā bija diezgan vientulīga vieta uz smilšu pakalniņa, tikai tuvu garām gāja tā sauktais Krievinčelš uz Degiem, Čunkām un citām saimniekmājām Senbergas sila malā. Pret Andriņiem šis celiņš iznāca uz lielceļa, tā no Maz-Andriņiem līdz Senbergai bija tikai ap divas verstis. Andrējs bija apprecējis Andriņu tuvākā saimnieka Brikaucka meitu Lūciju. Uz iegūtā zemes gabaliņa Andrējs meties celt māju savai ģimenei, vieta jau bija skaista. Līdzekļu trūkuma dēļ visu darījis viens pats savām rokām, plēšies melnās miesās, padarījis neticamus darbus, tādēļ arī tikko māja nāca gatava, cēlāju aizveda uz Rīgu slimnīcā. "Pārrāvies," ļaudis sacīja, "dabūjis smagu bruķu". Ar to jau pat mūsdienu medicīna dažreiz netiek galā. Neatminu, vai Andrējs bija ilgi slimnīcā vai ne, atminos tikai, ka vairākas reizes braucām ar māti viņu apmeklēt. Mājiņa bija ļoti mīlīga, viens gals jau pilnīgi nobeigts, ar divām istabām, tur ģimene dzīvoja, otrā galā vēl trūka grīdas. Jaunie, gludi ēvelētie balķi smaržoja pēc sveķiem, iekšā bija gaišs, jo lieli gaiši logi; baltās ēvelētās grīdas laistījās, arī visas istablietas bija jaunas, paša Andrēja taisītas. Viņš gulēja gaišajā istabā bāls kā palags, ar kuru apsegts. "Māsiņ, vai es vēl dzīvošu?" viņš jautāja mātei, kas sēdēja pie viņa gultas, un māte drošināja viņu, bet Andrējs pacēla savas bālās izdēdējušās rokas un rādīja māsai: "Redzi, kādas manas rociņas, vai tās var vēl atdzīvoties?"

Māte viņu mīrināja, bet kad izgājām ārā un iesēdāmies rastos, viņa uzvilka lakatiņu uz acīm un raudāja. Mātei vēl nebija četrdesmit gadu, un Andrējam apmēram tikpat daudz, viņš bija vēl jauns cilvēks. No visagrākām dienām bija plēsies tēva mājās; kad nu varētu mierīgi dzīvot pats savai ģimenei, - bija jāiet projām. Viņam bija divi puisīši, Jānis un Pāvils, un Lūcija gaidīja trešo bērnu. Reizēm arī tēvs brauca kopā ar mums viņu apmeklēt, tad Andrējs bija priecīgs, tikai sēdus piecēlties vairs nevarēja.

Kādā saltā ziemas rītā māte ienāca istabā gluži bāla. "Ar Andrēju nav labi," viņa sacīja. "Kad izgāju uz aku, tepat pie istabas uz sētas mieta uzmetās vārns un kārca man pie pašām acīm, ir projām aizdzīt neļāvēs..." Nepagāja ne pāris stundas, no Andriņiem atjāja cilvēks ar ziņu, ka Maz-Andriņu saimnieks aizmidzis uz mūžu.

Tas manā bērna mūžā bija pirmais gadījums, kad tuvu saskāros ar nāvi un apzinīgi ņēmu dalību visā bērnu norisē. Atminu, ka Andrēju, apģērbtu melnās ģēdas drēnās, guldīja šķirstā, un visi radi un kaimiņi cauru nakti vāķēja pie viņa, dziedāja dziesmas un skaitīja lūgšanas, jaunā māja bija pilna ļaužu, bija radi no Bauskas, bija ļaudis, kurus es nepazīnu, un brīnījos, kā viņi mani pazīst. Manai mātei tāpat kā Lūcijai un citām nelaiķa māsām bija melnas drēbes un galvā melni lakatiņi baltām puķītēm. Atminu, kā sievietes darināja vainagus un kādas skaistas puķes prata taisīt no papīra un gludi švelētām koka skaidām. Bija daudz skuju un brūklenāju mētru vainagu, viens par otru daļāku. Sals bija milzīgs, bet vedām viņu ar Andriņu zirgiem visu ceļu dziedādami uz baznīcu, un pēc tam ar mācītāju un karogiem uz Vaiču kapiem. Turp braucot, pie Vaiņu uzkalniņa ar priedītēm vajadzēja vest zirgus aiz galvas, jo viņi tālāk pavilkt vairs nespēja... Tepat visapkārt bija lauki, kurus aizgājējs aris un kopis, un sējis... Vēl šodien redzu, kā pie kapa stāvēja mācītājs, kā Lūcija raudāja, abus puisīšus sev piespie-

dusi un taisījās mesties bedrē šķirstam pakal...

Andreju guldīja vienā kapā ar Andriņu tēvu un māti, zem tā paša vienkāršā koka krustīņa. Ak tas bija bēdīgs un sāpīgs notikums, pirmais no tiem, kas manā mūžā ievadīja rindu bērnu gājienam. Un tās bēdas un sāpes auga augumā ar katru atvērtu kapu, pie kura nācās stāvēt.-

Pēc Andreja nāves piedzima viņa trešais dēliņš, kuram uz nelaika vēlēšanos nokristīja par Jāzepu, jo dzima ap sv. Jāzepa dienu. Lūcija vīrišķīgi audzināja vienu pati savus trīs dēlus.

Arī mūsu mājās gadījās liels notikums -man piedzima brālītis.

Ar to it kā beidzās mana vientuļā bērnība, klusums un miers mūsu mazā ģimenītē.

Ja mana atmiņa un aprēķini nevil, tas notika 1911. gada februārī⁺. Māte dziļi pārdzīvoja šo notikumu. Viņas meitiņa pieķērās vienīgi tēvam, un māmuļa kā bija, tā palika "bez bērna", nebija kam atdot mātes mīlestību, nebija kam grūtos brīžos pieglauzties un remdināt sirdi. Un nu viņai bija dēls, sirds lolojums, -viņas dēls! Mazais puisītis bija arī tēva lepnums un prieks. Bērniņš auga ļoti kluss, neparasti daiļš, viena nō tām galviņām, ko mākslinieki glezno engelišiem. Māte ilgi meklēja lepnu un daiļskanīgu vārdu savam pirmdzimtam, atrada Viktoru, pieņēma to ir tēvs, ir mana krustmāte, kas atkal bija mūsmājās un palīdzēja māmuļai. Soreiz viss gāja gludi, māmuļa bija vesela, tāpat jaundzimušais attīstījās no dienas uz dienu. Sarīkoja bagātas kristības, radi un paziņas priecājās līdz ar mums.

Kad vecākiem otrs bērniņš nāk pasaulē, pirmais, kaut viņš būtu tikai gadu vecs, pārdzīvo traģēdiju. Pirmdzimtais zaudē savu izņēmuma stāvokli. Vecāku mīlestību, kas līdz šim piederēja viņam nedalīti, redz vairāk pievērstu jaunam -
+/Pareiziem datiem jābūt Vaiču kapsētā uz krusta.

jai dzīvībai, ne sev. Es jau tepat piecus gadus biju baudījusi šo priviliegēto stāvokli. Patiesībā jutos vientuļāka kā jebkad. Nu vairs nevarēju darīt ko gribu, man vairs nebija vienmēr taisnība. Pat manas personīgās lietišķas dažreiz tika izlietotas brāliņa labā. Kad māte ņēma manu spilvenu, lai uz tā pārtītu mazuli, atņēmu to un ienesu savā istabā, par ko no mātes pirmo reiz mūžā saņēmu bargus vārdus. Memmīte dusmojās uz mani. Uz mani! Dumpis un izmisums. Apvainojumā un dvēseles sāpēs izgāju dārzā. Gāja pašreiz ledi. Un neviens man to nebija pasacījis! Visi jau bija aizņemti tikai ar to zīdāini, kurš slapināja autiņus... Kad māte kur izgāja, man vajadzēja viņu šūpot. Kad tētis atveda no Senbergas biskvītus, man iedeva tikai pāris gabaliņu, visus pārējos nolika, ko drupināt bērnam pienā. Tēvs to redzēja un pielaida! Manas krūtis lauza tādi pat jūtu pali, kā pavasara ūdeņi Mēmeles ledū.

Laime salūza pēkšņi, un nogremdēja mūsu mājas melnās sāpju dziļēs nežēlīgi un neatsaucami. Trieciens notika zibenīgi ātri, bet palika uz gadiem, uz visu mūžu.

Pirmajā augusta svētdienā atdzīvojās visi tuvi un tāli ceļi. Braukšus, jāšus, kājām ļaudis steidzās uz Senbergu no apkārtējiem novadiem, no tuvām un tālām pilsētām. Senbergas baznīcā notika gadskārtējās atlaidas, un bez tam lielais gada tirgus Kanepene.

Bija saulaina, ļoti silta svētdiena. Braucām visi uz baznīcu, arī Viktoriņš, kurš jau prata sēdēt. Atstāt mājās sveša cilvēka uzraudzībā māte baidījās. Tēvs iegrieza zirgu Andriņos, bija norunāts uz pāris stundām atstāt tur bērnu. Māte nodeva puisīti Andriņienes gādībā, solot drīz atgriezties. Māte vārdu turēja, drīz pēc pusdienām atgriezāties Andriņos priecīgi un pacilāti. Andriņiene, pēc dabas klusa kā pele, kā radīta, lai čubinātos ap maziem bērniem,

čukstēja kaut ko neskaidru, ka mūsu puisītis tāds raudulīgs, bērni nekā nevarējuši viņu nomierināt.

Viens skats uz Viktoriņu, kurš nemierīgi mētājās un ļoti sāpīgi raudāja, liecināja, ka noticis kas, ka bērns ir slims.

Sekojošo divu dienu baigumu pārdzīvoju vēl tagad. Mājās bija sveši cilvēki, kas nāca un gāja, gudras sievas, kas katra ieteica savas zāles, peldes, kvēpinājumus, siltus apliekamos. Tēvs maz bija mājās. Ar ātrākajiem zirgiem skraidīja pie ārstiem uz Šenbergu, uz Radzivilišķiem Leišpusē, uz slaveno homeopatu Šimiņu Bārbelē. Nelīdzēja nevienas zāles, jo nebija iespējams izdibināt, kas bērnam kaiš, kur viņam sāp. Nu jau vairāk vaidēja nekā raudāja, arvien slābānāk, sabruka acīm redzot. Tika dibināta Andriņiene, kas bērnam dots ēst, kas ar viņu darīts? Nekas viņam neticis dots, izņemot mātes atstāto pudelīti, bērni viņu uzraudzījuši, nekas ļauns viņam neticis darīts...

Jā, taisni šie bērni... Tie droši vien zināja, kad Viktoriņš sāka raudāt... Un tomēr- neviens neizteica ne vismazākās aizdomas, jo nelaime bija par lielu, lai meklētu vainīgo.

Nezin' vai es nepārdzīvoju lielāku izmisumu nekā tēvs un māte, jo pirmo reiz mūžā sirdsapziņas pārmetumi plosīja bērna sirdi: ka biju greizsirdīga uz brālīti, ne sevišķi mīlēju viņu, - nu dabūju mācību! Nesu savu spilventiņu, devu viņam, atdevu visus svētkos man nopirkto saldumus, bet māte tos noraidīja, nu vairs nevarēja bērnu traucēt ar tiem.

Trešās dienas pēcpusdienā visi trīs: tēvs, māte, es stāvējām uz ceļiem pie gultiņas, kurā kungstēja mazā dzīvība. Skīta, it kā viņš atspirgtu, meklēja ar galviņu it kā pudelīti. Māte padeva ar karotīti drusku barības, izsalcis būdams, ēda. Jau manā sirdī modās priecīga cerība, bet tēvs mīkstā balsī sacīja: "Ēd, maizīte..."

Viktorinš kungstēja arvien retāk, arvien klusāk, mazliet nodrebēja, apklusā. Māte nevaimanāja, neraudāja. Abi ar tēvu sāka skaitīt lūgšanu. Raudāju vienīgi es, žēli un nelaimīgi, ka nevar vaars brālīti atsaukt atpakaļ.

Tad māte sacīja: "Dievs pieņēma viņa dvēselīti." Aizvēra acu plakstiņus un mazo mutīti, piecēlās un tad sāka abi ar tēvu raudāt satriekti, briesmīgi.

Māte apsēja melnu lakatiņu, raudāja bez apstājas. Braucām visi trīs, jo tēvs neatstāja māti vienu, braucām pasūtīt šķirstiņu, izmeklēt kapa vietu. Atradām to pašā rietumu malā, labi redzamu no ceļa. Bēru dienā sabrauca radi, ieradās Sabuļa kundze, kas vienīgā spēja māti cik necik nomierināt. Bija arī fotogrāfs no Semberges, jo māte nespēja šķirties no dēla, vēlējās paturēt kaut viņa attēlu. Sievietes uzstāja, lai pie gadījuma nofotografē arī visu ģimeni, lai meitai, kad augs, būtu piemiņa. Tas nu arī ir vienīgais manu vecāku un mans bērnības uzņēmums: te nu viņš ir, šīs kronikas pirmajā lappusē. Divains iznācis, jo visiem mums asarās izmazgātas sejas, acis tukšas un aizpampusas... Toties jo brīnišķi skaists baltā šķirstiņā duseja mazais, tikko sešus mēnešus pasaulē dzīvojušais puisītis: tik mierīgs un svēts, mazliet pavērtu mutīti, kas klāja pār sejiņu savādu sēru un sāpju noskaņu.

Sekojošos gados nebija tādas reizes, kad, braucot gar Vaiču kapiem, māte nebūtu apturējusi zirgu un izkāpusi no ratiem, lai brīdi pakavētos pie sava pirmā dēliņa kapa. "Tik vien saulīte atmirdzēja manā mūžā, kā to īso brītiņu", sacīja. "Un izdzisa, atstāja mani vienu."

Jau toreiz nojautu, ka mātei un tēvam bez viņu vainas nodarītas milzīgas sāpes. Tagadējais šaubu cilvēks jautātu: "Par ko? Kur ir Dievs? Bez Viņa ziņas taču ne mats nenokrīt." Vecāki ticēja Dievam, lūdza viņu, centās būt taisni. Kur te ir Dieva taisnība un žēlsirdība?

Jēvs, māte, 5 g. v., „krustmāte”.
Uzņēmums Viktora bērns; visiem sejas samundātas. 1911. g.

Tēvs un māte joprojām palika ticīgi. Viņu vienkāršā ticība nepieļāva Kungam un Radītājam prasīt norēķinus.

Man visu mūžu ir spējis, ka zaudēju šo brāli. Man grūti ar liktens nežēlību samierināties. Un man nav tās vienkāršās ticības kā vecākiem. Esmu kā lapa, ko rudens vējš dzenā šurp un turp. Manai ticībai nepieciešami atrast atbildi uz šo "kādēļ?" Tagad man šķiet, ka ir iespējams tādu atbildi atrast, kas atkal ļauj jo nesatricināmāk uzticēties, vajag tikai atrauties no pasaulīgo lietu kārtības un meklēt atbildi tur, kur pienākas: pārdabiskajā lietu sakarībā. Tur brāliša dzīves upurim var būt liela nozīme. Toreiz jautāju mātei: "Kur tagad ir Viktoriņa dvēselīte?" Un māte atbildēja: "Mazi nevainīgi bērniņi ir engeli debesīs. Viņi skata Dieva vaigu." Tā tad tā bija žēlastība, ka viens no mūsu mazās ģimenītes svēts nonāca Absolutās Pilnības priekšā.

Vecāki vakaros sēdēja pie Svētajiem Rakstiem, šķirstīja un meklēja teicienu, ko likt kapiņa krusta uzrakstā. Ko viņi atrada, to krustu lējējs Bauskā ielēja zelta burtiem: vienā pusē "Še dus mūsu mīlulītis Viktors Šķēris", dzimšanas un miršanas dati, otrā pusē: "Jēzus Kristus tevi pie sevis aicinājis, tevi uzņem, un tie engeli tevi Abrama klēpī nones." Krusta pamatam tēvs Šķēru laukos izmeklēja lielu gludu akmeni. Kad apmeklējām kapiņu, māte mani pacēla, lai noskūpstu Kristus zīmi.

Dīvaini, ka visus trīsdesmit svešuma ^{trīsdesmit} gadus mani moca sapnis pirms pašas atmodas: Vai nu es meklēju Senbergas baznīcu, un nevaru to atrast, vai arī atradusi nevaru tajā ieiet, jo tā nav istā, vai arī: Esmu Vaiču kapsētā, meklēju Viktoriņa kapu, it kā no tās atrašanas atkarātos kāds milzīgs atvieglojums, kāda atpestīšana. Meklēju un nevaru atrast. Visu kapu stāvoklis ir pilnīgi citāds, nekā toreiz. Kur bija vēl brīva vietiņa, un māte to bija izraudzījusi

sev, tur sarakti kādi sveši kapi, visa rietumu nomale, no kurās redz Andriņus un ceļu uz Šķēru mājām, pieblīveta kapiem krustām - šķērsām, ir tumsa un nekārtība. Zinu, ka pagājis daudz gadu, un mums piederоšais zemes plankumiņš atpēmts, tur rīkojas sveši,...

Vakaru pēc vakara, pirms došanās pie miera, vecāki metās ceļos un es viņu vidū, skaitīja garas jo garas lūgšanas. Reizēm man atspieda ceļus, rēķināju, cik tālu vēl ir līdz pēdējam "Dievs un kungs, esi žēlīgs man nabagam grēcniekam", taču lūdzu sirsnīgi un lielā nopietnībā. Divainās ainās man domās rādījās Dieva majestāte un Vissvētākā Māte, un eņģeļi, un domāju, ka arī brālītis man tagad piedos, jo ir liels un svēts, un es esmu tik daudz raudājusi viņa dēļ...

Lūgšanas nebija veltas. Tieši pēc gada, 12. augustā 1912. gadā nāca pasaulē mans otrs brālītis. Mātes tuvākā draudzene Sabuļa kundze un mātes brālis Pāvils aizveda viņu uz Šenbergas baznīcu un ierakstīja kristīgā draudzē ar Valdemāra vārdu.⁺ Tas nu palika vecākiem vienīgais dēls un mans vienīgais asins/rads, un manu grūto dzīves ceļu līdzgājējs un līdzzinātājs. Bet par viņu rakstiņu atsevišķu nodaļu.

Dzīves pārveidošanās sakarā ar tehnikas attīstību gāja uz priekšu lieliem soļiem. Jau mūsu Melni biedēdams skrēja pa lielceļu jaunā barona Hāna automobilis, gāja arī vectēva paredzētie "uguns rati", ļaudis jau runāja "dzelžu mēlēm". No tēva jau zināju, kas tas ir telefons un bezdrāts telegrāfs. Uz laukiem strādnieku kļuva arvien mazāk, sen jau bija nozudušas kalpu ģimenes, tagad gāja projām gada puīši un meitas, visi bezzemnieki devās uz pilsētu. Zemnieki ņēma sev palīgā mašīnas. Tās sabrauca arī Šķēros. Jaunmodes arkli un ecēšas, centrifūga un pļaujammašīna, tēvs, kaut gan vilcinādamies, taisījās iegādāties arī sējamo mašīnu. Nepatika viņam, ka dzelzs riteņi iemin zemē graudus, ka sējums iznāk

⁺/Viņš pats iestiprināšanā izvēlējās otru, svāsiszes Franciska vārdu.

striņpains. Viņš ~~taču~~ ar roku nosēja vienādāk, un taču neviens grauds nekrita zemē velti. Un vēl, man šķiet, iemesls, kurš neizteica: viņš juta, ka nebūs vairs dabas sastāvdaļa, zemes kopējs un maizītes radītājs savām rokām, bet klūs mašīnas vergs komerciālos nolūkos. Gadu tukstošos izkoptais sējēja instinkts pretojās šo rituālo radīšanas darbu nodot dzelžainai mašīnai.

Māte nopirka sev Singera šujammašīnu, un tas ļoti atvieglināja viņai bērnu apgērbšanas jautājumu. Savādi, ka māte, kas nekad nebija pat redzējusi šujammašīnu, uzreiz visu saprata un šuva kā vesa skroderieme. Kad agents daiktu atveda un skaidroja tā pielietošanu, tad gan pasauca mani sev blakus: "Skaties, Ancīt, un palīdzi man atminēt..." Valkājamu kreklīņu un kleitiņu dēļ vairs nebija jāmeklē šuveja, arī lielākas drānas pārtaisīja, apgrieza, iztaisīja gluži kā jaunas. Arī es šuvu savai lellei arvien gaumīgākas modes kleites, jo man pagāja jau septītais gads, pratu jau latviski lasīt un rakstīt, tētis palīdzēja pat ielauzīties krievu burtu pazišanās un rakstīšanā.

Līdz ar to radās vecākiem jauna problēma: ko lai dod meitai lasīt? Biju jau izlasījusi un pa daļai iemācījusies no galvas visu mātes biezo dziesmu grāmatu, kalendāru, biju pat ielauzījusies mēneša ceturkšņu, saules lēktu un rīetu noteikšanā un laika paregojumu atšifrēšanā. Tēvam taču bija bijusi biblioteka, vesels skapis pilns grāmatām un mēnešrakstiem, kur tie bija palikuši? To vairs nebija. Pamanījis meitas alkatīgo kāri uz grāmatām, tēvs bija devis tās man rokā, kad vēl nepratu izšķirt, vai turu grāmatu pareizi, vai ar "kājām gaisā". Māmuļa gudri bija pretojusies šādai grāmatu iznīcināšanai, diemžēl, bez panākuma. Līdz šai dienai nevaru izšķirt, vai tēta rīcība bija pedagogiska, vai ne.

Reiz savos vakara stāstos tēvs ieminējās par kādu grāmatu, kurā aprakstīts Robinsona Kruzo dzīves stāsts. No tā

vakara tētim vairs nebija miera. Kur grāmata palikusi? Saplēsta par laimi nebija. Bija aizgājusi pasaulē, kā visas labas grāmatas, no rokas rokā - aizvien tālāk. Vecāki apspriedās un nolēma, ka tai jābūt Bauskā. Tikko iekrita vaļīgāks brīdis, braucām to meklēt. Mazais brālītis līdzī, jo māte vairs bērnu neizlaida no savām rokām. Jā, Krūzmētru meitas atcerējās, ka lasījušas, bet nu jau sen brīnumstāsts esot aizceļojis tālāk. Uz manu karsto lūgumu krustmāte apsolīja meklēt to rokā. Kad citreiz atkal vecāki brauca uz pilsētu, Robinsons Kruzo bija atradies! Ak kas tas bija par uztraukumu! Tas nebija Defo origināls, kā vēlāk dabūju zināt, bet viens no tiem neskaitāmiem "pārstrādājumiem" un "papildinājumiem", ar kuriem pilna pasaule. Tai pat sējumā bija arī otrs stāsts par kādā salā izsviestiem sadragāta kuga pasažieriem, tas saucās "Rādes dzīves stāsts", tur bija ģimene, divi zēni un citi cilvēki.

Tēvs vairs neabonēja avīzes, jo viņam tās nepatika politisko ciņu dēļ, tomēr laikraksti šad tad atādās mūsu mājās. Lasīju arī tos, un sapratu pa savai modei, tā sāku dzīvot līdz pasaules vēsturei jau ļoti jaunos gados. Tēvmāju klusā sētsvidū, kur smaržoja ērkšķrozītes, un laukos, kur vējos līgojās baltas un dzeltenas kumeles, ienāca ar drukāto vārdu pasaule neaptverami daudzveidīga, trokšņaina, kas pilnīgi pretējs bērnu dienu drošai labai pasaulītei, kas tik šaura nemaz nebija: ūdeņu dziļumi, un bezgalīgās debesis pār tiem ar lielām problemām un svētām jausmām, plašums tēva lakos no vienas zilas tāles līdz otrai - arī tur savas norises un noslēpumi... Uz skolu nemaz nelauzos. Man pietika mātes stāstītās vēstures, tēva zinību, un manis pašas domu.
